

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická

**Trestní zákonodárství na pozadí vybraných „vedlejších“ trestních zákonů a
trestní soudnictví v 1. ČR**

Rigorózní práce

Mgr. Tomáš Radolf

Plzeň, 2019

Západočeská univerzita v Plzni Fakulta právnická
Katedra právních dějin
Obor: Právní dějiny

Rigorózní práce

**Trestní zákonodárství na pozadí vybraných „vedlejších“ trestních zákonů a
trestní soudnictví v 1. ČSR**

Mgr. Tomáš Radolf

Plzeň, 2019

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, 2019

.....
Mgr. Tomáš Radolf

Obsah

Úvod	6
1. Trestní právo	7
1.1. Trestní zákoník – zákon č. 117/1852 ř.z.	7
1.2. Reformace a unifikace trestního práva hmotného	7
1.3. Trestní právo vojenské	13
1.3.1. Zákon č. 19/1855 ř. z., vojenský trestní zákon	13
1.3.2. Reformní tendence a unifikační snahy nového vojenského trestního Zákona	13
2. Vybrané „vedlejší“ trestní zákony	16
2.1. Zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Sb.	16
2.1.1. První novela - Zákon č. 124/1933 Sb. z. a n., kterým se doplňuje zákon na ochranu republiky	34
2.1.2. Druhá novela - Zákon č. 140/1934 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují zákon na ochranu republiky a zákony tiskové	34
2.1.3. Třetí novela - Zákon č. 130/1936 Sb. z. a n., jímž se mění a doplňuje zákon na ochranu republiky	36
2.1.4. Čtvrtá novela - Nařízení č. 20/1939 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňuje zákon na ochranu republiky	37
2.2. Zákon č. 51/1923 Sb. z. a n., o státním soudě	38
2.2.1. Složení státního soudu	39
2.2.2. Řízení před státním soudem	41
2.3. Zákon č. 124/1924 Sb., o změně příslušnosti trestních soudů a odpovědnosti za obsah tiskopisu ve věcech křivého obvinění, utrhaní a urážek na cti	46
2.4. Zákon č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží	52
2.5. Zákon č. 123/1931 Sb. z. a n., o státním vězení	61
2.6. Zákon č. 108/1933 Sb. z. a n., o ochraně cti	61
2.7. Zákon č. 91/1934 Sb. z. a n., jímž se stanovil způsob ukládání trestu smrti a doživotních trestů	63

2.8. Další některé zákony	65
2.8.1. Zákon č. 178/1924 Sb. z. a n., o úplatkářství a proti porušování úředního tajemství	65
2.8.2. Zákon č. 102/1929 Sb. z. a n., o donucovacích pracovnách a policejním dozoru	66
2.8.3. Zákon č. 309/1921 Sb. z. a n., proti útisku a na ochranu svobody ve Shromážděních	66
2.8.4. Zákon o zahlazení odsouzení č. 111/1928 Sb. z. a n.	67
2.8.5. Zákon č. 31/1929 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují trestní zákony a trestní řády	67
2.8.6. Zákon č. 115/1937 Sb. z. a n., o vojenském polním trestním řízení	67
3. Trestní soudnictví v 1. ČSR	68
3.1. Soudci trestních soudů	68
3.2. Struktura a organizace trestních soudů	70
3.3. Příslušnost trestních soudů	72
3.4. Jednotlivé druhy zvláštních trestních soudů	74
3.4.1. Soudy porotní	74
3.4.1.1. Složení porotních soudů	74
3.4.1.2. Příslušnost porotních soudů	76
3.4.1.3. Řízení před porotním soudem	76
3.4.2. Soudy kmetské	79
3.4.3. Soud státní	79
3.4.4. Soud stanný	79
3.4.5. Soudy mládeže	82
3.4.6. Soud vojenský	83
3.4.6.1. Vládní nařízení č. 155/1928 Sb. z. a n.	86
3.4.6.2. Vládní nařízení č. 156/1928 Sb. z. a n.	92
3.4.6.3. Vládní nařízení č. 157/1928 Sb. z. a n.	94
3.4.6.4. K otázce postavení vojenských soudců	98
Závěr	100
Resumé	103
Seznam literatury a pramenů	105

Úvod

Práce se chce věnovat vývoji trestního práva v první Československé republice a poukázat v jaké míře došlo ke změnám v tomto právním odvětví. Základem trestního práva hmotného díky recepční normě č. 11/1918 Sb. z. an. se na území českých zemí stal zákon o zločinech, přečinech a přestupcích z roku 1852 se změnami a doplňky a trestní řád č. 119/1853 ř.z.

Mimo to pak na Slovensku platil uherský trestní zákon z roku 1878 a zákon o přestupcích z roku 1879. Tak se zde projevil dualismus v právním řádu, týkající se nejen oblasti trestního práva. Další dualismus patrný přímo v oblasti trestního práva spočíval i v tom, že vedle recipovaných hmotných a procesních předpisů trestního práva existoval také vojenský trestní zákoník a vojenský procesní řád. Této problematice se bude práce také věnovat.

Cílem práce je předložit pokusy o vytvoření nových trestních zákoníků. I přes veškeré snahy však trestní kodexy přijaty nebyly, což bude v práci poukázáno prostřednictvím odborných publikací tehdejší doby a dobových svědectví, které tak podávají důkazy o reformních a unifikačních snahách v oblasti trestního práva.

Práce se zaměřuje také i na tzv. vedlejší zákony, které do oblasti trestního práva přinesly výrazné změny. Během první Československé republiky bylo přijato relativně velké množství vedlejších trestních zákonů a vládních nařízení, proto práce zaměří pozornost jen na některé, dle mě, nejdůležitější právní předpisy. Tyto právní předpisy pak měly zaplnit nebo de facto skutečně zaplňovaly mezery v oblasti trestního práva.

V neposlední řadě se práce zaměří i na trestní soudnictví v první Československé republice, neboť v oblasti trestní justice existovala kromě řádných soudů i celá řada soudů zvláštních, a na problematiku postavení soudců, strukturu, organizaci a příslušnost trestních soudů.

1. Trestní právo

1.1. Trestní zákoník – zákon č. 117/1852 ř.z.

Na základě zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. (tzv. recepční normy) bylo recipováno do právního řádu první Československé republiky trestní právo. V oblasti trestního práva hmotného to představovalo, že v platnosti zůstal Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích z roku 1852 se změnami a doplňky. Na Slovensku platil uherský trestní zákon z roku 1878 a zákon o přestupcích z roku 1879.

1.2. Reformace a unifikace trestního práva hmotného

Tak jako v jiných odvětvích práva docházelo i v trestním právu po celé období první Československé republiky ke snahám o sjednocení práva. Za tímto účelem bylo při vládě zřízeno i ministerstvo unifikací.

Za klíčovou postavu nového československého trestního zákonodárství po roce 1918 můžeme považovat profesora Agusta Miříčku, který byl povolán do čela zákonodárných prací trestněprávní oblasti. Za jeho vedení došlo k vypracování osnovy obecné části trestního zákona.¹ Tato osnova vnesla do československého práva moderní trestněprávní teorie, a tím se měla odpoutat od tradic právního řádu, který měla nahradit. Snahou autorů této osnovy bylo zákonodárné využití nejnovějších poznatků ze zahraničních zákonodárných prací, trestněprávní vědy kriminologie, které v době, kdy vznikly dosud platné trestní zákoníky, ještě známy nebyly.²

Poradou dne 14. června 1920, které předsedal ministr spravedlnosti dr. Alfréd Meissner, došlo k zahájení prací, které směřovaly k reformě československého trestního práva a unifikaci obou trestných zákonů platných na

¹ Profesor August Miříčka byl postaven do čela komise pro reformu československého trestního práva při ministerstvu spravedlnosti jednomyslnou volbou členů této komise. Viz MILOTA, A. Prof. Dr. August Miříčka. (K jeho 70. narozeninám.) *Věstník Československé společnosti pro právo trestní*. 1933, roč. IX, č. 3, s. 72.

² KALLAB, J. Budoucí trestní zákoník československý. *Lidové noviny*. 1928, roč. 36, č. 394, s. 1.

území Československé republiky.³ Na této poradě došlo přičiněním profesora Augusta Miříčky ke zřízení komise pro reformu československého trestního práva při ministerstvu spravedlnosti, mezi jejíž členy patřil např. profesor August Miříčka, profesor Josef Prušák, profesor Jaroslav Kallab či dr. Albert Milota.⁴

Tato osnova byla publikována pod názvem „Prozatímní návrh obecné části trestního zákona“. Ministerstvo spravedlnosti ji předložilo k posouzení zveřejněním v tisku v září 1921.⁵ Nový československý trestní zákon měl velmi zasáhnout do společenských poměrů a dát budoucímu sociálnímu vývoji národa jasné a pevné mantinely. Otázka o něm proto představovala otázku, pro kterou bylo třeba vzbudit co nejširší zájem, aby „právě věcnou a klidnou diskusí sporné otázky byly vyjasněny.“⁶ To byl důvod, proč komise navrhla (a tak se i stalo) ministerstvu spravedlnosti, aby její osnovu obecné části trestního zákona i s odůvodněním uveřejnilo tiskem a otevřelo tak prostor pro veřejnou a věcnou diskusi.⁷

Základem obecné části bylo rozlišení trestných činů na zločiny a přečiny. Kritériem tohoto dělení byla tzv. nízká pohnutka činu. Mezi zvláštní instituty osnovy patřilo zejména neurčité odsouzení, které mělo být zavedeno do československého práva. Trest odnětí svobody osob mladších třiceti let měl být vykonáván v tzv. polepšovnách dospělých po dobu přesně neurčenou. Soud v odsuzujícím rozsudku stanovil jen krajní a nejzazší hranici výkonu trestu, přičemž faktická délka trestu odnětí svobody závisela na chování odsouzeného během výkonu trestu.⁸

Další novum v osnově zákona představovala tzv. zabezpečovací zařízení, jimiž byly donucovací pracovny, do kterých mohli být provinilci odsuzováni na dobu od jednoho do deseti let, nebo převychovatelny, ve kterých délka pobytu nebyla zákonem stanovena a mohla být prodlužována na neurčito. Autoři osnovy

³ *Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. I. Osnovy.* Vydala komise pro reformu československého trestního zákona. Praha: nákladem ministerstva spravedlnosti, 1926, s. 5.

⁴ *Zatímní návrh obecné části trestního zákona.* Vydalo Ministerstvo spravedlnosti Československé republiky. Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1921, s. 3.

⁵ MIŘIČKA, A. Osnova československého zákona trestního. *Právník.* 1922, roč. LXI, s. 1.

⁶ KALLAB, J. Československý trestní zákoník. *Lidové noviny.* 1921, roč. 29, č. 257, s. 1.

⁷ *Zatímní návrh obecné části trestního zákona. Odůvodnění k „Zatímnému návrhu obecné části trestního zákona“ z roku 1921.* Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1921.

⁸ JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin.* 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 134.

pokládali potřebné finanční náklady vynaložené na zavedení zabezpečovacích ústavů, ve kterých měly být obecně nebezpečná individua držena až do polepšení nebo vyléčení, za uložené na dobrý úrok: „Možno očekávati, že již za několik let poklesnou náklady policie, trestních soudů i trestnic, jež nyní přicházejí nazmar tím, že individua práce se štítící neb individua obecně nebezpečná nebo notorické pijáky musí soud po poměrně krátkém trestu vždy zase znovu propustiti, ač ví, že za několik měsíců je policie bude znovu musiti hledati, soud odsuzovati a trestnice přechovávat. Při tom ani nehledíme ke škodám, jež taková individua, jsou-li ponechána na svobodě, vždy znovu působí nejen na hmotných statcích, nýbrž i na mravní úrovni národa.“⁹

Trest smrti nebyl hlavním trestem,¹⁰ avšak tento princip byl prolomen v ustanoveních o stanném právu a zároveň i tím, že osnova dávala možnost uložit trest smrti doživotně odsouzenému pachateli v případě, že by znovu spáchal zločin, pro který byl již odsouzen.¹¹

Osnova trestního zákoníku dále nahradila dvě dosavadní formy trestné viny – úmysl a nedbalost novým dělením na formy trestné viny – úmysl, vinu vědomou a nedbalost. Dle osnovy: „Úmyslně jedná, kdo jedná za tím účelem, aby způsobil výsledek v zákoně uvedený. Vědomě jedná, kdo zná všechny skutečnosti, zakládající trestnost jeho činu. Nedbale jedná, kdo nezachová opatrnosti, k níž je povinen nebo které je podle okolností potřebí, ať mu je známo, že z činu může vzejítí výsledek v zákoně uvedený (hrubá nedbalost) nebo ať mu to známo není.“¹² Osnovou trestního zákona byla tak namísto dvou forem trestné viny postavena ostře vyhraněná tripartice trestné viny.¹³

Jelikož platné trestní právo znalo ještě případy, kdy subjekt odpovídal i za nezaviněný výsledek, osnovou byla tato odpovědnost odstraněna, vycházejíce

⁹ KALLAB, J. Zabezpečovací opatření v budoucím trestním zákoníku. *Lidové noviny*. 1921, roč. 29, č. 423, s. 1.

¹⁰ K trestu smrti blíže viz kapitola Zákon č. 91/1934 Sb. z. a n., jímž se stanovil způsob ukládání trestu smrti a doživotních trestů.

¹¹ JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 134-135.

¹² *Zatímní návrh obecné části trestního zákona*. Vydalo Ministerstvo spravedlnosti Československé republiky. Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1921, s. 8.

¹³ Blíže MIŘIČKA, A. Formy trestné viny v osnovách. *Časopis pro právní a státní vědu*. 1921, roč. IV, s. 336.

z vědomé viny jako základního předpokladu zavinění a byla důsledně vybudována na zásadě odpovědnosti za vinu a nikoliv na zásadě odpovědnosti za výsledek.¹⁴ Zásadou nové osnovy bylo, že pro trest byl rozhodný jen ten výsledek, který pachatel zavinil alespoň z nedbalosti. Dělení trestné viny na úmysl, vědomou vinu a nedbalost se v dalším vývoji však neujala a s odstupem času byla dokonce kritizována.¹⁵

Mezi další výrazné rysy obecné části osnovy lze označit volnost soudcovského uvažování, která se uplatňovala především při hodnocení pohnutek trestných činů. Úzké vymezení volnosti soudcovského rozhodování zdůvodňovala osnova obavami, které měla vláda především z národnostních nepokojů.

Zde je třeba poukázat na to, že ač tato osnova byla vypracována pod záštitou ministerstva spravedlnosti, jednalo se o soukromý projekt, neboť byla připravována skupinou nezávislých expertů. Ministerstvo spravedlnosti poskytlo zejména součinnost, spočívající ve finanční podpoře komise. Cílem bylo získání materiálu pro přípravu vládní osnovy jednotného trestního zákoníku pro celý československý stát, vyhovující jak požadavkům vědeckým, tak praktické potřebě a zároveň by přihlížela k tehdejší poměrům ve státě a jeho finančním možnostem.¹⁶

V komisi pracovali všichni na návrhu trestního zákona společně, avšak pokyny a rady profesora Miříčky byly od samého počátku pokládány za rozhodné. Profesor Jaroslav Kallab o pracovní činnosti nad trestním zákonem profesora Miříčky napsal: „Prost jakéhokoli dogmatického zaujetí – vyjímaje snad otázku tripartice forem viny a subjektivní teorie pokusu – jež někdy účast profesorů-teoretiků při pracích legislativních činí méně žádoucí, vypraven nekonečnou trpělivostí a konciliantností, a výjimečným darem rychle postřehnouti praktické důsledky navrhované formulace, a nade vše s docela mimořádnou schopností myšlenky vyjadřovati přesně, stručně a koncisně krásnou a správnou češtinou, byl přímo ideálním předsedou legislativních komisí, pod jehož vedením pracovati

¹⁴ MIŘIČKA, A. Pokus nezpůsobilý a formy viny v osnově trestního zákona z. r. 1937. *Právník*. 1937, roč. LXXVI, s. 389.

¹⁵ Srv. LORENZ, M. *Die Dreiteilung der Schuldformen und ihre Auswertung in den tschechoslowakischen Strafgesetzentwürfen von 1926. Eine dogmatisch-kritische Untersuchung*. Prag: Heinr. Mercy Sohn, 1930.

¹⁶ *Předmluva k Zatímnímu návrhu obecné části trestního zákona*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1921, nákladem vlastním.

nikdy neunavovalo, vždy podněcovalo k hlubšímu pojetí úkolu, ano poskytovalo jakési uspokojení estetické.“¹⁷

Po projednání obecné části bylo přistoupeno k přípravě zvláštní části trestního zákona. Ta byla ukončena v červenci 1924. Výsledek byl publikován roku 1926 nákladem Ministerstva spravedlnosti v podobě Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. Osnova byla vydána nejen v jazyce českém, ale i v jazyce francouzském a německém nákladem Československé společnosti pro právo trestní.

Nové znění obecné části trestního zákona z roku 1926 bylo s obecnou částí trestního zákona z roku 1921 v podstatě totožné, avšak přihlíželo k drobnějším podnětům a námitkám k ní. K revidované obecné části trestního zákona byla připojena část zvláštní, obsahující výpočet jednotlivých trestných činů a způsob jejich potrestání. Tato zvláštní část ve 207 paragrafech seskupovala látku upravenou jak platným trestním zákonem, tak nepřehlednou řadou zvláštních zákonů.¹⁸

Charakteristickým rysem zvláštní části byla úprava tzv. politických deliktů, jako např. trestné činy proti republice, úklady o republiku, vyzvědačství, nedovolené zpravodajství, trestné činy proti vůli lidu, záští proti ústavním činitelům nebo osobování si jejich moci a další, které byly vesměs převzaty ze zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. z. a n.

Roku 1928 zamýšlelo ministerstvo spravedlnosti odevzdat osnovu československého trestního zákona z roku 1926 k parlamentnímu projednávání.¹⁹ Avšak další posun nastal až roku 1936, kdy na ministerstvu spravedlnosti probíhaly za předsednictví ministra spravedlnosti dr. Ivana Dérera porady o upraveném návrhu obecné části osnovy československého trestního zákona.²⁰

¹⁷ KALLAB, J. Prof. dr. August Miříčka sedmdesátníkem. *Časopis pro právní a státní vědu*. 1934, roč. XVII, s. 132.

¹⁸ Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. *Právník*. 1926, roč. LXV, s. 238-239.

¹⁹ KALLAB, J. Budoucí trestní zákoník československý. *Lidové noviny*. 1928, roč. 36, č. 394, s. 1.

²⁰ Příprava čsl. trestního zákoníku. *Právník*. 1937, roč. LXXVI, s. 257-258.

Tato vypracovaná tzv. úřednická osnova trestního práva, která obsahovala přes 400 paragrafů, byla vydána opět jenom tiskem roku 1937. V případě tohoto návrhu měla být zachována tripartice zločin, přečin, přestupek. Společně s revizí návrhu trestního řádu a návrhem zákona o výkonu trestů a zabezpečovacích opatření měl být tento návrh předložen Národnímu shromáždění ihned po unifikaci občanského práva, ke které ale nedošlo.²¹

Osnovou byly charakterizovány důvody, proč osnovy z let 1921, resp. 1926 nebyly uvedeny v život. V osnově se praví:²² „Dalekosáhlá reforma, jakou měli na mysli autoři Osnov z roku 1921 a 1926, by byla spojena se značnými obtížemi. Nutnost pronikavých úspor ve všech odvětvích státní správy, trvalý a rozvleklý zápas justiční správy se stále rostoucím pracovním úkolem, který soudy zdolávaly již delší dobu jen s napětím všech sil, zkušenosti, jakých bylo nabyto v praxi s některými menšími reformami v oboru trestního soudnictví, a studium kodifikačních prací, uskutečněných nebo připravovaných v některých jiných státech střední Evropy, nemohly zůstat bez vlivu na připravovanou reformu trestního zákona. Měly za následek značně střízlivější názor o tom, do jaké míry lze počítat s nosností státního organismu pro uskutečnění dalekosáhlé reformy nejen v dobách hospodářského blahobytu, za kterých byly vypracovány předchozí osnovy, nýbrž i v dobách hospodářské tísně. Ukázaly, že uskutečnění reformy, jak byla autory osnov zamýšlena, by učinilo výkon trestního soudnictví daleko složitějším, zatížilo by každého člena soudního organismu novými úkoly a mělo by v celku za následek zvýšení pracovního úkolu a v důsledku toho i nákladů na trestní soudnictví, jaké by převyšovalo finanční sílu státu.“

Z výše uvedeného je patrné, že šlo o ekonomické důvody, které souvisely se vznikem světové hospodářské krize. Právě tyto důvody byly uvedeny jako podnět pro přepracování dřívějších osnov a vypracování této nové osnovy. Ani ale tato osnova nebyla realizována.

²¹ JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 135. Zde uveden rok 1936, lze se domnívat, že jde pouze o tiskový překlep.

²² Osnova zákona, kterým se vydává trestní zákon. Ministerstvo spravedlnosti Československé republiky, 1937, s. 162.

A tak unifikační pokusy v oblasti trestního práva za období první Československé republiky nebyly realizovány a došlo pouze k řadě dílčích změn, které bychom mohli chápat jako částečnou kodifikaci trestního práva.

1.3. Trestní právo vojenské

V rakouské monarchii existoval dvojitý systém trestního práva, a to trestní práva obecného a trestního práva vojenského. Na základě zákona č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého došlo také k recepci předpisů v oblasti branné moci. Recipováno bylo jak vojenské trestní právo hmotné, které bylo zakotveno ve vojenském trestním zákoně č. 19/1855 ř.z., ve znění změn a doplňků, tak vojenské právo procesní, které představoval vojenský trestní řád č. 131/1912 ř.z. a zákonný článek č. XXXIII/1912.

1.3.1. Zákon č. 19/1855 ř. z., vojenský trestní zákon

Základním pramenem vojenského trestního práva hmotného se v první Československé republice stal recipovaný vojenský trestní zákon č. 19/1855 ř. z. Tento zákoník byl tvořen pěti díly: všeobecnými ustanoveními v prvním díle, stěžejním druhým dílem, který se věnoval vojenským přečinům a zločinům, třetím téměř kompletně zrušeným dílem o zločinech proti válečné moci státu, úpravou obecných zločinů ve čtvrtém díle a obecných přečinů v pátém díle.

1.3.2. Reformní tendence a unifikační snahy nového vojenského trestního zákona

Již na počátku 19. a 20. století se setkáváme se snahami upustit od systému dvojitého trestního práva. Za ideální byl pokládán stav, kde veškeré, tj. i vojenské osoby by podléhaly jednomu trestněprávnímu kodexu. Tohoto názoru byl např. profesor August Miřička, aby byl zaveden jeden trestněprávní kodex s ohledem na negativní praktické zkušenosti, které existence dvojitého trestního práva přinášela. Zejména se jednalo o posuzování otázky spoluviny vojáka a civilní osoby. Tento požadavek byl dotvrzován i skutečností, že trestné činy vojenské byly uvedeny pouze ve druhém díle vojenského trestního zákona, a nepředstavovaly tak podstatnou část celé zvláštní úpravy.

Reformní tendence a unifikační snahy nového vojenského trestního zákona v první Československé republice se projeví již v první polovině 20. let. Začátkem roku 1924 pracovala na revizi vojenského trestního zákona sedmičlenná komise, které předsedal generál justiční služby Kunc. Mezi členy komise patřil generál Veselý a plukovník Volf z Nejvyššího vojenského soudu, generál Vorlíček a plukovník Soukup z Generální vojenské prokuratury a podplukovník Hájek a major Lepšík z Ministerstva národní obrany.

Práce byly naplánovány tak, aby došlo k provázání s reformou občanského práva s tím, že došlo ke stanovení jedné hlavní zásady: „Reforma se omezí na ustanovení odlišná od obecného trestního zákona, jehož přílohu bude výstup práce komise tvořit. Nedostatek zděděné vzorové materie, na niž by komise mohla navázat, vedl k rozhodnutí poohlédnout se po předlohách jinde.“ Inspirací pro reformní kroky se měly stát právní úpravy Francie, Rumunska, Jugoslávie, norského zákoníku a švýcarská osnova.²³

Sledování společného zájmu a využívání k němu směřujících prostředků je zaznamenáno v písemné komunikaci mezi Ministerstvem národní obrany a Československou společností pro právo trestní v Praze.

Společnost pro právo trestní v Praze, jakožto odnož Mezinárodní společnosti pro právo trestní,²⁴ byla ustavena dne 14. prosince 1924, kdy jednání této ustanovující společnosti zahájil profesor August Mířička. Přítomni byli zástupci právnických fakult, Ministerstva zahraničních věcí, Ministerstva unifikací, ministerstva národní obrany, Nejvyššího soudu, Nejvyššího vojenského soudu, Generální prokuratury, Vrchního zemského soudu a Vrchního státního zastupitelství, Zemského trestního soudu, zástupci lékařské fakulty a Spolku českých advokátů, jakož i představitel senátu.²⁵

²³ MALÝ, K., SOUKUP, L. (eds.). *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Sv. 2. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2010, s. 847.

²⁴ L' Association internationale de droit pénal.

²⁵ MALÝ, K., SOUKUP, L. (eds.). *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Sv. 2. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2010, s. 833.

Téhož dne byly schváleny stanovy této společnosti. Předsedou Československé společnosti pro právo trestní byl zvolen profesor August Miříčka, který byl současně členem vedení Mezinárodní společnosti pro právo trestní. Generálním tajemníkem byl zvolen profesor A. Milota. Tato společnost pak mimo jiné sdružovala ve svých řadách více než sto vojenských soudců a prokurátorů.

Čtyři týdny po své ustavující schůzi valné hromady se obrátila na ministerstvo obrany s žádostí o poskytnutí subvence, s tímto odůvodněním: „Poněvadž v nejbližší době nebude lze při celkové reformě a unifikaci trestního práva pominouti též reformu vojenského trestního práva a vojenského soudnictví, případně společnosti úkol, aby spolupracovala v duchu demokracie také na reformě vojenského trestního práva.“²⁶

Na tuto žádost velmi rychle odpověděl přednosta 37. oddělení správního odboru ministerstva. Jeho odpověď se nesla v obdobném duchu očekávané a vítané spolupráce, kdy vyhovění společnosti bylo interně označeno jako krok „v zájmu státním, neboť...Společnost tato sdružuje ve svých řadách významné osobnosti z kruhů právnických a politických a je možno, že jejich mínění bude míti jistý význam při řešení některých otázek z trestního práva, mezi které náleží i otázka vojenského soudnictví (existence a rozsah vojenské soudní pravomoci)“.²⁷

Přes výše uvedené argumenty reformní úsilí však nevedlo k očekávanému výsledku a nebylo završeno úspěchem. Přesto, že ještě roku 1937,²⁸ označil poslanec Kögler trestní právo za „nemoderní, krajně roztržité a nepřehledně upravené...vynikající obsahovou neudržitelností, zastaralostí a nedostatečným souladem s časovými právními pojmy“ se snažil nasměrovat další poslance k upřednostnění reformy trestního práva před modernizací a unifikací práva občanského.²⁹

²⁶ Tato žádost se nachází v VÚA-VHA, MNO, Prezidium, inv. č. 9290, karton 541, sign. 49 9/8.

²⁷ MALÝ, K., SOUKUP, L. (eds.). *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Sv. 2. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2010, s. 848.

²⁸ Na poslanecké schůzi sněmovny dne 16. dubna 1937.

²⁹ K tomu blíže LEPŠÍK, J. Úkoly právního sjednocení v našem vojenském trestním právu. *Právní obzor*. 1937, č. 13.

2. Vybrané „vedlejší“ trestní zákony

2.1. Zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Sb.

K přistoupení na vydání zákona na ochranu republiky ze strany našich zákonodárců rozhodně napomohl atentát na Aloise Rašína, tehdejšího ministra financí. Při jeho přípravě se tvůrci inspirovali postupem německého parlamentu, který po atentátu na říšského ministra zahraničních věcí dr. W. Rathenaua vydal obdobný zákon.³⁰ O vydání zákona na ochranu republiky se začalo uvažovat ihned po atentátu, i když byl nakonec schválen až 19. března 1923.

I tento zákon se stal předmětem polemiky odborné veřejnosti. Někteří právníci byli toho názoru, že vše co má být tímto novým zákonem chráněno, je již v dostatečné míře chráněno dosavadním trestním zákonem. Již 8. ledna 1923 profesor Jaroslav Kallab upozornil, že ti kdo volali po novém zákoně, který by chránil lépe republiku, zapomínali, že ochrana státu a jeho orgánů byla v platném trestním právu vymezena tak široce jako snad v žádném cizím trestním právu. Trestní zákoník z roku 1803 vznikl totiž v absolutistické monarchii i z nervozity vyvolané velkou francouzskou revolucí.³¹

Důvod proč se profesor Kallab vyslovil proti zvláštnímu zákonu na ochranu republiky, vycházel z obavy, že „jakmile pozornost politiků i veřejnosti se obrátí n vydání nového zákona, vybije se všechna energie právě tímto směrem, a vznikne jak u politiků, tak i u veřejnosti nebezpečná iluze, že vše bude zachráněno, jakmile jen nový zákon vyjde ve Sbírce zákonů a nařízení.“³² Prof. Kallab měl obavy, aby energie vynaložená na vytvoření tohoto zákona pak nechyběla tam, kde půjde o jeho provádění.³³

Dle něho byla osnova zákona na ochranu republiky specifická tím, že neměla název, který by vystihoval celkem její skutečný obsah a že ten, kdo by

³⁰ VOJÁČEK, L. Politický teror a zákonodárství první ČSR. In: DANČÁK, B., ŠIMIČEK, V. (eds.). *Bezpečnost České republiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 175.

³¹ KALLAB, J. *Zákon na ochranu republiky*. *Lidové noviny*. 1923, roč. 31, č. 10, s. 1.

³² Tamtéž.

³³ KALLAB, J. *Občanská svoboda a ochrana republiky*. *Lidové noviny*. 1923, roč. 31, č. 44, s. 1.

neznal název této osnovy, by v ní těžko viděl zvláštní zákon na ochranu republiky a mnohem spíše by se domníval, že jde o „novelu k platným oběma trestním zákoníkům, novelu vydanou ve snaze unifikovat právo trestní, pokud jde o ochranu právních statků změnou státního zřízení vzniklých nebo podstatně změněných.“³⁴

Váznější ale bylo, že osnova zákona na ochranu republiky převzala myšlenku osnovy připravovaného československého trestního zákona, podle které členové vlády a zákonodárných sborů měli používat aspoň stejné ochrany jako veřejní úředníci. Tato osnova však přehlédla, že v budoucím trestním zákoně měla být tato vyšší ochrana ústavních činitelů vyvážena jejich vyšší odpovědností, a o této vyšší odpovědnosti ústavních činitelů se vůbec nezmínila.³⁵

Jak bylo výše nastíněno, zákon se opíral o německou předlohu zákona a byl připravován politiky vládních stran v součinnosti s odborníky z řad předních právníků. Na osnově zákona se z řad právníků podílel profesor Albert Milota, profesor Hoetzel, profesor August Miříčka, dr. Kramář či místopředseda vlády dr. Malypetr.³⁶

Prvotní návrh zákona však neprošel a musel být přepracován. Na další osnově zákona se pak podíleli zejména dr. Hoetzel, dr. Miříčka a dr. Kalláb. Dne 12. února 1923 byl pak postoupen k projednání ve sněmovně. Předloha zákona byla pak projednána v ústavněprávním výboru poslanecké sněmovny bez podstatných změn, avšak bez účasti celé opozice, která z tohoto projednávání odešla a zaujala tak odmítavé stanovisko k přijetí zákona.³⁷

Dne 6. března 1923 byl pak zákon projednán v poslanecké sněmovně, kde proti sobě stáli jak příznivci, tak odpůrci tohoto zákona. Poslanci z opozičních stran podrobili osnovu zákona ostré kritice. Uváděli řadu nedemokratických rysů navrhované restrikce občanských práv a svobod, poukazovali na porušování

³⁴ KALLAB, J. *Zákon na ochranu republiky. Lidové noviny*. 1923, roč. 31, č. 78, s. 1.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Srv. SOUKUP, L. *Zákon na ochranu republiky a svoboda tisku v ČSR. Právněhistorické studie* 26. 1984, s. 128 an.

³⁷ KLIMEK, A. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. XIII. 1918-1929. Praha: Paseka, 2000, s. 383 an.

demokratických principů ústavy a projevovali nesouhlas s navrhovaným omezením svobody tisku.³⁸

Např. poslanec za německou sociálně demokratickou stranu dělnickou dr. Czech vystoupil s následujícím provoláním: „Kde zůstalo provedení slibů o svobodě, ohlášených v úvodě k ústavní listině?...jako dříve je každé naše slovo kontrolováno státním zástupcem, policistou, četníkem,...Demokracie v této zemi bude zasažena do srdce, bude vyhlazen poslední zbytek politické svobody na této půdě a státní zásadou se stane nelítostné ubíjení politických odpůrců...Německý proletariát ohlašuje této předloze stálou válku, dokud náš politický nebude očištěn od této hanebné skvrny...“³⁹

Dalšími kritiky, kteří např. vystoupili, byli poslanci komunistické strany Burian, Haken a Smetal, kteří poslanecké sněmovně předložili vlastní návrh. Tento návrh mimo jiné obsahoval návrhy trestních sankcí v případě porušování práv národnostních menšin, násilí při volbách, za nedodržování osmihodinové pracovní doby a za zavlčení státu do agresivní války.⁴⁰

Jednotlivé protinávry, předložené ze strany opozice byly koaliční většinou zamítnuty. Zástupci některých politických stran německých, maďarských a slovenských nacionalistů demonstrativně opustili zasedání sněmovny před hlasováním. Přes odpor opozičních stran byl většinou hlasů poslanců vládních stran v obou sněmovnách parlamentu zákon schválen. Dne 31. března 1923 pak byl vyhlášen a v účinnost vstoupil dne 8. dubna 1923.

V důvodové zprávě k tomuto zákonu bylo pak konstatováno, že „Trestní zákon dříve rakouský chybuje tím, že málo diferencuje a tak trestní represi namnoze přepíná, dále tím, že mnohdy jako útoky na stát stíhá pouhé politické projevy, ač jimi bezpečnost státu nemůže být ohrožena. Trestní zákon dříve uherský vyznačuje se již po příkladě vzoru německého trestního zákona modernějším nazíráním na

³⁸ SOUKUP, L. Zákon na ochranu republiky a svoboda tisku v ČSR. *Právněhistorické studie* 26. 1984, s. 128.

³⁹ HOUSER, J. K dějinám teroristického zákona na ochranu republiky. *Právník*. 1992, s. 499 an.

⁴⁰ PEROUTKA, F. *Budování státu III-IV. (1920-1922)*. Praha: Akademie věd ČR, 2003, s. 849 an.

tyto delikty, avšak i on je překonán novým bádáním trestní vědy, jež dospěla k výsledkům, použitým v tomto návrhu.“⁴¹

Zákon na ochranu republiky byl rozdělen do čtyř hlav, které obsahovaly čtyřicet čtyři paragrafů.

Hlava první, nazývající se Úklady o republiku zahrnovala vysvětlení pojmu úkladu o republiku a byla zde obsažena trestněprávní ochrana samotných základů existence státu, a to před útoky na její bezpečnost vnitřní i vnější. Byly zde popsány nejzávažnější skutkové podstaty činnosti proti republice. Postihovaly se zde úklady o samu podstatu československého státu, byl zde popsán zločin přípravy úkladů a zločin ohrožení bezpečnosti republiky.⁴²

S pojmem úklady o republiku se setkáváme jednak v širším smyslu jako s názvem celé první hlavy, která nahradila dřívější úpravu velezrady, v užším smyslu se tohoto pojmu užívá pro označení trestného činu dle § 1 ve zkráceném názvu „úklady“. Hlava první v sobě obsahovala tři trestné činy, a to úklady, příprava úkladů a ohrožení bezpečnosti republiky.⁴³ Trestná činnost spočívala v tom, že pachatel použil násilí nebo se násilí pokusil použít jako prostředek k dosažení svého účelu. Přičemž tato trestná činnost nemusela být skrytá ani zákeřná a mohla být prováděna i veřejně.⁴⁴

Ustanovení o trestních sankcích za spáchání trestných činů úkladů o republiku, přípravu úkladů a ohrožení bezpečnosti republiky byla pak doplněna ustanoveními čtvrté hlavy o závěrečných ustanoveních. Dle ustanovení neměl být nikdo trestán pro úklady, jejich přípravu a ohrožení bezpečnosti republiky, kdo dobrovolně a ne proto, že jeho jednání bylo odhaleno, od něho upustil, a buď vše oznámil úřadům včas, dokud mohl být škodlivý následek odstraněn, nebo sám škodlivému následku zamezil.⁴⁵ Beztrestným byl také, jestliže dříve, než bylo

⁴¹ LEPŠÍK, J. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. Praha: Fr. Borový, 1923, s. 8.

⁴² § 1-3 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁴³ Blíže např. WIERER, R. Úklady o republiku. *Všehrd.* 1928, roč. 9, č. 5, s. 129-136 a 165-173.

⁴⁴ MILOTA, A. *Zákon na ochranu republiky*. Kroměříž, J. Gusek, 1930, s. 3.

⁴⁵ § 27 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

podniknuto ještě něco jiného než spolčením a ne proto, že spolčení bylo odhaleno, buď způsobil, že bylo od podniku upuštěno, nebo spolčení úřadům oznámil.⁴⁶

Zločin úkladů o republiku v užším smyslu byl upraven v § 1 zákona na ochranu republiky. Ke zločinu úkladů o republiku se vyžadovalo zlého úmyslu. Tímto ustanovením bylo stanoveno, že ten kdo se pokusil násilím změnit ústavu, zejména pokud šlo o samostatnost, jednotnost nebo demokraticko-republikánskou formu státu, stejně tak kdo se pokusil úplně znemožnit ústavní činnost prezidenta republiky, jeho náměstka, zákonodárského sboru, vlády nebo guvernér Podkarpatské Rusi, měl být potrestán těžkým žalářem od pěti do dvaceti let, za okolností zvláště přitěžujících těžkým žalářem na doživotí. Obdobně měl být potrestán ten, kdo se násilím pokusil přivtělit cizímu státu území republiky nebo odtrhnout od něho jeho část.

Chráněným předmětem útoku zde byla ústava republiky, tvořící základ státu a republikánského zřízení. Dalším pak byli ústavní činitelé jen ale potud, pokud jim byla úkladným jednáním úplně znemožněna pravomoc, svěřená jim ústavou. Úkladu o republiku se mohla dopustit fyzická osoba – příslušník Československé republiky ale i cizinec, a to i v zahraničí.⁴⁷

Podle A. Miloty podstatu trestného činu úkladů o republiku naplňoval „jednak každý násilný pokus o převrat, mající za účel podříditi republiku jinému státu, ať ve formě jakékoli, neb i jen utvořiti s jiným státem spolkový nějaký útvar, nebo podobný pokus o rozdělení republiky na několik státních útvarů, třeba vzájemně spojených, nebo konečně pokus o takový převrat, kterým by např. byl nastolen panovník nebo místo Národního shromáždění jiný orgán, vykonávající moc zákonodárnou, např. sovět, rady vojáků a sedláků apod.“⁴⁸

Trestného činu přípravy úkladů o republiku se dopustil ten, kdo se s někým spolčil za účelem činit úklady o republiku,⁴⁹ dále ten, kdo vešel za tím samým účelem do přímého nebo nepřímého styku s cizí mocí nebo s cizími činiteli, a to

⁴⁶ § 27, odst. 2 zákona č. 50/1923 Sb.

⁴⁷ Blíže ČERNÝ, J. Může zdejší příslušník v cizině beztrestně hanobiti čsl. republiku? *Soudcovské listy*. 1928, roč. 8, s. 97-99.

⁴⁸ MILOTA, A. *Zákon na ochranu republiky*. Kroměříž, J. Gusek, 1930, s. 8.

⁴⁹ Dle § 1 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

především vojenskými nebo finančními a dále ten který za účelem uskutečnění úkladů o republiku sbíral branné nebo pomocné síly, organizoval je nebo prováděl jejich výcvik, poskytoval nebo opatroval za tímž účelem zbraně nebo jiné prostředky.⁵⁰

Za tento trestný čin hrozil pachateli trest těžkého žaláře od jednoho do pěti let. V případě zvláště přitěžujících okolností těžký žalář od pěti let do deseti let.

Trestného činu ohrožení bezpečnosti republiky se dopustil ten, kdo s úmyslem poškodit republiku, ji vydal nebezpečí války nebo nepřátelského činu cizí moci nebo ozbrojeného napadení, anebo toto nebezpečí zvýšil.⁵¹ Skutková podstata tohoto trestného činu vyžadovala, aby pachatel jednal v úmyslu poškodit republiku.

Potrestán mohl být i ten pachatel, kdo vydal republiku ozbrojenému napadení, kterým by mohla být republika ohrožena nejen jinými státy bez řádného vyhlášení války, ale i ozbrojenými skupinami, které by nebyly pravidelnými vojsky některého státu. K tomu dále mimo jiné J. Lepšík uvedl: „Vydání nebezpečí války (ať již válka byl vyhlášena cizí mocí nebo republika byla vyprovokována k vyhlášení války), nepřátelského činu cizí moci nebo ozbrojeného napadení. Takové nebezpečí může být vůbec vyvoláno, nebo může býti nebezpečí, jež tu již je, osobami k tomu neoprávněnými zvýšeno. Čin může být spáchán následky konspirace s cizí mocí nebo i jednotlivcem bez takové dohody... Při jednání tak nebezpečném, kdy... je ohrožena existence a bezpečnost státu v samých základech, musela býti postižena i jednání přípravná...“⁵²

Za tento trestný čin hrozil trest těžkého žaláře od pěti do deseti let, v případě zvláště přitěžujících okolností těžký žalář od deseti do dvaceti let nebo doživotí.

Zákonem na ochranu republiky byla nově upravena skutková podstata trestného činu vojenská zrada. Vojenské zrady se dopustil ten, kdo za války opatroval nepříteli prospěch nebo způsobil škodu branné moci nebo vojenským

⁵⁰ § 2 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁵¹ § 3 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁵² LEPŠÍK, J. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. Praha: Nakladatel Fr. Borový v Praze, 1923, s. 24.

podnikům republiky nebo jejího spojence a příslušník republiky, který za války konal službu v nepřátelském vojsku.⁵³

Za nepřítele byl považován ten stát, se kterým byla vedena válka nebo proti němuž byla vyhlášena mobilizace. Dle A. Miloty nepřítelem mohly být i jiné branné síly, kterými byla republika ozbrojeně napadena.⁵⁴ Dle Miloty byla tato skutková podstata velmi široká. Prvním případem trestného činu bylo způsobení škody branné moci republiky a opatření prospěchu nepříteli. Tyto dvě skutečnosti byly od sebe velmi těžko rozeznatelné, neboť fakticky šlo o dvě stránky téže věci. Způsobením branné moci republiky nebo jejího spojence se mohlo stát přímo⁵⁵ či nepřímo⁵⁶. Opatřením prospěchu nepříteli se rozuměla každá činnost, kterou byla posílena pozice nepřátelské cizí moci.

Druhým případem byl případ služby v nepřátelské cizí moci. Nebylo rozhodné, zda československý příslušník již v cizí branné moci sloužil, když se tato moc stala nepřátelskou a v této službě setrval nebo se do služby v cizí branné moci přihlásil až v okamžiku, kdy tato branná moc se stala nepřátelskou.⁵⁷

Další ustanovení zákona na ochranu republiky měla za úkol poskytnout větší právní ochranu ústavním činitelům, resp. zvyšovala trestní sazby a zpřesňovala skutkové podstaty tohoto protiprávního jednání.⁵⁸ Ustanovením § 7 byly stanoveny tresty za některé útoky na život ústavních činitelů. Pokud se někdo dopustil trestného činu vraždy, úmyslného zabití či pokusu měl být potrestán těžkým doživotním žalářem. S přihlédnutím k polehčujícím okolnostem bylo možné uložit trest mírnější, z druhé strany přitěžující okolnosti nevylučovaly udělení trestu smrti.

Tyto zločiny bylo nutno spáchat na prezidentu republiky, jeho náměstkovi, předsedovi vlády, členu vlády nebo členu zákonodárského sboru u výkonu jejich pravomoci nebo pro tento výkon nebo vůbec pro jejich činnost v politickém životě, jakož i pokud byly spáchány na guvernérův Podkarpatské Rusi nebo na členu

⁵³ § 6 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁵⁴ MILOTA, A. *Zákon na ochranu republiky*. Kroměříž: J. Gusek, 1930, s. 26.

⁵⁵ Tj. vzdáním se obranných míst, poškozením skladů, vojenských budov, zásob nebo jejich vydání nepříteli.

⁵⁶ Např. poškozením dopravních cest, po kterých se mělo přepravovat vojsko.

⁵⁷ MILOTA, A. *Zákon na ochranu republiky*. Kroměříž: J. Gusek, 1930, s. 28.

⁵⁸ §§ 7-11 zákon č. 50/1923 Sb. z. a n.

státního soudu při výkonu jejich pravomoci nebo pro tento výkon, dále na bývalém prezidentu republiky, jeho náměstkovi, předsedovi vlády, členu vlády, guvernérů Podkarpatské Rusi a členu státního soudu pro výkon jejich pravomoci, vyjma že tyto osoby byly své hodnosti zbaveny v důsledku rozsudku senátu, rozsudku trestního soudu nebo disciplinárního nálezu.⁵⁹

Další ustanovení řešilo tělesné poškození ústavních činitelů.⁶⁰ Ten kdo by úmyslně na těle poškodil prezidenta republiky nebo jeho náměstka, předsedu či členu vlády pro výkon jejich funkce, předsedu zákonodárského sboru, guvernéra Podkarpatské Rusi či členu státního soudu taktéž pro výkon těchto funkcí měl být potrestán žalářem až na pět let. Vyšší trest byl možný např. při těžkém poškození na těle či úmysl toto poškození spáchat, v opačném případě nižší trest dostal pachatel mladší dvaceti let.

V případě spolčení k útokům na ústavní činitele nebo podporu spolčení se ukládal trest žaláře na jeden až pět let.⁶¹ Zákon dále také řeší problematiku osobování si jejich moci.⁶²

Dalším výrazným ustanovením bylo ustanovení zakotvující urážku prezidenta republiky.⁶³ Dle důvodové zprávy byla ochrana cti prezidenta republiky dlouhodobě nutná. Kritici této právní úpravy uváděli, že v demokratické zemi, jakou byla Československá republika, nepotřebuje a ani nemá mít prezident republiky vyšší stupeň ochrany cti než jakýkoliv jiný občan a odkazovali např. na anglickou úpravu, kde panovník měl stejnou míru ochrany cti, jako každý jiný občan. Důvodová zpráva připouštěla oprávněnost a pravdivost tohoto argumentu, avšak odkazovala na skutečnost, že v Anglii té doby bylo šetřeno ze strany obyvatelstva cti panovníka zásadně ve větší míře, než tomu bylo v počátečních letech existence Československé republiky. V důvodové zprávě se dále konstatuje, že prezident republiky jako hlava státu je předmětem velmi častých a neomalených útoků, namířených ani ne tak proti jeho vlastní osobě jako proti republice samé.

⁵⁹ Srv. LEPŠÍK, J. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. Praha: Nakladatel Fr. Borový v Praze, 1923, s. 41-42.

⁶⁰ § 8 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁶¹ § 9 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁶² § 10 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁶³ § 11 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

Proti takovému snižování republiky v osobě prezidenta musí se však stát co nejúčinněji bránit, což vyvolává oprávněné rozhořčení v širokých vrstvách obyvatelstva.⁶⁴

Dle zákona se urážky prezidenta republiky dopustil ten, kdo před dvěma nebo více lidmi prezidentu republiky nebo jeho náměstkovi ublížil na cti výhrůžkou zlého nakládání nebo jiným hrubě zneuctívajícím projevem nebo ho uvedl ve veřejný posměch, kdo pronesl o něm obvinění, a přitom věděl, že tím vážně ohrozil jeho čest. Pachateli tohoto trestného činu hrozil trest vězení od osmi dnů do šesti měsíců. Pokud se pachatel dopustil svého činu veřejně nebo tváří v tvář prezidentu republiky nebo jeho náměstku nebo opětovně před dvěma nebo více lidmi při různých příležitostech nebo ho tělesně ztýral, měl být potrestán vězením od jednoho měsíce do jednoho roku.

Zákon na ochranu republiky se snažil odstranit či alespoň minimalizovat výskyt nedovoleného ozbrojování.⁶⁵ Zejména v druhé polovině třicátých let bylo toto ustanovení uplatňováno proti německému a sudetoněmeckému pohraničnímu obyvatelstvu, které mnohokrát naplňovalo svým jednáním skutkovou podstatu tohoto trestného činu. Především se jednalo o opatřování, přechovávání či obstarávání určitých zbraní bez úředního povolení, jejich hromadění a vytváření ozbrojených skupin nebo výcvik v zacházení se zbraněmi. V případě, že z chování takovéto skupiny jasně vyplývalo, že je jejím účelem vzpoura nebo povstání, pak docházelo ke zvýšení maximální sazby odnětí svobody na dva roky.⁶⁶

Zákon dále zakotvil trestní čin nepřekážení nebo neoznámení trestných podniků.⁶⁷ Jednalo se o trestný čin spočívající v opomenutí dvojí povinnosti občanů. Jednak se jednalo o povinnost překazit trestné činy uvedených v ustanoveních zákona na ochranu republiky,⁶⁸ avšak jen za podmínky, že je již pachatel začal vykonávat, a jednak o povinnost oznámit výše uvedené činy, jestliže

⁶⁴ LEPŠÍK, J. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. Praha: Nakladatel Fr. Borový v Praze, 1923, s. 58.

⁶⁵ § 13 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁶⁶ Srv. MILOTA, A. *Zákon na ochranu republiky*. Kroměříž: J. Gusek, 1930, s. 59 an.

⁶⁷ § 12 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁶⁸ §§ 1, 2, 6 až 9 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

byl pachatel ve stádiu přípravy. Pokud byly již tyto trestné činy spáchány, měl občan povinnost je oznámit, pokud šlo o trestné činy dle § 6 č. 2 a 3.

Subjektivní stránka vyžadovala úmysl pachatele, což znamenalo, že pachatel musel mít v úmyslu nevykonat to, co by bylo schopno zabránit trestnému činu. Musel si zároveň uvědomovat to, že se jednalo o uvedený trestný čin dle taxativně uvedených ustanovení. Pouhé podezření bylo jen nedbalostí, která trestnou nebyla. Vědomost se přitom musela vztahovat na objektivní znaky skutkové podstaty trestného činu, který byl chystán nebo konán.⁶⁹

Velmi obsáhle se zákon věnoval trestnému činu rušení obecného míru.⁷⁰ Z důvodové zprávy k zákonu na ochranu republiky jsme informováni, že úprava této skupiny skutkových podstat byla včleněna do zákona na ochranu republiky, neboť náboženské a národnostní boje v poválečné době se zásadním způsobem přiosťřily, a dokonce nabyly takového rázu, že znepříjemňovaly klidný politický a mnohdy i hospodářský život do té míry, že tím byl ohrožen zdárný vývoj státu. Zákon na ochranu republiky měl postihovat takovou činnost, která se neomezovala na soukromí, ale děla se veřejně. Ustanovení o rušení obecního míru měla de facto být provedením mírových smluv a ústavní listiny, resp. ustanoveních o ochraně menšin.⁷¹

Zákonem tak bylo stíháno veřejné popuzování k násilnostem nebo jiným nepřátelským činům a veřejné popuzování k zášti proti jednotlivým skupinám obyvatel pro jejich národnost, jazyk, rasu nebo náboženství, nebo proto, že jsou bez vyzvání a dále pak veřejné popuzování k násilnostem nebo jiným nepřátelským činům proti jednotlivci pro jeho národnost, jazyk, rasu nebo náboženství nebo proto, že je bez vyzvání.

Ve své původní podobě obsahovala skutková podstata trestného činu rušení obecného míru několik dílčích skutkových podstat. Těmi byly pobuřování proti státu pro jeho vznik, proti jeho samostatnosti, ústavní jednotnosti nebo demokraticko-republikánské formě; popuzování k násilnostem nebo jiným

⁶⁹ MILOTA, A. *Zákon na ochranu republiky*. Kroměříž: J. Gusek, 1930, s. 58.

⁷⁰ § 14 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁷¹ LEPŠÍK, J. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. Praha: Nakladatel Fr. Borový v Praze, 1923.

nepřátelským činům proti jednotlivým skupinám obyvatel pro jejich národnost, jazyk, rasu nebo náboženství nebo proto, že jsou bez vyznání; popuzování proti jednotlivcům nebo skupinám obyvatel k zášti pro jejich národnost, jazyk, rasu nebo náboženství, nebo proto, že jsou bez vyznání; popuzování k násilnostem nebo jiným nepřátelským činům proti jednotlivcům pro jejich národnost, jazyk, rasu nebo náboženství, nebo proto, že jsou bez vyznání; surové nebo štvavé hanobení republiky, národa, nebo národní menšiny, tak, že to mohlo snížit vážnost republiky nebo ohrozit obecný mír v republice nebo její mezinárodní vztahy.

Společným znakem všech těchto výše uvedených skutkových podstat byla veřejnost, rušení obecného míru bylo možno spáchat před více lidmi, tj. alespoň třemi. Nebylo rozhodné, zda tito lidé byli přítomni současně, nebo zda pachatel opakoval své pobuřování před těmito lidmi vždy samostatně. Pokud došlo k pobuřování opakovaním tohoto pobuřování před osobami jednotlivě, nevyžadovalo se, aby pachatel použil stejných výrazů, avšak jeho pobuřující výroky musely mít stejný smysl a musely směřovat proti státu.

Pobuřování proti státu bylo první skutkovou podstatou trestného činu rušení obecného míru. Za spáchání tohoto trestného činu mohl být pachatel potrestán tuhým vězením od jednoho měsíce do dvou let. V případě samotného pojmu pobuřování se vyjádřil A. Milota následovně:⁷² „Pobuřování... má za účel utvořit v jiných v jejich poměru ke státu takový duševní stav, v němž sdružování představ se děje způsobem státu nepříznivým. K tomu konci užívá pachatel prostředků silnějších, které působí mocněji buď svou formou (prudké řeči, ostré výrazy apod.), buď svým obsahem (např. zveličováním nebo překrucováním událostí, často i uvádění nepravd apod.). Při otázce, zda jde o pobuřování, nutno tedy hledět kromě na onen úmysl vyvolat stav státu nepříznivý, hlavně na intenzitu prostředků; prostředky tyto musí býti objektivně způsobily tento stav vyvolat, nevyžaduje se však, aby pachatel skutečně také tento stav způsobil. V odst. č. 1 jsou tyto prostředky obmezeny, neboť se musí týkat (výpočet je taxativní) vzniku republiky, její samostatnosti nebo jednotnosti, jak je ústavní listina zaručuje nebo demokraticko-republikánské formy ústavy...“

⁷² MILOTA, A. *Zákon na ochranu republiky*. Kroměříž: J. Gusek, 1923, s. 57-58.

Popuzování k násilnostem nebo jiným nepřátelským činům proti skupinám obyvatel představovalo další skutkovou podstatu rušení občanského míru, kdy chráněným předmětem byly jednotlivé skupiny obyvatelstva. Předmětem ochrany byla pouze taková práva těchto skupin obyvatelstva, která byla důležitá z hlediska veřejného zájmu státu. Jak uvádí A. Milota popuzování se mohlo dít stejnými prostředky jako pobuřování: „tento prostředek však musí mít vztah k národnosti, jazyku, rase nebo náboženskému přesvědčení této skupiny...; nebylo-li by toho, nebylo by popuzování trestné (např. popuzování proti skupinám obyvatelstva pro jejich zámožnost)...“⁷³

V případě další skutkové podstaty popuzování proti jednotlivým skupinám obyvatel k zášti bylo popuzování k zášti proti jednotlivým skupinám obyvatel pro jejich národnost, jazyk, rasu nebo náboženství nebo proto, že jsou bez vyznání, bylo trestné pouze ve vztahu k popuzování k zášti proti skupinám. Pokud by bylo popuzováno k zášti proti jednotlivci, nejednalo by se o trestný čin.⁷⁴

Další skutková podstata popuzování k násilnostem nebo jiným nepřátelským činům pro jazyk, národnost, rasu nebo náboženství byla skutkovou podstatou, kdy šlo o popuzování proti jednotlivci nikoliv skupině. Popuzování dle předmětného ustanovení zákona na ochranu republiky dle A. Miloty nebylo možné „omezovat jen na takové projevy (působení na třetí osoby), jejichž účelem je a které jsou způsobilé vzbudit a podnítit lidské vášně; je to působení na třetí osoby, které podle úmyslu pachatele směřuje a je objektivně způsobilé, aby v jiných vyvolalo určité rozhodnutí vykonat násilnosti nebo jiné nepřátelské činy, anebo aspoň duševní stav, odpovídající cíli pachatelem zamýšlenému... Toto popuzování musí být úmyslné, spojené s vědomím pachatele, že jeho jednání je způsobilé popudit i jen k jednotlivému násilnému nebo nepřátelskému činu.“⁷⁵

V případě další skutkové podstaty hanobení republiky, národa nebo národní menšiny muselo být hanobení surové a štvavé. Jak uvedl A. Milota: „Judikatura jeví snahu při hanlivých projevech znaky surovosti a štvavosti velmi široce, zapomínajíc namnoze, že tyto znaky pojal zákonodárce do zákonné skutkové

⁷³ MILOTA, A. *Zákon na ochranu republiky*. Kroměříž: J. Gusek, 1930, s. 73.

⁷⁴ Tamtéž, s. 77.

⁷⁵ Tamtéž.

podstaty právě proto, aby zabránil širokému výkladu, ke kterému vede jinak pojem hanobení.⁷⁶

Úmyslem pachatele nemuselo být vyvolání duševního stavu posluchačů, co do jejich poměrů k republice, ve kterém by se republika nedostávalo vážnosti. Nic neměnilo na trestnosti, když pachatel pronesl hanobící výrok jen kvůli sobě, aby si ulevil. Potrestán měl být i ten, kdo pronesl hanobící výrok, i když věděl, že nemůže u svých posluchačů vzbudit výše zmíněný duševní stav, neboť tito posluchači nebyli stejného smýšlení, ba naopak u nich výrok pachatele vzbudil pohoršení. U hanobení štvavého mohlo být sice úmyslem pachatele vyvolat u posluchačů výše uvedený duševní stav, avšak nebylo to nutné. Pachatel měl být potrestán i tehdy, když věděl, že jeho štvavé hanobení se nesetká s úspěchem.⁷⁷

Jako přečin nepřátelské sdružování státu bylo zákonem vymezeno jednání,⁷⁸ kde cílem organizace byla podvratná činnost proti samostatnosti, ústavní jednotě nebo demokraticko-republikánské formě státu, a to i pokud navenek tato organizace fingovala jiné cíle. Předmětem ustanovení zákona bylo i šíření nepravdivých zpráv.⁷⁹ Tato zpráva musela být znepokojující pro obyvatelstvo určitého místa a pachatel neměl žádný relevantní důvod věřit pravdivosti informace v ní obsažené.

Zákon také hovořil o návratu členů bývalé panovnické rodiny nebo podpoře takového návratu.⁸⁰ Ustanovení tohoto zákona mimo jiné zakazovalo vstoupit členu habsbursko-lotrinské dynastie na území Československé republiky bez povolení vlády. S tímto ustanovením souviselo také ustanovení nesoucí název neodstranění nebo zřízení nedovolených pomníků.⁸¹ Cílem tohoto ustanovení bylo také zamezit monarchistickým snahám v republice, stejně tak jako velebení předválečných let a oslavu bývalého panovnického rodu.

Zákonem byla jako přestupek trestající se vězením až na půl roku zakotvena hrubá neslušnost,⁸² kterou se mělo na mysli rušení výkonu pravomoci ústavních

⁷⁶ Tamtéž, s. 78.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ § 17 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁷⁹ § 18 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁸⁰ § 19 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁸¹ § 26 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁸² § 20 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

činitelů a dále pak potupení jména, znaku, vlajky a barev republiky, vypodobení prezidenta republiky či jejich poškození za účelem snížení vážnosti.

Zákon znal také trestný čin svádění nebo napomáhání k vojenským zločinům nebo nadržování jim.⁸³ Za tento zločin byl potrestán ten, kdo někoho navedl k vojenskému zločinu či mu pomáhal, anebo ho po spáchání činu ukrýval či mu pomáhal k útěku. Dále trestný čin nedovolené najímání vojska,⁸⁴ představující najímání českých státních příslušníků pro službu v cizím vojsku.

Zákonem bylo také trestáno nedovolené zpravodajství.⁸⁵ Dle tohoto ustanovení byl trestán ten, kdo tiskem uveřejnil zprávu „o síle, válečné zdatnosti nebo pohybu vojska neb o jiném zařízení republiky nebo jejího spojence, zavedeném k obraně, ač to bylo úředně zakázáno, neb ač mohl ze zprávy nebo jiných okolností vědět, že uveřejněním ohrožuje zájem státu, kdo tiskem uveřejní zprávu o mimořádných zařízeních k udržení neb obnovení pokoje, ač to bylo úředně zakázáno...“. V tomto případě šlo o přečin, který se trestal trestní sazbou od osmi dnů do šesti měsíců vězení.

Ohrožování obrany republiky bylo zákonem postaveno proti dopravě válečného materiálu do zahraničí a proti nepovolenému zhotovení plánů a snímků některých zařízení či opatření na ochranu republiky a jejich předávání do dalších rukou.⁸⁶ Ohrožování veřejné správy orgánem moci veřejné představovalo peněžité postih liknavosti orgánů veřejné správy, kterou by mohl být poškozen zájem republiky.⁸⁷

Poslední čtvrtá hlava zákona na ochranu republiky pojímá společná ustanovení, která se týkala hlav předchozích, zejména ustanovení o účinné lítosti, druh trestů dle zákona na ochranu republiky a způsob jejich vyměření. Také upravuje stíhání některých kategorií osob jako např. cizích státních příslušníků či vojenských osob. Také se zde vyskytuje výklad jednotlivých pojmů, se kterými zákon pracoval, a byly odlišné od ostatního platného práva.

⁸³ § 21 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁸⁴ § 22 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁸⁵ § 23 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁸⁶ § 24 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁸⁷ § 25 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

Zákonem byla definována účinná lítost.⁸⁸ Ta se vztahovala na pachatele, který dobrovolně a nezištně upustil od jednání a sám takovému jednání zamezil či jeho přípravy oznámil včas úřadu. Beztrestnost nepřipadala ale v úvahu u toho, kdo v úmyslu vyzrazení takového podniku k němu nabádal a takové jednání nastrojil. Včasným upuštěním se rozuměla doba, kdy ještě nenastal škodlivý účinek činu, nebo ho šlo ještě napravit. V případě, kdy škodlivý účinek činu již nastal, či hrozilo reálné nebezpečí, vyžadoval se pro vznik beztrestnosti pachatele, aby tento hrozící nebezpečí překazil či následek odstranil, neboli napravit. Překažení spočívalo v oznámení činu příslušnému orgánu, který mohl svým zákrokem zabezpečit, aby škoda, k jejímuž vzniku jednání směřovala, nevznikla.⁸⁹

Zákonem se rozeznávaly přitěžující a polehčující okolnosti při vyměrování trestu.⁹⁰ Vyjma trestu na svobodě, uznával zákon na ochranu republiky i trest peněžité nebo zabavení jmění.⁹¹ Také připouštěl možnost uložení náhradního trestu.⁹² Předměty, které měly přímou souvislost s protiprávním jednáním nebo pokud ohrožovaly bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost nebo veřejný pořádek propadaly státu.⁹³ Podle zákona mohlo dojít i ke ztrátě čestných práv občanských.⁹⁴ Tak se dělo při udělení trestu odnětí svobody nad jeden rok. Při sazbě pod jeden rok pak při zvlášť nízkých a nečestných pohnutkách.

Zákonem bylo upraveno podmíněné odsouzení.⁹⁵ Pokud se jednalo o zločin dle zákona na ochranu republiky, bylo u osob starších 18 let zcela vyloučeno, u přečinů a přestupků, pokud to vyžadoval veřejný zájem. Ustanovením zákona pod názvem příslušnost a obžaloba bylo upraveno,⁹⁶ které zločiny budou spadat pod příslušnost státních soudů, včetně těch, které byly spáchány před účinností tohoto zákona. Ustanovení zákona platilo také pro osoby podřízené vojenské soudní

⁸⁸ § 27 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁸⁹ Srv. MILOTA, A. *Zákon na ochranu republiky*. Kroměříž: J. Gusek, 1930, s. 132 an.

⁹⁰ § 28 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁹¹ § 29 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁹² § 30 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁹³ § 31 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁹⁴ § 32 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁹⁵ § 35 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁹⁶ § 36 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

pravomoci,⁹⁷ a taxativně byly vymezeny případy, ve kterých může být stíhán cizinec.⁹⁸

Další ustanovení nám přináší katalog legálních definic jednotlivých pojmů.⁹⁹ Nachází se zde i zvláštní ustanovení pro Slovensko a Podkarpatskou Rus.¹⁰⁰ Dalším ustanovením jsou vysvětleny pojmy velezrady a vyzvědačství, obsažených v jiných právních předpisech. Zároveň jsou zde bez výjimky zrušena veškerá ustanovení odporující tomuto zákonu.¹⁰¹

Dle posledního ustanovení bylo prohlášeno,¹⁰² kdy zákon na ochranu republiky nabývá účinnosti a uložení jeho výkonu všem členům vlády.

Vydáním zákona na ochranu republiky v podstatě byla také započata nová éra vývoje tiskového práva v Československu, neboť v něm byla obsažena ustanovení upravující různé formy trestné činnosti, z nichž celou řadu bylo možno aplikovat kromě jiných jednání zároveň na obsah tiskopisu. V praxi zákonem byla současně omezena svoboda tisku.

Výhradně tiskové povahy, u kterých to bylo v zákoně výslovně uvedeno, byl přečin nedovoleného zpravodajství a přešůpek zanedbávání povinné péče.¹⁰³ U všech deliktů spáchaných obsahem tiskopisu se jednalo o případy, kdy došlo k uveřejnění textů, které byly z hlediska tohoto zákona škodlivé.¹⁰⁴

Dle své povahy mohly být jednotlivé případy uveřejnění posuzovány na základě ustanovení o nejzávažnějších protistátních zločinech, nebo jako řada jiných přečinů a přešůpků. Ve smyslu zákona mohlo být v subjektivním řízení postupováno proti odpovědným osobám, kterými zejména byli redaktoři, v objektivním řízení mohly být ale postihovány i samotné periodické tiskopisy.¹⁰⁵

⁹⁷ § 37 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁹⁸ § 38 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

⁹⁹ § 39 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

¹⁰⁰ § 40 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

¹⁰¹ § 41 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

¹⁰² § 44 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

¹⁰³ § 35 a § 42 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

¹⁰⁴ SOUKUP, L. Zákon na ochranu republiky a svoboda tisku v ČSR. *Právněhistorické studie* 26. 1984, s. 127 an.

¹⁰⁵ Tamtéž.

Povahu tiskového zločinu nebo přečinu mohly mít úklady,¹⁰⁶ ohrožení bezpečnosti republiky,¹⁰⁷ zrada státního tajemství,¹⁰⁸ vojenská zrada,¹⁰⁹ rušení obecného míru,¹¹⁰ výzva k neplnění zákonných povinností nebo k trestným činům,¹¹¹ schvalování trestných činů,¹¹² sdružování státu nepřátelské,¹¹³ svádění nebo pomáhání k vojenským zločinům nebo nadřezování jim,¹¹⁴ nedovolené najímání vojska,¹¹⁵ a nedovolené zpravodajství.¹¹⁶

V případě ustanovení úkladů o republiku zde byla skutková podstata pojímána velmi obšírně, zvážíme-li, že předpokladem byl pokus o násilnou činnost realizovanou obsahem časopisu. Soudní praxí byl pak pojem násilí vykládán nejen jako reálný násilný skutek, ale i jako nebezpečná výhrůžka bezodkladným násilným činem.

Povahu tiskového zločinu mohlo mít ohrožení republiky, které v podstatě předpokládalo vydání republiky v nebezpečí války nebo ozbrojeného napadení zvenčí nebo zevnitř v úmyslu poškodit republiku.

Také skutková podstata zločinu zrady státního tajemství mohla být rovněž naplněna obsahem periodického tiskopisu. Jednalo se o přímé či nepřímé vyzrazení utajovaných skutečností v důležitém zájmu republiky nebo vyzvídání těchto skutečností se záminkou je vyzradit cizí moci.¹¹⁷

Pro aplikaci zákona na ochranu republiky v oblasti tiskového práva patřil k nejvýznamnějším § 34, ve kterém byly uvedeny delikty, k jejichž spáchání mohlo dojít obsahem tiskopisu. Bylo zde stanoveno, že pokud soud uznal v trestním řízení proti určité osobě nebo v řízení dle § 492 a 493 trestního řádu ze dne 23. května

¹⁰⁶ § 1 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

¹⁰⁷ § 3 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

¹⁰⁸ § 5, odst. 1 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

¹⁰⁹ § 6, odst. 2 a 3 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

¹¹⁰ § 14, odst. 1, 2 a 3 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

¹¹¹ § 15, odst. 3 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

¹¹² § 16, odst. 2 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

¹¹³ § 17, odst. 1 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

¹¹⁴ § 21, odst. 1 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

¹¹⁵ § 22 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

¹¹⁶ § 23 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.

¹¹⁷ MILOTA, A. *Zákon na ochranu republiky*. 2. Přepřacované a judikaturou opatřené vydání. Kroměříž: J. Gusek, 1930, s. 20 an.

1873, č. 119 ř.z., že obsahem periodického tiskopisu byl spáchán zločin nebo přečin uvedený v § 1, § 3, §5, č. 1, § 6, č. 2 a 3, § 14, č. 1, 2 a 3, § 15, č. 3, § 16, č. 2, § 17, č. 1, § 21, č. 1, §§ 22 a 23 a že hledíc na předcházející taková rozhodnutí učiněná v době poměrně krátké o témž tiskopisu, byť by byl vydán pod jiným názvem, bylo důvodné se obávat, že budou uvedené trestné činy obsahem téhož tiskopisu nadále páčány, mohl zároveň vyslovit, že jeho vydání bude zastaveno.

Tímto ustanovením bylo dále stanoveno, že pokud výrok soudu nabyl právní moci, mohl politický úřad druhého stupně nařídit zastavení tiskopisu, a to u tiskopisů, které vycházely alespoň pětkrát týdně, nejdéle na jeden měsíc, u tiskopisů, které vycházely alespoň třikrát týdně, nejdéle na dva měsíce a ostatních tiskopisů nejdéle na šest měsíců. Proti zastavení tiskopisu nebylo dle zákona podat opravný prostředek. Výrok soudu pak pozbyl účinnosti, nebylo-li zastavení tiskopisu nařízeno nejpozději do roka, u tiskopisů, které vycházely alespoň pětkrát týdně, nejpozději do šesti měsíců od právní moci tohoto výroku.

Ten kdo by periodický tiskopis, jehož vydávání bylo zastaveno, dále vydával, hrozil mu trest přečinu vězení od osmi dnů do tří měsíců a pokud již byl pro tento přečin potrestán, mohl být potrestán tuhým vězením od čtrnácti dnů do šesti měsíců.

Pokud měl tiskový úřad za to, že zastavený tiskopis je vydáván nebo podle oznámení jemu učiněnému měl být vydáván dále pod jiným jménem, mohl tiskový úřad toto vydávání zakázat nebo mohl odmítnout vzít oznámení na vědomí, s uvedením tohoto důvodu. To platilo, i když rozhodnutí soudu, kterým bylo vysloveno, že vydávání tiskopisu může být zastaveno, nenabylo ještě právní moci. Stížnost na toto opatření tiskového úřadu nemělo odkladného účinku.

Zákon představuje první zákon, kterým došlo k uzákonění ochrany ústavních činitelů, z druhé strany přináší zvýšení trestních postihů za jednání, která již platným trestním zákonem byla upravena. Na základě zákona došlo k omezení podmíněčného odsouzení a zavedení široké příslušnosti státních soudů a vyloučení příslušnosti soudů porotních. Zákon na ochranu republiky byl pak několikrát novelizován.

2.1.1. První novela - Zákon č. 124/1933 Sb. z. a n., kterým se doplňuje zákon na ochranu republiky

Tato novela zákona na ochranu republiky ze dne 10. července 1933 se dotkla dvou paragrafů zákona na ochranu republiky a to §§ 14 a 34.

Dle této novely byl rozšířen § 14 v tom smyslu, že se jako přečin kvalifikovalo surové nebo štvavé veřejné hanobení Národního shromáždění, jeho sněmoven, předsednictva, výborů nebo komisí.¹¹⁸

Dále došlo k rozšíření § 34, kdy ke zločinům a přečinům, pro které šlo vyslovit podle § 34 zákona na ochranu republiky přípustnost zastavení periodického tisku, náležely dle novely též zločiny a přečiny uvedené v § 14, č. 3, § 17, č. 1, § 21, č. 1, §§ 22 a 23 téhož zákona.¹¹⁹

V případě § 34 byl touto novelou dále za tento paragraf vložen § 34 a,¹²⁰ kterým byl rozšířen katalog zločinů a přečinů, pro které bylo možno zastavit periodický tiskopis. Dle tohoto nového ustanovení se v podstatě vládě se schválením prezidenta umožňovalo na dobu nejdéle jednoho roku rozšířit okruh trestných činů, pro které šlo zastavit vydávání periodického tisku o předem dané, dále prodloužit dobu zákazu vydávání určitého tiskopisu.

Vláda dle tohoto zákona byla povinna takovému nařízení předložit ihned oběma sněmovnám Národního shromáždění a odvolat ho, jakmile pominuly příčiny, pro které došlo k jeho vydání, nebo jakmile se na tom usnesly obě sněmovny, a to každá nadpoloviční většinou, všech svých členů.¹²¹

2.1.2. Druhá novela - Zákon č. 140/1934 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují zákon na ochranu republiky a zákony tiskové

V rámci aplikace ustanovení novely č. 140/1934 Sb. z. a n. došlo ke změně konceptu §§ 14 a 34 zákona na ochranu republiky. Opět tedy došlo ke změně těchto

¹¹⁸ Čl. 1 zákona č. 124/1933 Sb. z. a n.

¹¹⁹ Čl. 2 zákona č. 124/1933 Sb. z. a n.

¹²⁰ Čl. 3 zákona č. 124/1933 Sb. z. a n.

¹²¹ Tamtéž, odst. 2.

ustanovení. Za § 14 byl novelou vložen paragraf 14 a,¹²² kde bylo stanoveno:¹²³ „Kdo veřejně nebo před více lidmi nebo více lidí popuzuje k násilnostem, nepřátelským činům nebo k zášti proti jednotlivým skupinám obyvatelů anebo proti jednotlivci proto, že jsou stoupci demokraticko-republikánské státní formy nebo demokratického řádu Československé republiky, trestá se za přečin vězením od osmi dnů do tří měsíců.“

Další úpravy se týkaly § 34, kdy došlo k dalšímu zpřísnění podmínek vydávání určitých tiskopisů, popř. jejich opětovnému vydávání po předchozím zákazu následovně: „Výpočet trestných činů v § 34a), odst. 1, č. 1 se rozšiřuje o přečin § 14a). K odstavci 1, č. 2 téhož paragrafu připojuje se tento dovětek: a u tiskopisů s jichž opětovným vydáváním bylo započato před uplynutím jednoho roku od konce doby, po kterou byly naposledy zastaveny, na šest měsíců bez ohledu na to, jak často vycházejí. K témuž paragrafu připojuje se odstavec třetí tohoto znění: (3) Jestliže příčiny, pro které došlo k vydání nařízení podle odstavce 1, nepominuly, může vláda nařízením, schváleným presidentem republiky, jeho účinnost, třeba i opětovně, prodloužiti, pokaždé však nejdéle na dobu dvou let. Ustanovení odstavce 2 platí i o tomto nařízení.“¹²⁴

Novelou byl za § 34a) vložen nový paragraf 34 b).¹²⁵ Hovoří se zde o opětovném vydávání periodického tisku, který byl zastaven podle předcházejících ustanovení, bylo-li tak započato do jednoho roku po zákazu a po jeho opětovném vydávání po celý následující rok zde byly stanoveny zvláštní ustanovení. Ta se týkala zejména lhůt. Lhůty k námitkám proti nálezům byly stanoveny na tři dny, veřejné jednání o námitkách bylo maximálně třídní, okolnost, že osoba, která námitky podala, se k veřejnému jednání o námitkách z jakéhokoliv důvodu nedostavila nebo že se nezdařilo jí k němu doručit obsílku, nebylo na překážku konání veřejného jednání a lhůta ke stížnosti na rozhodnutí o námitkách činila tři dny a počítala se vždy ode dne prohlášení rozhodnutí.

Druhá část této novely měnila některé tiskové zákony. Zejména zde bylo stanoveno, že rozšiřování tiskopisu v místnostech a stáncích, ve kterých se

¹²² Čl. I. zákona č. 140/1934 Sb. z. a n.

¹²³ § 14a zákona č. 140/1934 Sb. z. a n.

¹²⁴ Čl. II. zákona č. 140/1934 Sb. z. a n.

¹²⁵ Čl. III. zákona č. 140/1934 Sb. z. a n.

prodávaly tabákové výrobky, poštovní ceniny nebo kolky, jakož i v místnostech a stáncích, umístěných v budovách sloužících veřejné dopravě mohlo být zakázáno.¹²⁶ Neperiodickým tiskopisům mohla být zakázána doprava po železnici a poštou.¹²⁷ Úpravy se také týkaly povinnosti periodických politických tiskopisů povinně uveřejnit projevy prezidenta republiky a vlády a stanoveny byly zvláštní podmínky.¹²⁸

2.1.3. Třetí novela - Zákon č. 130/1936 Sb. z. a n., jímž se mění a doplňuje zákon na ochranu republiky

Třetí novela zákona na ochranu republiky reflektovala stále se zhoršující mezinárodní a vnitrostátní situaci. Touto novelou došlo k opětovnému zpřísnění trestů, zejména v případě § 6 vojenské zrady, § 23 nedovoleného zpravodajství, § 24 ohrožování republiky.

Za § 36 byl novelou vložen § 36a), dle kterého měly od této novely některé krajské soudy pravomoc řešit případy vyšetřování vojenské zrady,¹²⁹ a nepřekážení, nebo neoznámení vojenské zrady,¹³⁰ přičemž v senátu měla zasedat jedna vojenská osoba znalá práva. Příslušnost vrchních soudů jako soudů státních rozhodovat o trestních činech výše uvedených tímto ustanovením nebyla dotčena.

Za § 36a) dle této novely byl dále vložen § 36b), kde se hovoří o povinnostech obhájců v těchto věcech být mimo jiné zapsáni v příslušných seznamech ministerstva spravedlnosti. Do seznamu mohli být zapsány pouze osoby, které měly oprávnění obhajovat před občanskými soudy, a které písemně slíbily, že nebudou sdělovat obsah spisů nebo řízení nepovoláné osobě v těchto trestních věcech.

Za § 36 b) byl novelou vložen dále ještě § 36 c), na základě kterého se měly urychlit veškeré spory ve věcech dle § 36 a) odst. 1, a dále o zachovávání obsahu spisu a řízení co nejméně veřejným a okruhu osob, k těmto spisům nebo řízením.

¹²⁶ § 4a) který dle této novely byl vložen za § 4 zákona č. 126/1933 Sb. z. a n.

¹²⁷ § 4 b) který dle této novely byl vložen za § 4 zákona č. 126/1933 Sb. z. a n.

¹²⁸ Srv. zejména § 17 a) který dle této novely byl vložen za § 17 zákona č. 126/1933 Sb. z. a n.

¹²⁹ § 6.

¹³⁰ § 12.

Novelou byla řešena také přípustnost retroaktivity a dále se upravovaly situace, ke kterým by mohlo dojít v případě, že by se určitá ustanovení zákona nestihla včas provést.¹³¹

2.1.4. Čtvrtá novela - Nařízení č. 20/1939 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňuje zákon na ochranu republiky

K prosazení této novelizace vládou došlo na základě druhého článku ústavního zmocňovacího zákona č. 330/1938 Sb. z. a n. ze dne 15. prosince 1938. Novelou došlo opět ke zpřísnění trestů a to za hrubou neslušnost § 20, odst. 1 a za urážku prezidenta republiky § 11.¹³² Za účinnosti tohoto nařízení se tyto přestupky trestaly jako přečiny.

Novela se týkala především pak § 14 – rušení obecného míru. Novelou bylo stanoveno, že do zákona na ochranu republiky se vkládají následující ustanovení: § 14 b) Hanobení republiky nebo jejích ústavních činitelů, § 14 c) Hanobení cizího státu a § 14 d) Hanobení národa.¹³³ Ve všech třech případech byl čin považován za přečin a byla stanovena trestní sazba od osmi dnů do šesti měsíců.

Hanobení republiky nebo jejích ústavních činitelů

Tímto ustanovením bylo zakotveno, že kdo veřejně nebo před více lidmi hanobí republiku nebo některou její zemi, jejích zákonodárný sbor, jeho předsednictvo, výbor nebo komisi, nebo jejích vládu, kdo potupí jméno nebo symbol republiky nebo některé její země, zejména jejich znak, vlajku, barvy nebo hymnu, anebo vypodobení prezidenta republiky, kdo zničí, poškodí nebo odstraní symbol republiky nebo některé její země, zejména jejich znak, vlajku nebo barvy, anebo vypodobení prezident republiky, aby projevil opovržení republice nebo některé její zemi nebo prezidentu republiky anebo nepřátelské smýšlení o nich, bude potrestán pro přečin vězením od osmi dnů do šesti měsíců.

Hanobení cizího státu

Ve dvou odstavcích tohoto ustanovení bylo stanoveno, že ten kdo veřejně nebo před více lidmi hanobí cizí stát, hlavu nebo ústavního činitele cizího státu nebo

¹³¹ § 9 zákona č. 130/1936 Sb. z. a n.

¹³² Čl. I. nařízení č. 20/1939 Sb. z. a n.

¹³³ Čl. II. nařízení č. 20/1939 Sb. z. a n.

zástupce cizího státu uznaného vládou republiky, kdo potupí znak, vlajku, hymnu nebo vypodobení hlavy cizího státu, kdo zničí, poškodí nebo odstraní znak, vlajku nebo vypodobení hlavy cizího státu, aby projevil opovržení onomu státu nebo jeho hlavě anebo nepřátelské smýšlení o nich bude potrestán pro přečin od osmi dnů do šesti měsíců.

Hanobení národa

Toto ustanovení stanovilo, že kdo veřejně nebo více lidmi hanobí některý národ nebo některou národní menšinu anebo jejich jazyk, takže to může vzbudit veřejné pohoršení nebo ohrozit obecný mír nebo mezinárodní vztahy republiky, bude potrestán pro přečin vězením od osmi dnů do šesti měsíců.

Ochranu tak nově získaly symboly republiky, její jméno i vypodobení prezidenta republiky či jeho náměstka. Nadto získaly ochranu i cizí státy a jejich instituce, symboly či vypodobení hlavy tohoto cizího státu. Pokud tento cizí stát odmítl poskytnout obdobnou ochranu Československé republice, pak hanobení tohoto státu, jeho institucí, symbolů i hlavy státu nebylo trestné. Dle uvedených ustanovení došlo i k zavedení ochrany národů, národnostních menšin a jejich řeči. Novela měla tak poskytnout ochranu kterémukoliv národu a kterékoliv národní menšině, a to nejen národům a národnostním menšinám bydlících v republice, nýbrž i cizím.

2.2. Zákon č. 51/1923 Sb. z. a n., o státním soudě

Současně se zákonem na ochranu republiky byl přijat zákon č. 51/1923 Sb. z. a n., o státním soudě, který byl ustaven v Brně a měl sídlo v místě nejvyššího soudu. Tento soud byl zřízen pro některé velmi závažné zločiny obsažené v zákoně na ochranu republiky, jako byl útok na život ústavních činitelů, některé případy úkladů o republiku, prorady, zrady státního tajemství, tělesného poškození ústavních činitelů a osobování si moci ústavních činitelů,¹³⁴ a to i v případech kdy čin spáchala osoba, která byla podřízena vojenské soudní pravomoci.

Ze zprávy ústavně-právního výboru a projevu zpravodaje ústavně-právního výboru poslanecké sněmovny poslanec dr. Matouška se dozvídáme v případě

¹³⁴ ADAMOVÁ, K. a kol. *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938*. Praha: LexisNexis, 2005, s. 123.

státního soudu, že „Takováto konstrukce zvláštního státního soudu pro určitý výsek trestních věcí zvláště důležitých není novinkou. Německo již v dobách mírových přikázalo říšskému soudu vyšetřování i rozhodování v první a poslední instanci o velezradě a zemězradě namířené proti císaři a říši. Vojenské vyzvědačství přikázáno bylo zákonem z 3. června 1914 také říšskému soudu. A v dnešním republikánském Německu zákonem z 21. července 1922 zřízen byl zvláštní státní soud, jemuž mimo velezradu přikázána byla ještě celá řada dalších trestních činů proti zákonu na ochranu republik. Rozdíl tohoto soudu od našeho soudu, jak ho proponuje vládní návrh, je ten, že soud státní ve vládním návrhu uvedený má býti soudem řádným a nikoliv výjimečným. Vládní osnova chce definitivně řešiti kompetenci tohoto soudu a definitivně přikázati tomuto soudu delikty zvláště těžké a zvláště trestné.“¹³⁵

2.2.1. Složení státního soudu

Hlavní přelíčení se u státního soudu konalo v jeho sídle, příp. na jiném místě státu. Senát státního soudu tvořilo šest členů, z toho tři soudci z povolání a tři soudci přísedící, které jmenoval prezident republiky na dobu tří let podle návrhu vlády. Přísedící státního soudu museli mít státní občanství ČSR, měli být znalí práva a nejméně ve věku čtyřiceti let. Měli vyhovovat obecným podmínkám způsobilosti k výkonu funkce porotce. Státní zaměstnanci s výjimkou vysokoškolských profesorů nemohli být přísedícími u státního soudu. Veřejným žalobcem v řízení u státního soudu byl vrchní prokurátor nebo jeho náměstek.¹³⁶

Ze zprávy ústavně-právního výboru poslanecké sněmovny se dozvídáme, že soudci měli být nezávislí ve smyslu ústavní listiny a zkušení. Toho mělo být dosaženo tak, že na pozice soudců státního soudu měli být jmenováni jen soudci Nejvyššího soudu. Nakonec ale byl schválen pozměňovací návrh, který umožňoval jmenování soudce státního soudu i z řad sborového soudu druhé stolice, neboť při větším počtu případů, přikázaných státnímu soudu by mohl být nejvyšší soud paralyzován z důvodu personální nedostatečnosti. Dalším požadavkem na soudce

¹³⁵ NS RČS 1920-1925. PS. 194. schůze, Zpráva ústavně právního výboru o vládním návrhu zákona o státním soudě, sněmovní tisk 4022 [online]. Dostupné na http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T4022_01.htm.

¹³⁶ ADAMOVÁ, K. a kol. *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938*. Praha: LexisNexis, 2005, s. 123-124.

státního soudu byl ten, aby byla celá instituce státního soudu nezávislá na ostatních ústavních činitelích.

„Prvnímu požadavku bylo vyhověno tím, že jmenovací právo bylo rozděleno. Přisedící jmenuje prezident republiky z osob, navržených vládou. Ve výběru přisedících je však vláda omezena potud, že nemůže navrhnouti za přisedící aktivní státní zaměstnance s výjimkou vysokoškolských profesorů, kteří pro svou disciplinární autonomii jsou na vládě úplně neodvislí. Aby však ani mezi členy státního soudu nemohly případ od případu býti vybírány osoby vládě snad pohodlnější, provádí se ve smyslu § 99, odst. 2 ústav. Listiny zásada stálých senátů, utvořených na celý rok a vždy předem veřejně vyhlášených. Konečně rozšiřuje se i zamítací právo po té stránce, že se dovoluje obviněnému, aby dva z přisedících odmítl bez udání důvodů. I tím je zaručeno, že nebudou k rozhodování povolány osoby, jež by snad obviněný považoval za osobně nebo politicky zaujaté.“¹³⁷

Soudci státního soudu, kteří přestali být členy nejvyššího soudu nebo soudu druhé stolice, pozbyli svůj úřad. Počet přisedících určovala vláda, a to vždy podle potřeby a agendy. Předseda státního soudu, jeho náměstek a soudcové z povolání vykonávali do rukou prezidenta nejvyššího soudu přísežný slib, že budou dbát zákonů a věrně plnit své soudcovské povinnosti. Přisedící vykonávali slib do rukou do rukou předsedy státního soudu. Úřad přisedícího směl být odmítnut nebo složen pouze ze závažných důvodů, přičemž rozhodnutí o důvodech odmítnutí nebo složení úřadu patřilo předsedovi státního soudu. Přisedící za porušení svých povinností odpovídali jedině disciplinárnímu soudu nejvyššího soudu. Mezi disciplinární tresty se řadilo napomenutí, peněžitá pokuta do deseti tisíc korun a ztráta členství ve státním soudě.

Přisedící ztratil svůj úřad i v případě pokud disciplinární soud uznal, že přisedící v době svého jmenování nesplňoval podmínky jmenování, nebo je v průběhu výkonu úřadu splňovat přestal. Pokud se přisedící nedostal bez dostatečné omluvy k hlavnímu líčení, mohl mu předseda senátu uložit peněžitou pokutu, přiměřenou jeho majetkovým poměrům a dle okolností též náhradu útrat

¹³⁷ NS RČS 1920-1925. PS. 194. schůze, Zpráva ústavně právního výboru o vládním návrhu zákona o státním soudě, sněmovní tisk 4022 [online]. Dostupné na http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T4022_01.htm.

zmařeného hlavního líčení. Proti pokutě měl přísedící nárok podat námitky ve lhůtě osmi dnů. O námitkách s konečnou platností rozhodoval tříčlenný senát.

Ve složení nalézacích senátů bylo nutné zachovat paritu soudců z povolání a přísedících. Proto do každého senátu bylo povoláno po třech členech z obou skupin. Rozhodování mimo hlavní líčení náleželo pouze tříčlennému senátu, který se skládal ze soudců z povolání.

2.2.2. Řízení před státním soudem

Státní soud zasedal ad hoc. Soudil v obdobích, jejichž počet a počátek určil dle potřeby předseda státního soudu. Hlavní přelíčení se konalo před senátem ze šesti členů,¹³⁸ jak bylo výše nastíněno. Avšak pokud šlo o případy, kde došlo k obžalování osob výlučně podřízených pravomoci vojenských soudů, byl na místo jednoho soudce z povolání přibrán náhradník ze soudců znalých vojenského práva. V jiných případech se náhradníci ze soudců znalých vojenského práva účastnit hlavního líčení jako členové senátu nesměli.

Předseda státního soudu sestavoval před počátkem každého kalendářního roku potřebný počet senátů na celý rok tím způsobem, že stanovil jejich předsedy a členy, jakož i potřebný počet náhradníků. Předseda také určoval, v jakém pořadí náhradníci nastoupí. Veškerá rozhodnutí mimo hlavní přelíčení, pokud nenáležely předsedovi soudu nebo předsedovi senátu, konal státní soud ve shromáždění tří soudců z povolání. Proti těmto rozhodnutím nebylo možné podat opravný prostředek. Takto sestavené senáty byly vyhlašovány v úředním listě Československé republiky.

K vyloučení člena státního soudu došlo v případě, pokud byl sám poškozený nebo poškozený, obviněný, žalobce nebo obhájce s ním byl v příbuzenském stavu. K vyloučení člena státního soudu došlo také v případě, pokud byl mimo svůj úřad svědkem trestného činu nebo pokud byl v téže věci s ním proveden výslech jako

¹³⁸ K řízení před státním soudem vycházím zejména z MIŘIČKA, A. *Trestní řízení*. Praha: Všehrd, 1923. Publikací Všehrdu, sv. 30, s. 164 an.; MIŘIČKA, A. *Trestní právo procesní*. Praha-Smíchov: Spolek československých právníků Všehrd, 1932, s. 251 an. a KALLAB, J. *Učebnice trestního řízení platného v Čechách a v zemi Moravskoslezské*. Brno: Nákladem Čs. akademického spolku Právnick, 1930.

svědka nebo znalce. A dále došlo k vyloučení člena státního soudu v případě, kdy byl v téže věci vyšetřujícím soudcem, obhájcem, zástupcem soukromého žalobce nebo účastníka nebo státní zástupce.

Soudce z povolání měli právo zamítnout jak obviněný tak žalobce, pokud mohli uvést jiné podstatné důvody proti úplné nestrannosti soudce. Každý člen soudu, u kterého se objevil některý důvod k vyloučení nebo zamítnutí, měl povinnost toto ihned oznámit předsedovi státního soudu. Předseda státního soudu měl povinnost toto oznámit předsedovi Nejvyššího soudu. O vyloučení nebo zamítnutí člena státního soudu měl rozhodovat předseda státního soudu. V případě vyloučení předsedy státního soudu, o tom pak rozhodoval Nejvyšší soud.

Bez udání důvodu mohl obviněný zamítnout dva přisedící. Jestliže bylo ale více obviněných, toto zamítací právo vykonávali pak společně. Pokud nedošlo ke shodě, rozhodoval větší počet hlasů, při rovnosti hlasů byl zamítnut ten přisedící, který byl určen v seznamu přisedících na pozdějším místě. Zamítací právo bylo možné vykonat ve lhůtě osmi dnů před hlavním přelíčením.

Na řízení před státním soudem platila obdobně ustanovení trestního řádu, pokud zákon o státním soudě nestanovil procesní odchylky. Přípravné řízení se konalo vždy u soudu příslušného podle obecných pravidel, a to podle ustanovení trestního řádu pro ten který soud platného. Takovýto soud pak prováděl vyšetřování a vyhledávací řízení. Po skončení vyšetřování podal státní zástupce soudu, který přípravné řízení vykonával do čtrnácti dnů obžalovací spis u státního soudu v předepsaném počtu stejnopisů a připojil veškeré opisy.

O své příslušnosti a přípustnosti obžaloby rozhodoval státní soud z úřední povinnosti. Proti tomuto rozhodnutí nešlo podat opravné prostředky. Pokud státní soud došel k závěru, že je příslušný a že obžaloba je přípustná, vyslovil, že se obviněný dává v obžalobu. Zároveň státní soud rozhodl o uvalení nebo dalším trvání vazby, jakož i o tom, pokud se měla některá věc vyloučit z trestního řízení. O tomto rozhodnutí informoval státní soud obviněného a veřejného žalobce.

Shledal-li státní soud, že je nepřislušný, uvědomil o tom obviněného a státního zástupce, který podal obžalovací spis. Státní zástupce měl oprávnění ve

lhůtě osmi dnů u příslušného soudu podat nový obžalovací spis, nebo učinit nějaké návrhy. Výrok státního soudu, na základě kterého se prohlásil nepřislušným, byl pro všechny jiné soudy závazný, leda že by se změnil skutkový podklad tohoto výroku pro rozhodnutí státního soudu. Totéž platilo, pokud státní soud vyloučil některou trestní věc ze společného řízení a odkázal ji soudu jinak příslušnému.

V případě, že soud sborový první stolice, porotní soud nebo vojenský soud, před kterým se mělo konat hlavní přelíčení podle zákona na ochranu republiky, za to, že věc náleží před státní soud, vyslovil usnesením svou nepřislušnost. Proti usnesení nebylo možné podat opravný prostředek. Měl-li soud rozhodující o námitkách proti obžalovacímu spisu za to, že je příslušný státní soud, vyslovil toliko nepřislušnost soudu, u kterého byl podán obžalovací spis a uvedl tento důvod. V obou případech opět státní zástupce mohl do osmi dnů podat státnímu soudu nový obžalovací spis nebo učinit jiné návrhy.

Předseda senátu státního soudu uvědomil obviněného o rozhodnutí a zároveň ho vyzval, aby se vyjádřil k obžalovacímu spisu a aby podal návrhy na provedení dalších důkazů a oznámil, zda si obviněný najme obhájce. Pokud si obviněný obhájce nenajal, byl mu přidělen ex offio z osob, které byly oprávněny obhajovat u soudů Československé republiky. V případě, že se státní soud usnesl, aby byl obviněný vzat do vazby nebo aby v ní byl ponechán, zařídil předseda senátu, aby obviněný byl dopraven do věznice. Den hlavního líčení musel předseda senátu státního soudu stanovit tak, aby obsílka byla obžalovanému doručena nejpozději čtrnáct dnů před tímto dnem. Ke zkrácení této lhůty mohlo dojít v případě, že s tím obviněný souhlasil. S obsílkou byla obviněnému oznámena jména členů nalézacího soudu a jména náhradníků a byl poučen o zamítacím právu.

Dle zákona o státním soudu se hlavní přelíčení mělo konat zpravidla v sídle státního soudu podle pravidel pro sborové soudy první stolice. Dle potřeby se ale státní soud mohl usnést, že hlavní přelíčení se bude konat na jiném místě republiky.¹³⁹ Státní soud rozhodl vždy ve věci samé, a to i když nabyl přesvědčení, že čin, kterého se obžalovaný dopustil, náleží pod jiné ustanovení trestního zákona, nežli bylo v obžalobě uvedeno.

¹³⁹ To se také několikrát stalo. Např. v případě procesu s vrahem dr. A. Rašína Josefem Šoupalem e jednalo o Prahu.

Proti rozsudku státního soudu byla přípustná pouze stížnost, která se podávala k Nejvyššímu soudu, a to z důvodů, že byl porušen trestní zákon nebo, že byla porušena některá stěžejní zásada trestního řízení. Hrubého porušení zásad trestního řízení bylo možné se dovolávat, měla-li vytýkána vada rozhodující vliv na výrok o vině.

Dovolací stížnost měli právo podat ve prospěch obžalovaného obžalovaný, jeho zákonný zástupce a obhájce. Pokud byl obžalovaný nezletilý, mohl proti jeho vůli dovolací stížnost podat zákonný zástupce i obhájce. V neprospěch obžalovaného mohl podat dovolací stížnost pouze veřejný žalobce.

K zachování zákona byla dále přípustná zmateční stížnost. I o ní rozhodoval Nejvyšší soud.

Po nabytí právní moci rozsudku, zaslal státní soud veškeré spisy sborovému soudu první stolice svého sídla. V případě osoby podřízené vojenské soudní pravomoci pak soudu diviznímu téhož místa. Tyto soudy pak měly na starost, aby byl rozsudek vykonán dle platné legislativy. Těmto soudům také příslušelo učinit veškerá další rozhodnutí přikázaná jinak nalézacímu soudu. Rozhodování o návrhu na obnovu trestního řízení příslušelo státnímu soudu.

Státní soud fungoval až do roku 1934. Roku 1935 byla jeho pravomoc svěřena vrchním soudům. Již na podzim roku 1933 předložilo ministerstvo spravedlnosti do připomínkového meziministerského řízení osnovu zákona o příslušnosti a organizaci vrchních soudů jako soudů státních a o řízení před nimi.

Roku 1935 pak ministerstvo spravedlnosti předložilo ministerské radě předmětnou a poupravenou osnovu zákona o příslušnosti a organizaci vrchních soudů jako soudů státních, s tím, že doporučilo, aby osnova byla nejdříve předložena Národnímu shromáždění a v něm přikázána ústavněprávnímu výboru k podání zprávy v co nejkratší době.¹⁴⁰

¹⁴⁰ Ministerstvo spravedlnosti potřebovalo celý proces urychlit z toho důvodu, protože předsedovi, náměstkovi a přísedícím státního soudu již koncem roku 1934 uplynulo funkční období a nikdo nebyl na tyto posty jmenován. Následkem toho nebyl státní soud od 1. ledna 1935 vůbec konstituován.

Zákon o příslušnosti a organizaci vrchních soudů jako soudů státních a o řízení před nimi stanovil, že vrchním soudům náleželo rozhodovat o zločinech uvedených v §§ 1; 3, č. 1; 4, č. 1; 5, č. 1; 7; 8 (spáchaném na prezidentu republiky); 8, č. 2-5 (spáchaném na ostatních osobách tam uvedených) a o zločinu dle § 10, č. 2, pokud šlo o osobování si pravomoci vyhrazené prezidentu republiky, zákonodárnému sboru, vládě nebo guvernérovi Podkarpatské Rusi.

Vrchní soudy měly dále rozhodovat jako státní soudy o zločinech uvedených v §§ 2; 3, č. 2; 6, č. 1 a 10, č. 1, pokud veřejný žalobce navrhnul v obžalovacím spise, aby pachateli byl uložen trest dle zákonné sazby vyšší než pět let.¹⁴¹ Dále bylo stanoveno, že pokud se sbíhal se zločinem, o němž náleželo rozhodovat vrchnímu soudu dle § 1, odst. 1, jiný trestný čin, náleželo vrchnímu soudu rozhodovat také o tomto trestném činu, a to i tehdy, pokud by projednání tohoto trestného činu náleželo soudu porotnímu. Vrchní soud měl ale oprávnění takovou věc se souhlasem veřejného žalobce vyloučit a odkázat ji soudu, který by jinak byl příslušný.

Vrchní soudy vykonávaly svou pravomoc v pětičlenných senátech, které byly nazývány „státní soudy“. Oproti předcházející právní úpravě došlo ke změně v tom smyslu, že státní soud již od nabytí účinnosti zákona o příslušnosti a organizaci vrchních soudů jako soudů státních a o řízení před nimi fakticky nebyl institucí, ale jen specializovaným senátem.

Předsedu, jeho náměstký a ostatní člen státního soudu jmenoval na návrh vlády prezident republiky ze soudců z povolání, kteří působili u vrchního soudu nebo u soudů, které byly vrchnímu soudu podřízeny, a jejichž hodnost byla minimálně „soudní rada“. Funkční období bylo stanoveno na dva roky, a pokud se ukázalo jmenovat další členy, byli tito jmenováni jen na zbytek funkčního období. Po uplynutí dvouletého funkčního období mohli být soudci jmenováni opětovně. Veřejným žalobcem u státního soudu byl vrchní prokurátor v sídle státního soudu nebo jeho náměstek.

¹⁴¹ Dle § 1, odst. 2 návrhu zákona.

Zákonem bylo dále stanoveno, že pokud sám tento zákon nestanovil odchylek, platilo pro řízení před státním soudem obdobně ustanovení o trestním řízení před krajskými soudy.¹⁴² Toto ustanovení se do nového zákona včlenilo z toho důvodu, protože dle obecných pravidel trestního řízení byly vrchní soudy jen opravnými stolicemi a nerozhodovali v první instanci. Přípravné řízení se konalo u soudu, příslušného dle obecných pravidel, s tím, že před podáním obžalovacího spisu se konalo přípravné vyšetřování.

Výrazně došlo ke změně v oblasti opravných prostředků. Rozhodnutí státního soudu bylo možné odporovat, pokud analyzovaný zákon opravný prostředek výslovně nevyloučil, stejnými opravnými prostředky a v těch případech, jako bylo možno odporovat rozhodnutím krajských soudů. Rozsudkovému výroku o vině bylo možno odporovat jen v případě zmatečnosti, naproti tomu rozsudkovému výroku o trestu bylo možno odporovat bez omezení.

O všech opravných prostředcích rozhodoval nejvyšší soud. Pokud nejvyšší soud zrušil rozsudek státního soudu, nemohl přikázat předmětný případ k novému projednání a rozhodnutí jinému soudu než opět témuž nebo jinému státnímu soudu. Z účasti na novém hlavním přelíčení byli vyloučeni ti členové státního soudu, kteří se účastnili prvního přelíčení.

Podle zákona nezasedali již v senátech osoby znalé vojenského práva. Zákonem bylo stanoveno, že pokud se trestného činu účastnila osoba podřízena vojenské pravomoci, resp. pravomoci vojenského soudu, mohl vojenský prokurátor proti ní podat obžalovací spis pro výše uvedené trestné činy namísto divizního soudu u příslušného vrchního soudu jako soudu státního, pokud tím šlo dosáhnout zjednodušení řízení nebo snížení útrat nebo byly-li pro to jiné důležité důvody.

2.3. Zákon č. 124/1924 Sb., o změně příslušnosti trestních soudů a odpovědnosti za obsah tiskopisu ve věcech křivého obvinění, utržení a urážek na cti

¹⁴² KALLAB, J. *Učebnice trestního řízení platného v Čechách a v zemi Moravskoslezské*. Brno: Nákladem Čs. akademického spolku Právnick, 1930.

Tento zákon odňal rozhodování o urážkách na cti spáchaných obsahem tiskopisu porotním soudům, podstatně omezil možnost svobodné kritiky a vysloužil si přezdívky – náhubkový zákon. Výrazné omezení porotního systému znamenalo, že veškeré tiskové zločiny a přečiny spadaly nově pod jurisdikci krajských soudů jako soudů kmetských a tím došlo k odstranění laického prvku z trestního řízení ve věcech tiskových.¹⁴³ Zákon se skládal ze 42 paragrafů.¹⁴⁴

Tento právní předpis směřoval zejména proti odpovědným redaktorům, neboť v tehdejší soudní praxi byli odpovědní redaktoři porotními soudy osvobozováni, a tím porotní soudy potvrzovaly pravdivost uveřejněných zpráv. Zákonem dále došlo k zotření cenzury a omezení porotního systému. Tiskové delikty byly přikázány kmetským soudům, ve kterých převažovali soudci z povolání.

Zákonem byl stanoven rozsah platnosti zákona. Zákon se vztahoval na trestné činy proti cti, které byly spáchány obsahem periodického tisku osobami civilními nebo vojenskými.¹⁴⁵ Ustanovením zákona byl početně omezen okruh osob stíhaných pro tiskové delikty v tom smyslu, aby osoby, které byly pouze nepřímo účastny na obsahu tisku a kterým zpravidla nešlo dokázat vinu, nebyly vydávány trestnímu řízení.

Zákon ve svém ustanovení definoval pojem původce.¹⁴⁶ „Původcem je, kdo proto, aby urážlivá zpráva byla uveřejněna tiskem, 1. zprávu sepsal, 2. v tom obsahu, jak byla uveřejněna, ji objednal, 3. nejsa redaktorem periodického tisku, uveřejnění v tomto tiskopisu nařídil, nebo 4. dal informace v takové zprávě použité, pokud zpráva souhlasí s informací.“

¹⁴³ KOHOUT, M. Recepce rakousko-uherského tiskového práva a snahy o jeho novelizaci v období tzv. první republiky. *Právo: časopis pro právní teorii a praxi*. Praha: Ústav práva a právní vědy, 2009, roč. II, č. 3, s. 116.

¹⁴⁴ Při juristickém rozboru tohoto zákona vycházím ze znění tiskové novely ve znění zákona ze dne 28. června 1933, č. 108 Sb. z. a n., jak byl jednotně a s novým očíslováním paragrafů vyhlášen ministrem spravedlnosti podle § 43, odst. 1 zák. č. 108/1933 Sb. z. a n., jako vyhláška ze dne 7. července 1933, č. 145 Sb. z. a n.

¹⁴⁵ § 1 zákona č. 124/1924 Sb. z. a n.

¹⁴⁶ § 1, odst. 3 zákona č. 124/1924 Sb. z. a n.

Pro odpovědnost odpovědného redaktora bylo zásadním ustanovením,¹⁴⁷ ve kterém bylo stanoveno, že „Tvoří-li obsah periodického tiskopisu skutkovou podstatu zločinu nebo přečinu uvedeného v § 1, odpovídá redaktor za přestupek tehdy, když mu nelze trestný čin spáchaný obsahem tiskopisu podle ustanovení trestných zákonů přičítati, zanedbal však takové pozornosti, při jejímž povinném užití nebyla by zpráva pojata do tiskopisu.“ To znamenalo, že pokud nešlo odpovědného redaktora stíhat jako původce zprávy nebo jako odpovědnou osobu, s jehož vědomím byla zpráva uveřejněna, užilo se výše uvedeného ustanovení.

Odpovědný redaktor se mohl vyvinít, pokud soudu předložil důkaz o pravdivosti tvrzení, pro které byl souzen, nebo přinejmenším důkaz jeho pravděpodobnosti: „Vyžaduje-li zákon k beztrestnosti důkazu pravdy, jest obžalovaný beztrestný i tehdy, byly-li dokázány aspoň okolnosti, pro které tvrzení zprávy mohlo býti považováno důvodně za pravdivé, a je-li zřejmý úmysl chrániti především zájem veřejný.“¹⁴⁸

Důkaz pravděpodobnosti se musel ale opírat o okolnosti, které existovaly již v době urážky, nikoliv později. Za veřejný zájem¹⁴⁹ bylo považováno zejména dodržování zákonů a nařízení, snaha pro odstranění zlořádů ve veřejné správě, hájení společných zájmů jednotlivých tříd a společenských stavů, národností a uznaných náboženských společností, obrana pracovních, služebních nebo mzdových poměrů a o zamezení toho, aby nebyly zhoršeny.

Zákonem tak byla upravena nově trestnost zanedbání povinné péče. Tu šlo ale jistým způsobem obejít. Redaktor, který byl obžalován z přečinu urážky, prohlásil, že zprávu nepsal a že nevěděl o jejím zařazení do tisku. Jeho jednání muselo být překvalifikováno na přestupek a věc postoupena porotním soudem soudu okresnímu. Mezi tím prošla promlčecí lhůta pro přečin,¹⁵⁰ redaktor si u okresního soudu vzpomněl, že zprávu do tisku dal, avšak byl beztrestný.¹⁵¹

¹⁴⁷ § 4 zákona č. 124/1924 Sb. z. a n.

¹⁴⁸ § 4 zákona č. 124/1924 Sb. z. a n.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Dle § 6 zákona č. 124/1924 Sb. z. a n. bylo totiž stanoveno, že pokud bylo před uplynutím doby potřebné k promlčení trestního stíhání zahájeno trestní řízení proti kterékoliv odpovědné osobě, staví se promlčení proti všem ostatním až do dne, kdy trestní řízení proti ní bylo právoplatně skončeno nebo přerušeno.

¹⁵¹ SOUKUP, L. Zákon o tiskových urážkách z r. 1924. *Právněhistorické studie*. 1986, Sv. 27, s. 105-106.

Z obecné odpovědnosti za obsah tiskopisu, pokud se jednalo o urážlivou zprávu, která pocházela od státního úřadu, byly ze zákona stanoveny určité výjimky. Pokud byla tisková urážka uveřejněna na podkladě přesně převzaté informace státního úřadu s udáním pramene, byl státní úřad povinen na žádost poškozeného sdělit všem časopisům, kterým byla předána původní informace, i všem, které ji podle oznámení poškozeného otisky, správné údaje. Časopis byl pak povinen uveřejnit bezplatně tuto opravu, a to na stejném místě a ve stejné úpravě, jako byla původní zpráva.¹⁵² Avšak jak uvádí L. Soukup uvedené ustanovení nemělo v praxi velkého významu, jelikož většina uveřejňovaných zpráv procházela přes Československou tiskovou kancelář, která ale nebyla státním úřadem.¹⁵³

Působnost zákon byla dle jeho dalšího ustanovení rozšířena i na tisk neperiodický.¹⁵⁴ Pro neperiodický tisk zde byly stanoveny ale jisté odchylky. Především se jednalo o to, že na místo odpovědného redaktora nastoupil nakladatel, a pokud nebyl znám pak tiskař, popř. jeho odpovědný zástupce a na místo vlastníka nebo vydavatele periodického tisku nastoupil dle § 10 tiskař a jeho odpovědný zástupce.

Zákonem byla také upravena pravidla pro uveřejňování odsuzujícího rozsudku na návrh poškozeného. Rozsudek musel být uveřejněn v tiskopise, který zprávu přinesl, a to nejpozději v druhém čísle, který vyšel po dni, kdy byla odpovědnému redaktoru a vydavateli doručena zpráva o tom, že rozsudek nabyl právní moci. Pokud by nedošlo k uveřejnění rozsudku, mohl nařídít soud na návrh žalobce zastavení vydávání takového tiskopisu, a to až do splnění této povinnosti a pokud by odpovědný redaktor nebo vydavatel tento zákaz nerespektoval, mohl být stížen až tříměsíčním vězením pro přečin.

Vlastník a vydavatel periodického tiskopisu ručil za útraty trestního řízení solidárně. Mezi útraty se mimo jiné počítaly náklady za uveřejnění rozsudku, peněžité tresty nebo náhrada škody. V případě úhrad řízení, jejichž náhrada byla vlastníku nebo vydavateli periodického tiskopisu uložena nebo za které ručil, byla

¹⁵² Srv. zejména § 8 zákona č. 124/1924 Sb. z. a n.

¹⁵³ SOUKUP, L. Zákon o tiskových urážkách z r. 1924. *Právněhistorické studie*. 1986, Sv. 27, s. 104.

¹⁵⁴ § 13 zákona č. 124/1924 Sb. z. a n.

důsledkem jejich neuhrazení do patnácti dnů od právní moci příslušného rozhodnutí možnost osoby, již byla náhrada nákladů řízení přiznána, domáhat se zastavení vydávání tohoto tiskopisu, a to až do doby, kdy budou náklady řízení plně uhrazeny.

Zákon stanovil novou úpravu soudního řízení ve věcech tiskových.¹⁵⁵ Soudní řízení pro trestné činy dle ustanovení § 1 a 4 citovaného zákona příslušelo sborovým soudům prvé stolice. Tyto soudy rozhodovaly na stupni krajských soudů.¹⁵⁶ Při těchto soudech byly zřízeny zvláštní senáty. V případě přestupků byly tvořeny třemi soudci z povolání, v případě zločinů nebo přečinů pěti soudci, z nichž tři byli soudci z povolání a dva soudci z lidu – tzv. kmeti¹⁵⁷. Žalobce i obviněný se mohli dohodnout, aby v hlavním přelíčení nebo započatém řízení, nebyli kmeti přítomni.¹⁵⁸ Dodatečné přibrání kmetů bylo vyloučeno.

Sestavování seznamů kmetů se užíla stejná pravidla pro sestavování seznamů porotců,¹⁵⁹ pokud tímto zákonem nebylo stanoveno něco jiného.¹⁶⁰ Kmetem mohla být osoba starší 45 let a bydlet v obci pobytu alespoň dva roky.¹⁶¹ V prvotním seznamu porotců pak obecní komise označila osoby, které vyhovovaly zákonným podmínkám stanoveným pro úřad kmeta a které považovaly za zvlášť způsobilé k tomuto úřadu.¹⁶²

Zákonem byly rozlišovány dva druhy seznamů. Jednak se jednalo o hlavní seznam a pak o doplňovací seznam kmetů. Hlavní seznam byl seznam, kam se zapisoval takový počet osob, aby žádný kmet nezasedal více, jak pětkrát do roka. Losováním se pak určilo v každém seznamu pořadí, v jakém budou kmeti povolávání k hlavnímu líčení.¹⁶³

Každá strana sporu měla právo si do osmi dnů před zahájením hlavního líčení vybrat jednoho kmeta z hlavního seznamu a jednoho kmeta náhradníka

¹⁵⁵ § 16 zákona č. 124/1924 Sb. z. a n.

¹⁵⁶ ADAMOVÁ, K., LOJEK, A., SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Velké dějiny zemí Koruny české. Právo*. Praha: Paseka, 2017, s. 374.

¹⁵⁷ Odtud pochází zvláštní označení těchto pětičlenných senátů – kmetské soudy.

¹⁵⁸ § 16 zákona č. 124/1924 Sb. z. a n.

¹⁵⁹ Zákon č. 278/1919 Sb. z. a n., o sestavování seznamů porotců.

¹⁶⁰ § 17 zákona č. 124/1924 Sb. z. a n.

¹⁶¹ § 18 zákona č. 124/1924 Sb. z. a n.

¹⁶² § 19 zákona č. 124/1924 Sb. z. a n.

¹⁶³ § 19, odst. 3 zákona č. 124/1924 Sb. z. a n.

z doplňovacího seznamu. Z tohoto důvodu měl předseda senátu povinnost stanovit den hlavního líčení tak, aby obsílky k hlavnímu líčení byly doručeny alespoň 14 dní před jeho konáním a současně s touto obsílkou dodat sporným stranám i opis hlavního a doplňovacího seznamu kmetů tak, aby mohli s dostatečným předstihem vykonat své právo volby kmeta, a to jednoho ze seznamu hlavního a jednoho ze seznamu doplňovacího.¹⁶⁴

Zákonem byla upravena také možnost vyloučení nebo odmítnutí kmeta. Kmeti mohli být vyloučeni a mohli být odmítnuti z týchž důvodů, pro které bylo možné vyloučit nebo odmítnout soudce v trestních věcech.¹⁶⁵ O vyloučení a odmítnutí kmeta před hlavním přelíčením rozhodovala radní komora (obžalovací senát). V hlavním líčení rozhodoval o vyloučení a odmítnutí kmeta senát bez kmetů.¹⁶⁶ O vyloučení a odmítnutí kmeta měli také upozornit samotní kmeti, pokud se u nich vyskytl důvod vyloučení nebo důvod, pro který mohli být odmítnuti pro obavu předpojatosti.¹⁶⁷

K hlavnímu líčení byli společně s kmety přizváni i jejich náhradníci.¹⁶⁸ To bylo z důvodu, byl-li kmet povolán k hlavnímu líčení rozhodnutím soudu vyloučen, právoplatně odmítnut nebo se k hlavnímu líčení nedostavil.¹⁶⁹ Ze zákona každý kmet musel složit při hlavním líčení přísahu do rukou předsedy soudu.¹⁷⁰

Pokud kmet porušil přísahu, tj. zejména porušil mlčenlivost, byl při prvním provinění potrestán pokutou až do výše 1000 korun, pokud porušil podruhé pak tuhým vězením od jednoho měsíce do tří měsíců. Druhé odsouzení mělo za následek ztrátu způsobilosti ke kmetskému úřadu na dobu pěti let.¹⁷¹

Kmetovi ze zákona hrozil další trest v případě, že ač byl obeslán, se bez dostatečné omluvy k hlavnímu přelíčení nedostavil, či se vzdálil bez svolení

¹⁶⁴ § 20 zákona č. 124/1924 Sb. z. a n.

¹⁶⁵ § 21, odst. 1 zákona č. 124/1924 Sb. z. a n.

¹⁶⁶ § 21, odst. 3 zákona č. 124/1924 Sb. z. a n.

¹⁶⁷ § 21, odst. 2 zákona č. 124/1924 Sb. z. a n.

¹⁶⁸ § 22, odst. 1 zákona č. 124/1924 Sb. z. a n.

¹⁶⁹ § 22, odst. 2 zákona č. 124/1924 Sb. z. a n.

¹⁷⁰ Přísaha zněla: „Slibuji na svou čest a svědomí, že se budu při svém rozhodování řídití jen zákonem, že budu hlasovati podle svého nejlepšího vědomí a přesvědčení a že zachovám přísnou mlčenlivost o obsahu tajného přelíčení, jakož i obsahu porady a hlasování soudu.“ Viz § 23 zákona č. 124/1924 Sb. z. a n.

¹⁷¹ § 25, odst. 1 zákona č. 124/1924 Sb. z. a n.

předsedy kmetského soudu před skončením hlavního přelíčení. Tímto trestem bylo uloženo náhrady útrat jeho nedostavením nebo způsobeným vzdálením.¹⁷²

Tento zákon představoval další zásah do tiskové svobody, kterou zaručovala ústava z roku 1920. Zákon byl namířen především proti odpovědným redaktorům, které do této doby porotní soudy osvobozovaly. To byl pravděpodobně i důvod proč tyto soudy byly nahrazeny soudy kmetskými. Dodejme, že tento zákon byl v pozdější době na území českých zemí dvakrát novelizován a to zákonem č. 108/1933 Sb. z. a n., o ochraně cti a pak zákonem č. 232/1946 Sb., o porotních soudech. Derogován byl roku 1950 trestním zákoníkem č. 86/1950 Sb.

2.4. Zákon č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží

Po vzoru jiných evropských zemí tímto zákonem náš stát následoval moderní trend tvorby zvláštních trestněprávních předpisů pro kategorii mladistvých pachatelů trestných činů.¹⁷³ Vládní návrh tohoto právního předpisu vznikl pod vedením profesora Augusta Miříčky z pražské právnické fakulty a profesora Jaroslava Kallaby z brněnské právnické fakulty.¹⁷⁴

Návrh byl v plném rozsahu podpořen profesorem Albertem Milotou, který v době přípravy a schvalování zákona byl senátorem a členem ústavně-právního výboru senátu a zpravodajem návrhu tohoto zákona v senátu.¹⁷⁵ Zákon také dále doplňoval soustavu práva rodinného a správního, kdy se především zabýval sociální péčí.¹⁷⁶

Cesta k vydání zákona o trestním soudnictví nad mládeží byla poměrně komplikovaná. Osnova zpracovávaná komisí výše uvedeného trestního zákona pracovala s principem soudcovské individualizace trestu, což by znamenalo, že by

¹⁷² § 25, odst. 2 zákona č. 124/1924 Sb. z. a n.

¹⁷³ ZEŽULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno: MU, 1997, s. 36.

¹⁷⁴ Za účelem výkladu tohoto zákona vydali oba výše jmenovaní k tomu celou řadu komentářů, vědeckých statí a odborných článků. Např. MIŘIČKA, A., SCHULZ, O. *O trestním soudnictví nad mládeží*. Praha: Československý kompas a.s., 1932 či KALLAB, J. *O trestním soudnictví nad mládeží. Stručný výklad zákona*. In Studijní příručka knihovny Čs. akademického spolku „Právník“. Brno 1934, č. 6.

¹⁷⁵ MIŘIČKA, A. K šedesátinám profesora Miloty. *Věstník Čs. společnosti pro právo trestní*. 1937, roč. 13, č. 1, s. 2.

¹⁷⁶ KALLAB, J. *Stručný výklad zákona z 11. března 1931: č. 48 Sb. z. a n. o trestním soudnictví nad mládeží*. Brno: Československý akademický spolek Právník, 1931. Studijní příručky, s. 5.

se soudce musel více zabývat osobou pachatele,¹⁷⁷ avšak otázku soudnictví mládeže jako takového již neřešila, vzhledem ke snahám vytvořit celistvý zákon, který by řešil problematiku trestnosti mladistvých jak po stránce hmotné, tak po stránce procesní.¹⁷⁸

Proto Komise pracující při ministerstvu spravedlnosti, řešící zároveň otázku trestání mladistvých předložila roku 1922 osnovu zákona, která čerpala zejména z platných právních úprav různých evropských zemí. Přepřpracování této osnovy v samostatný zákon se uskutečňovalo po dobu devíti let,¹⁷⁹ a lze říci, že především pro odlišnou názorovost na tuto problematiku ze strany jednotlivých právních odborníků jak z řad teoretiků, tak praktiků.

Např. doktor Zelinka byl názoru, že kromě zákona, který by se zabýval trestní odpovědností mladistvých, bylo zapotřebí reformovat soudnictví v tom smyslu, že by měly být zřízeny speciální soudy pro mládež a to jak u soudů poručenských, tak u soudů trestních.¹⁸⁰

Výše již uváděný profesor A. Miříčka se domníval, že soudce, který řeší čin spáchaný mladistvým, by měl vynakládat zvýšenou pozornost tomuto činu, ale i osobě mladistvého a jeho poměrům. Dle jeho názoru trest měl být poslední možnou alternativou, pokud nebylo možno dosáhnout potřebného cíle, tj. řádné výchovy jedince jiným způsobem. Mimo jiné byl také proti vyloučení veřejnosti v řízení proti mladistvému.¹⁸¹ Je zcela patrné, že profesor A. Miříčka v případě trestání mladistvých dával přednost ochranným opatřením.

Tento názor však nesdílel dr. V. S. dle něho pouhé léčebné nebo ochranné opatření bylo nedostačující pro trestání a nápravu mladistvých. Byl toho názoru, že pouze tvrdé tresty mohou odradit mladistvého od další trestné činnosti.¹⁸² Jiný

¹⁷⁷ SOLNAŘ, V. Osnova trestního zákona: několik poznámek k obecné části osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech z r. 1925. *Právník*. 1926, roč. 65, s. 241 an.

¹⁷⁸ *Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. II., Odůvodnění osnov*. Nákladem ministerstva spravedlnosti. Praha 1926, s. 5.

¹⁷⁹ KALLAB, J. *Stručný výklad zákona z 11. března 1931: č. 48 Sb. z. a n. o trestním soudnictví nad mládeží*. Brno: Československý akademický spolek Právník, 1931. Studijní příručky, s. 3-5.

¹⁸⁰ ZELINKA, J. *Teror*. *Právník*. 1921, roč. 60.

¹⁸¹ MIŘIČKA, A. *Péče o mládež soudně stíhanou: z cyklu přednášek „O dítěti ochrany a péče potřebnému“*. Brno: Česká zemská péče o mládež, 1923.

¹⁸² V. S. K zákonu o mladistvých č. 48/1931 Sb. z. a n. *Soudcovské listy*. 1932, roč. 13, s. 3.

názor měl i dr. Ečer. Ten zastával názor, že mladistvé osoby je třeba spíše vychovávat než trestat a přenechával samotné rozhodování o trestu na soudcích, kteří měli zohlednit samotný čin a osobu provinělého.¹⁸³

Odborná veřejnost se rozcházela i v případě stanovení věkové hranice. Někteří odborníci ji považovali za příliš vysokou jako např. dr. V. S., který tvrdil, že v době kdy vznikl trestní zákon v druhé polovině 19. století, byly děti do deseti let mnohem méně vyzrálé, než je tomu ve 30. letech 20. století, což dokládal probíranou látkou ve školách, a že si tyto osoby musí uvědomovat dopad svého počínání.¹⁸⁴

Tomuto jeho názoru oponoval dr. Pintera, který byl toho názoru, že není možné zaměňovat obsah učiva s rozumovou vyspělostí nedospělých osob, avšak podotýkal, že zástupci ministerstva vnitra měli snahu na posunutí věkové hranice na dvanáct roků.¹⁸⁵ Na problematiku věkové hranice reagoval také např. dr. Smrčka. Ten se domníval, že děti do 14 let věku jen velmi zřídka stanou před soudem, a pokud ano, tak se s největší pravděpodobností jedná o osobu duševně nemocnou, která před samotným soudem nemá co dělat.¹⁸⁶

Rozdílně bylo nahlíženo na problematiku omluvitelnosti pro neznalost zákona. Např. dr. Pintera byl toho názoru, že omluvitelnost by měla platit jen pro cizince, příp. by mohla být neznalost omluvitelná u složitých zákonů, k jejichž odvození bylo zapotřebí odborných znalostí.¹⁸⁷ Např. dr. Ečer byl názoru, že samotná neznalost může pramenit právě z minimální rozumové vyspělosti a s tím související neschopností rozpoznat trestnost a závažnost páchaného činu.¹⁸⁸

Zákon obsahoval ustanovení trestního práva hmotného i procesního. Trestní právo mládeže bylo v poměru k obecnému trestnímu právu *lex specialis*, neboť upravovalo jen některé otázky, zatímco pro ostatní platily obecné trestněprávní

¹⁸³ EČER, R. Hlavní intence zákona o mladistvých. *Soudcovské listy*. 1932, roč. 13, s. 23.

¹⁸⁴ V.S. K zákonu o mladistvých č. 48/1931 Sb. z. a n. *Soudcovské listy*. 1932, roč. 13, s. 3.

¹⁸⁵ PINTERA, R. K zákonu o mladistvých č. 48/1931 Sb. zák. a nař. *Soudcovské listy*. 1932, roč. 13, s. 38.

¹⁸⁶ SMRČKA, J. Zákon o mladistvých provinilcích v praxi. *Soudcovské listy*. 1932, roč. 13, s. 21.

¹⁸⁷ PINTERA, R. K zákonu o mladistvých č. 48/1931 Sb. zák. a nař. *Soudcovské listy*. 1932, roč. 13, s. 38.

¹⁸⁸ EČER, R. Hlavní intence zákona o mladistvých. *Soudcovské listy*. 1932, roč. 13, s. 23.

předpisy. Hlavní zásadou v zákoně obsaženou byla zásada co nejmenšího trestání a co největšího vychovávání, a pokud bylo nutné trestat, tak i trestem vychovávat a polepšovat.

Zákon podstatným způsobem činil rozdíl mezi nedospělými a mladistvými. Za mladistvého byla považována osoba, která v době spáchání činu dovršila čtrnáctý, ale nedovršila osmnáctý rok svého věku.¹⁸⁹ Zákonem byla zavedena podmínka podmíněné přičetnosti, závislé na stupni vývoje mladistvého tím, že za beztrestného považoval mladistvého, který pro značnou zaostalost nemohl v době činu rozpoznat jeho „bezprávnost“¹⁹⁰ nebo řídit své jednání podle správného rozpoznání¹⁹¹.¹⁹²

Za zaostalého mladistvého se považovala taková osoba, která nedosáhla takového stupně vývoje po stránce intelektuální,¹⁹³ nebo po stránce mravní,¹⁹⁴ jaké zpravidla dosahovali její morální vrstevníci.

Zaostalost musela být značná. Pouhá, např. omluvitelná neznalost právních předpisů,¹⁹⁵ nebo úchylna spočívající v duševních nebo tělesných vadách,¹⁹⁶ postačila k upuštění od potrestání.

Za nedospělce označoval zákon osoby, které v době spáchaného činu nedovršily čtrnáctý rok svého věku. Pokud se takováto osoba dopustila trestného činu, nemohla být dle zákona za něj odpovědná. Zahájené trestní řízení proti takovéto osobě a proti ní vyneseny rozsudek byly považovány za zmatečné.¹⁹⁷

Poručenský soud mohl pouze nařídit výchovná nebo léčebná opatření. Zejména soud mohl:¹⁹⁸

¹⁸⁹ § 2 zákona č. 48/1931 Sb.

¹⁹⁰ Protiprávnost. Pozn. autora.

¹⁹¹ Rozhodnutí. Pozn. autora.

¹⁹² § 2 zákona č. 48/1931 Sb.

¹⁹³ Tj. schopnost rozpoznávací.

¹⁹⁴ Tj. schopnost určovací.

¹⁹⁵ Viz § 6, odst. 1 zákona č. 48/1931 Sb.

¹⁹⁶ § 21 zákona č. 48/1931 Sb.

¹⁹⁷ Dle § 281, č. 9, písm. a) trestního řádu.

¹⁹⁸ § 1 zákona č. 48/1931 Sb.

- nedospělce pokárat, avšak nikoliv tělesně nebo ponechat jeho potrestání v rodině nebo škole,
- nařídit, aby nedospělý byl umístěn v jiné rodině nebo aby byl dán do léčebného nebo jiného vhodného ústavu,
- nařídit ochranný dozor nebo ochrannou výchovu, pokud se to jevílo nezbytným k zamezení hrozícího zpustnutí nebo k nápravě nedospělého.

Vyjma toho mohl také udělit napomenutí osobám, kterým náležela péče o nedospělého.

Trestní čin, který spáchal mladistvý, byl zákonem nazván jako provinění,¹⁹⁹ bez ohledu na to, zda šlo dle trestního zákona o zločin, přečin nebo přestupek. Tímto zákonem tak došlo pro označení trestných činů k zakotvení jednotného názvu.

Z procesního hlediska bylo zajímavé, že u okresních soudů tato provinění soudili zvláštní soudci, u krajských soudů zvláštní dvojčlenné senáty a při trestném činu, který by jinak patřil před porotu, se přibírali ještě dva přísedící z řad laiků, kteří vytvářeli dohromady tzv. senáty mládeže.²⁰⁰

Pokud soud uznal mladistvého vinným, mohl pak dle ustanovení tohoto zákona:²⁰¹ upustit od potrestání nebo odsoudit mladistvého k podmíněnému trestu nebo odsoudit mladistvého k nepodmíněnému trestu a peněžitému trestu.

Upuštění od potrestání

Soud mohl upustit od potrestání v případě, pokud šlo o čin menšího významu, kterého se mladistvý dopustil z nerozvážnosti nebo pod vlivem jiné osoby nebo byl sveden příležitostí nebo hospodářskou tísní, dále pokud se dopustil činu z omluvitelné neznalosti právních předpisů nebo pokud měl soud uložit pouze nepatrný trest peněžítý nebo na svobodě.²⁰²

¹⁹⁹ § 3 zákona č. 48/1931 Sb.

²⁰⁰ Srv. JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 135.

²⁰¹ § 5, odst. 1 zákona č. 48/1931 Sb.

²⁰² § 6, odst. 1 zákona č. 48/1931 Sb.

Pokud soud takto učinil, mohl ponechat potrestání mladistvého rodině nebo škole, či mu mohl dát důtku. Tato opatření nařizoval soud přímo v rozsudku, kterým upouštěl od potrestání.

V případech, kdy se ukázal peněžitý trest nedobytným, mohl soud nařídít některá opatření uvedená v § 6 odst. 2, tj. upustit od uložení trestu a přenechat potrestání rodině mladistvého nebo škole nebo mu udělil důtku.²⁰³ Výrok o upuštění o uloženého trestu a stanovení potrestání mladistvého rodinou, školou či udělení důtky měl účinky prominutí trestu.²⁰⁴

Soud upustil od potrestání, pokud shledal, že upuštění od uložení trestu je pro mravní vývoj mladistvého nejúčelnější. Výklad neurčitých pojmů jako je „čin menšího významu“ a „nepatrný trest“ byl ponechán na úvaze soudů.²⁰⁵ Avšak i když upustil soud od potrestání, nevylučovalo to, aby uložil mladistvému ochrannou výchovu nebo ochranný dozor.²⁰⁶

Podmíněné odsouzení

V případě podmíněného odsouzení odkazoval zákon na zákon č. 562/1919 Sb. z. a n.,²⁰⁷ avšak stanovil určité odchylky.²⁰⁸ Použit institut podmíněného odsouzení mohl soud v případě, pokud ukládal peněžitý trest nebo trest na svobodě, který nepřesahoval jeden rok; přitom se přihlíželo i k náhradnímu trestu, pokud byl vedle trestu na svobodě uložen trest peněžitý, uložený pro případ nedobytnosti trestu peněžitého a nebyl-li odsouzený již dříve odsouzen pro zločin na dobu delší než tři měsíce nebo pro čin dříve spáchaný z pohnutky nízké a nečestné, ledaže již uplynulo ode dne vykonání trestu nebo prominutí, nebo kdy byl výkon trestu promlčen, nebo kdy bylo vysloveno, že se podmíněně odsouzený osvědčil, do dne, kdy byl spáchán nový trestný čin, 5 let nebo, byl-li dříve spáchán zločin, 10 let a má-li soud z podstatných důvodů za to, že odsouzený povede řádný život a že výkonu trestu není zapotřebí.²⁰⁹

²⁰³ Dle § 9, odst. 4 zákona č. 48/1931 Sb.

²⁰⁴ Dle § 6, odst. 3 zákona č. 48/1931 Sb.

²⁰⁵ MIRIČKA, A., SCHOLC, O. *O trestním soudnictví nad mládeží*. Praha: Československý kompas, 1932, s. 25.

²⁰⁶ V souladu s ust. § 5, odst. 1 zákona č. 48/1931 Sb.

²⁰⁷ Zákon č. 562/1919 Sb. z. a n., o podmíněném odsouzení a o podmíněném propuštění, ze dne 17. října 1919.

²⁰⁸ Viz § 7 zákona č. 48/1931 Sb.

²⁰⁹ MIRIČKA, A. *Trestní právo hmotné. Část obecná i zvláštní*. Praha: TYPUS, 1934, s. 120-121.

V případě těchto podmínek uložených zákonem č. 562/1919 Sb. z. a n., o podmíněném odsouzení a o podmíněném propuštění byla zákonem č. 48/1931 Sb. o trestním soudnictví nad mládeží stanovena výjimka v tom směru, že podmíněné odsouzení bylo možno uložit mladistvému i tehdy, pokud mu byl uložen trest delší než jeden rok, maximálně ale tři léta. Při stanovení posuzování přípustnosti podmíněného odsouzení se považovala za rozhodnou pouze délka uloženého trestu na svobodě, neboť mladistvému nešlo uložit náhradní trest na svobodě pro případ nedobytnosti peněžitého trestu,²¹⁰ ledaže by v době vynesení rozsudku dosáhl 19 let.²¹¹

Jako další výjimku lze považovat možnost vyslovení podmíněného odsouzení soudem i dodatečně, i když již bylo započato s výkonem trestu, pokud vyšly najevo okolnosti, které takovýto postup odůvodňovaly, přičemž tyto okolnosti zde nebyly v době, kdy soud rozhodoval, nebo nebyly soudu známy v době, kdy rozhodoval. Soud mohl vyslovit podmíněné odsouzení, i po nabytí právní moci rozsudku.

Důvodem mohly být buď okolnosti, které tu v době prvního rozhodnutí sice již byly, ale nebyly soudu známy, nebo okolnosti, které v době prvního rozhodování tu vůbec nebyly, tedy se udály nebo vznikly teprve po prvním rozhodnutí.²¹²

V případě podmíněného odsouzení mladistvého mělo být dle zákona dbáno na nápravu. Proto zákon stanovil, že pokud nebyla zároveň s tímto trestem nařízena ochranná výchova, měl být dán mladistvý pod ochranný dozor. Od tohoto opatření bylo možné upustit pouze tehdy, pokud šlo o čin nepatrného významu a bylo-li o náležitý dozor postaráno jinak.²¹³

Nepodmíněné odsouzení (trest zavření)

Mladistvý byl odsouzen k trestu zavření pouze tehdy, pokud šlo o sobu mravně zkaženou, a když šlo vykonat uložený trest nebo alespoň jeho část do

²¹⁰ S odkazem na ust. § 9, odst. 3 a § 25 48/1931 Sb.

²¹¹ § 25, odst. 4 48/1931 Sb.

²¹² MÍŘIČKA, A., SCHOLC, O. *O trestním soudnictví nad mládeží*. Praha: Československý kompas, 1932, s.

²¹³ § 7, odst. 4 zákona č. 48/1931 Sb.

dovršení 21 roku věku, jinak soud uložil trest dle trestního zákona, v trvání stejném, jak by uložil trest zavření.

Trest zavření mohl soud mladistvému uložit místo trestu smrti nebo trestu na svobodě bez jakéhokoliv zstřžení.²¹⁴ Při ukládání trestu měl soud přihlížet přímo k osobě mladistvého, k jeho rozumové a mravní vyspělosti, k poměrům a výchově, ve kterých tato osoba žila, okolnosti spáchání činu ale i závažnosti a motivu činu. Úkolem soudu bylo zvolit tu možnost, která byla pro mladistvého nejvhodnější a nejúčelnější, vzhledem k jeho dalšímu vývoji.²¹⁵

Horní a dolní hranice trestní sazby trestů odnětí svobody byly u mladistvých zkráceny na polovinu. Horní hranice snížené sazby ale nesměla činit více než pět let a dolní hranice ne více jak jeden rok. Tam kde byl za trestný čin dle trestního zákona stanoven trest smrti nebo doživotí, bylo stanoveno, že soud uloží v těchto případech trest zavření mezi 1-10 lety, a pokud byl viník v době spáchání trestného činu starší než 16 let, uloží soud trest zavření v sazbě mezi 2-15 lety. Snížení trestu pod uvedené dolní hranice bylo ze zákona nepřipustné.²¹⁶

Peněžitý trest

Peněžitý trest mohl soud uložit mladistvým jako trest hlavní, ale také jako trest vedlejší. Horní hranice peněžitého trestu se u mladistvých snižovala na polovinu, dolní hranice neplatila. Peněžitý trest mohl mladistvý zaplatit do jednoho roku od právní moci rozsudku. Také mladistvému mohlo být povoleno splácet peněžitý trest po částkách, ale tak aby opět byl zaplacen ve lhůtě jednoho roku. Uložit náhradní trest na svobodě pro případ nedobytnosti peněžitého trestu bylo zákonem zakázáno.²¹⁷

V případě nedobytnosti peněžitého trestu mohl jej soud nahradit tím, že mladistvého odkázal k potrestání v rodině nebo ve škole nebo mu dal důtku dle § 6 odst. 2 nebo nařídil, aby byl mladistvý střežen a přiměřeně zaměstnán po dobu tří

²¹⁴ § 8 zákona č. 48/1931 Sb.

²¹⁵ KALLAB, J. *Stručný výklad zákona z 11. března 1931: č. 48 Sb. z. a n. o trestním soudnictví nad mládeží*. Brno: Československý akademický spolek Právník, 1931. Studijní příručky, s. 12.

²¹⁶ § 8 zákona č. 48/1931 Sb.

²¹⁷ § 9 zákona č. 48/1931 Sb.

až šesti hodin mezi devátou a patnáctou hodinou v příhodné místnosti, nikoliv však ve věznici.²¹⁸

Tento druh trestu považoval prof. A. Miříčka za nevhodný, neboť dle jeho názoru tento trest mnohdy nepostihl osobu mladistvého, ale častěji osoby, které za něj odpovídaly.²¹⁹

Vyjma výše uvedených trestů mohl soud nařídit mladistvému ochranný dozor nebo ochrannou výchovu.²²⁰ Ochrannou výchovu a ochranné opatření mohl soud uložit tehdy, pokud byly splněny podmínky pro jejich uložení stanovených v §§ 11a 12 a pokud se jevílo toto účelným.²²¹

V případě tohoto zákona můžeme říci, že se jednalo o právní předpis velmi propracovaný. Zákonem byl kladen důraz na nápravu mladistvého, zejména na takovou pomoc mladistvému, aby se v budoucnu vyvaroval dalším činům.

O trestech a nápravních opatřeních rozhodovaly soudy poručenské a trestní a oba soudy spolupracovaly s představiteli sociální péče o mládež.²²² Soudní řízení ovládala zásada specializace a koncentrace soudů. Řízení mělo být bez zbytečných formalit a mělo být co možná nejrychlejší.²²³ U okresních soudů musel být zvolen jeden soudce, který se pak speciálně zabýval problematikou provinění mladistvých, u krajských soudů tuto funkci zastávaly speciální soudy pro mládež. Obdobně tomu bylo i u státního zastupitelství, kdy na každém státním zastupitelství musel být jeden žalobce pro mládež. Místní příslušnost soudů pro mladistvé byla stanovena dle působnosti mladistvého, tj. dle jeho trvalého pobytu nebo kde se dlouhodobě zdržoval.²²⁴

²¹⁸ § 9, odst. 4 zákona č. 48/1931 Sb.

²¹⁹ MÍŘIČKA, A. *Péče o mládež soudně stíhanou: z cyklu přednášek „O dítěti ochrany a péče potřebnému“*. Brno: Česká zemská péče o mládež, 1923, s. 5.

²²⁰ § 5, odst. 2 zákona č. 48/1931 Sb. z. a n.

²²¹ Ve smyslu § 5, odst. 3 zákona č. 48/1931 Sb. z. a n.

²²² VÁLKOVÁ, H., ŠÁMAL, P., SOTOLÁŘ, A. Restoratívni justice a česká reforma trestního práva mládeže. In: KARABEC, Z. (ed.). *Restoratívni justice: sborník příspěvků dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 25.

²²³ ŠUBRT, M. *Trestněprávní odpovědnost a ochrana mládeže*. Praha: policejní akademie České republiky v Praze, 2010, s. 11.

²²⁴ ZEŽULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. Spisy právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Řada teoretická, s. 55 an.

Jednalo se o první ucelený zákon, který upravoval postavení mladistvých v trestním právu a platil na území celého československého státu. K hlavní ideji tohoto zákona náleželo: „co nejméně trestati, co nejvíce vychovávat i je-li nutné trestati, pak i trestem vychovávat i polepšovat.“²²⁵ Bohužel tento zákon na celém území československého státu platil pouhých osm let, neboť po odtrhnutí Sudet a vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava došlo k rozdělení obyvatelstva na příslušníky německé národnosti a ostatní, kdy každá z těchto skupin se řídila jiným právním režimem.²²⁶

2.5. Zákon č. 123/1931 Sb. z. a n., o státním vězení

Zákonem byly politickým vězňům přiznány výhody srovnatelné s privilegii státních vězňů v období Rakouska-Uherska. Mezi výhody např. náleželo,²²⁷ že měli být vězni umístěni odděleně od ostatních vězňů, mohli užívat svůj oděv, prádlo, obuv a ložní prádlo, nesměli být nuceni k práci, byli zproštěni povinnosti uklízet vězeňské místnosti, směli denně pobývat čtyři hodiny na volném vzduchu a konat přitom tělesné cviky, opatrovat si knihy a časopisy, kouřit a přijímat návštěvy atd.

Trest státního vězení se vykonával v trestnici nebo věznici krajského soudu, a to podle možností onoho soudu, v jehož obvodě odsouzený bydlel.

2.6. Zákon č. 108/1933 Sb. z. a n., o ochraně cti

Zákona o ochraně cti mohly využívat nejen fyzické osoby a to na základě soukromoprávní žaloby, ale také i právnické osoby (parlament, vláda, zákonem uznané korporace a politické organizace, periodický tisk, branná moc, četnictvo, atd.)²²⁸ a to na základě veřejné žaloby.

Zákonem byly kvalifikovány čtyři skupiny deliktů pod pojmy urážka, pomluva, utrhání na cti a nařčení z trestního stíhání či trestu. Za urážku bylo

²²⁵ *O trestním soudnictví nad mládeží: zákon ze dne 11. března 1931 č. 48 Sb. z. a n. s důvodovými zprávami, prováděcími nařízeními a souvisejícími zákony.* Praha: Československý kompas, 1932. Komentované zákony Československé republiky, s. 5.

²²⁶ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář.* 2. vyd. Praha: C.H.Beck, 2007, s. XII-XIII.

²²⁷ § 5, odst. 2 zákona č. 123/1931 Sb. z. a n.

²²⁸ § 5 zákona č. 108/1933 Sb. z. a n.

považováno jednání, kdy někdo někomu nadávkou, zlým nakládáním, výhružkou zlého nakládání, vydáváním v posměch nebo jinak na cti ublížil. Za to pachateli hrozil trest vězení od tří dnů do tří měsíců nebo peněžitý trest od 50 korun do 50 tisíc korun. Pokud byl čin spáchán obsahem tiskopisu, hrozil pachateli trest vězení od osmi dnů do šesti měsíců nebo peněžitý trest od sta korun do deseti tisíc korun.²²⁹

Za pomluvu bylo považováno, kdo někomu ublížil na cti tím, že před třetí osobou o něm jakýmkoliv způsobem uvedl nebo dále sdělil skutečnost, která by ho mohla vydat v opovržení nebo snížit v obecném mínění. U této skutkové podstaty hrozil trest vězení od čtrnácti dnů do šesti měsíců. Pokud byl čin spáchán obsahem tiskopisu, hrozil trest vězení od tří měsíců do jednoho roku.

V případě utrhaní na cti bylo stanoveno, že věděl-li ten, kdo někoho pomluvil, že skutečnost, kterou uvedl nebo dále sdělil, byla nepravdivá, měl být potrestán vězením od jednoho do šesti měsíců. Pokud byl tento čin spáchán obsahem tiskopisu, hrozil trest vězení od tří měsíců do jednoho roku. Avšak pokud toto učinil pachatel podle promyšleného plánu s úmyslem, aby rozvrátil rodinný život nebo člena jeho rodiny nebo aby zničil hmotnou existenci takové osoby, měl být potrestán tuhým vězením od jednoho do šesti měsíců. V případě, že k tomu došlo obsahem tiskopisu, tuhým vězením od šesti měsíců do jednoho roku.

Nařčení z trestního stíhání nebo trestu bylo zákonem charakterizováno jako případ kdy někdo někomu v úmyslu, aby ho tím pohaněl, před třetí osobou nařkl, že se proti němu konalo trestní řízení, ačkoliv v něm nebyl uznán vinným, nebo že byl odsouzen, ačkoliv trest již byl vykonán, prominut, promlčen nebo podmíněně odložen a odsouzený svým chováním nezavdal příčiny k takovému nařčení. Za tento čin hrozil trest vězení do jednoho měsíce nebo peněžitý trest do dvou tisíc korun. Pokud byl čin spáchán obsahem tiskopisu, hrozil trest vězení od tří dnů do tří měsíců nebo peněžitý trest od padesáti korun do pěti tisíc korun.

²²⁹ § 1 zákona č. 108/1933 Sb. z. a n.

2.7. Zákon č. 91/1934 Sb. z. a n., jímž se stanovil způsob ukládání trestu smrti a doživotních trestů.

V první Československé republice se nepodařilo dosáhnout zrušení trestu smrti, jeho výkon však byl omezován cestou milosti a i právně, právě tímto uvedeným zákonem, jelikož podle návrhu nového trestního zákona,²³⁰ který ale nakonec schválen nebyl, měl být omezen jen na stanné řízení.

Trest smrti byl v celkové trestní soustavě článkem, který nebylo možné odstranit bez ohrožení účinnosti ostatních článků této soustavy. Otázka trestu smrti tehdy nezněla, zda je vůbec přípustné a vhodné trestat smrtí, ale „Může se stát za dnešních poměrů tohoto prostředku vzdáti?“²³¹

Jednání o odstranění trestu smrti a jeho vypuštění z osnovy trestního zákona bylo proto podmíněno splněním následujících dvou podmínek: 1) pominutím sociálně-psychických účinků způsobených první světovou válkou a poválečnými poměry; 2) vybudováním nové soustavy trestního práva, která poskytne záruky, že povede boj proti zločinnosti účinněji než soustava tehdejší. Osnova trestního zákona sice nepočítala s trestem smrti, vyjma práva stanného, ale její autoři si uvědomovali složitost procesů, a proto počítali s tím, že platný trestní zákon a s ním i trest smrti zůstanou ještě řadu let v platnosti.²³²

V období první Československé republiky se vedly bouřlivé diskuse o trestu smrti. Zejména veřejně vykonané popravy po vzniku samostatného státu se staly k tomu podnětem.²³³ Jako reakce na tyto popravy byla v roce 1923 uspořádána anketa „O trestu smrti“, jejímž iniciátorem byl politik a redaktor Ondřej Kypr. V rámci ankety bylo dotázáno více než 350 veřejně činných osob, politiků, spisovatelů, právníků a dalších osob. V anketě, stejně jako u odborné veřejnosti,

²³⁰ Blíže STORCH, F. Trest smrti v osnově českoslov. Zákona trestního z r. 1921. *Právník*. 1922, roč. 61, s. 161-173 a 193-200. Do diskusí o trestu smrti se zapojil František Štorch právě v tomto svém článku, kde vyslovil obavu, aby zrušení trestu smrti jako žádoucí změna trestního zákonodárství nenastalo dříve, než se změní poválečné poměry „zejména zvrácené právní nazírání celých vrstev obyvatelstva, zavinující nynější úžasný vzrůst zločinnosti.“ Viz s. 161.

²³¹ KALLAB, J. První poprava v republice. *Lidové noviny*. 1923, roč. 31, č. 14, s. 1.

²³² Tamtéž, s. 1.

²³³ Blíže LIŠKA, O. a kol. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918 – 1989*. 2. opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006, s. 265 an.

převažovaly názory proti trestu smrti, naopak veřejné mínění bylo trestu smrti nakloněno.²³⁴

Otázce trestu smrti se pak zejména věnovaly významné osobnosti trestního práva a řízení na jednotlivých právnických fakultách. Na pražské právnické fakultě August Miříčka, na právnické fakultě v Brně Jaroslav Kallab, na bratislavské právnické fakultě Albert Milota. Dne 9. dubna 1923 profesor Jaroslav Kallab pronesl svou přednášku týkající se trestu smrti.

Otázku se snažil řešit komplexně, v souvislosti s pojmáním funkce trestu vůbec. Svě představy shrnul tak, že „kriminálně-politický problém není, zda trest smrti má být zachován nebo odstraněn, nýbrž zda mravní i sociální vývoj již dospěl do stádia, kdy možno jest uskutečniti soustavu trestní, v níž by nebylo trestu smrti.“²³⁵ Dle něho měl být trest smrti zachován pouze v případech „mimořádné konstelace sociální, kde státní moc v sebeobraně musí svou autoritu drasticky, názorně, a ihned uplatniti, totiž v případě stanného práva“. Obdobný režim měl dle něho platit u některých činů při odnětí svobody „k udržení kázně mezi individui zoufalými, jež celkem již nemají, co by novým rozsudkem znějícím na trest na svobodě utrpěla.“²³⁶ Profesor August Miříčka doporučoval uplatnění trestu smrti jen v mimořádných dobách.²³⁷ Zásadně proti trestu smrti vystupoval Albert Milota, který jeho účelnost připustil jen v mimořádných případech jako za stanného práva.²³⁸

Osobností, která nejvíce ovlivnila problematiku trestu smrti, byl první československý prezident T. G. Masaryk. T. G. Masaryk byl dlouholetým odpůrcem trestu smrti a k této problematice se vyjadřoval v rámci svých četných přednášek a celé řady prací. Svého dřívějšího striktního postoje ho donutil k přehodnocení právě post prezidenta republiky.

Ve svých rozhovorech s Karlem Čapkem k této problematice uvedl: „Těžká byla pro mne otázka trestu smrti; stálo mě to mnoho nocí, když jsem měl

²³⁴ CHALUPNÝ, E., KYPR, O. (eds.). *O trestu smrti*. Praha: Sociální služba, 1923.

²³⁵ KALLAB, J. O trestu smrti. *Časopis pro právní a státní vědu*. 1923, roč. 6, s. 124.

²³⁶ Tamtéž, s. 125-126.

²³⁷ MIŘIČKA, A. O úkolech trestního zákonodárce. *Právník*. 1931, roč. 70, s. 1-17.

²³⁸ MILOTA, A. Trest smrti. *Všehrd*. 1926/1927, roč. 8, č. 8, s. 217 an.

podepisovat trest smrti, a dni, kdy jsem to učinil, mám ve svém kalendáři poznamenány černým křížkem. Sledoval jsem pozorně, má-li trest smrti vliv na zločinnost; studoval jsem statistiku zločinů a zejména vražd po celou dobu, ale nevidím, že by trest smrti měl účinek odstrašující na lidi zločinné; zločinec ve chvíli vraždy nemyslí na trest, ale na úspěch svého zlého činu. Jistý účinek je na občany ostatní, zejména o věci myslící. Můj argument pro trest smrti není, že je odstrašující, ale že je v něm mravní expiace: vzít člověku život je bezpráví tak strašlivé, že může být usmířeno jen výkupným stejně těžkým. Dělán ovšem patřičný rozdíl mezi vraždou a zabitím a uznávám polehčující okolnosti při každém zločinu, jak to moderní kriminální psychologie vyžaduje; ale ve výjimečných případech nemohu vyvracet, že trest smrti je ve shodě s metafysickým uznáním hodnoty lidského života. Věřím a čekám, že bude zrušen vyšší vzdělaností a mravností obyvatelstva, souhlasem nás všech.“²³⁹

Je ale známo, že T. G. Masaryk se velmi často uchýloval k institutu udělení milosti. Za jeho působení v prezidentské funkci bylo uloženo pouze šestnáct trestů smrti, ve 417 případech udělil v letech 1919 až 1935 milost.²⁴⁰

Zmírňující ustanovení tohoto zákona umožňovala za polehčující okolnosti nahradit trest smrti 15 až 30letým vězením, podle zákona na ochranu republiky doživotím. K propuštění z výkonu doživotního trestu však podle tohoto zákona mohlo dojít pouze v případě, že odsouzený skutečně odpykal alespoň dvacet let.

2.8. Další některé zákony

2.8.1. Zákon č. 178/1924 Sb. z. a n., o úplatkářství a proti porušování úředního tajemství

Tento zákon ze dne 3. července 1924 s účinností od 16. srpna 1924 byl vydán pod tlakem nespokojenosti nad rozbujením korupce ve státním aparátu. Zákonem poprvé přinesl definici veřejného činitele. Rozšířil subjekty, které mohly být za trestné činy či přečiny úplatkářství potrestány.

²³⁹ ČAPEK, K. *Hovory s T.G.M.* Praha: Fragment, 2009, s. 151-152.

²⁴⁰ LIŠKA, O. a kol. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918 – 1989.* 2. opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006, s. 17 a 261.

Obsahuje též ustanovení, která zakotvila beztretnost pachatele, ať uplácejícího nebo upláčeného, pokud šlo v případě úplatku o nepatrný prospěch a jednáním pachatele nebyl dotčen důležitý veřejný zájem. Z druhé strany bylo explicitně postihováno poskytování úplatku dodatečně, bez předchozí domluvy, pokud byla neoprávněná výhoda pro uplácejícího zajištěna.

V zákoně bylo též stanoveno, že majetkový prospěch poskytnutý či získaný v souvislosti s uvedenými trestními činy propadl ve prospěch státu. Zákonem bylo postihováno i nepřímé úplatkářství.

2.8.2. Zákon č. 102/1929 Sb. z. a n., o donucovacích pracovnách a policejním dozoru

Zákonem se zaváděly nucené pracovní kolonie jako druh donucovacích pracoven. Tento zákon představoval novelu zákona z roku 1855 o donucovacích pracovnách. Tímto zákonem přecházely donucovací pracovny pod správu zemských zastupitelstev. Donucovací pracovny si rozdělovaly robotárníky dle charakteru provinění. V Brně byli drženi odsouzení pro tuláctví a žebrotu, v Šumperku a Znojmě pak káránci odsouzení pro těžší delikty či pro přestupky spáchané s použitím násilí.²⁴¹

2.8.3. Zákon č. 309/1921 Sb. z. a n., proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních

Zákon proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních. Podle tohoto zákona se měly trestat osoby, které zlým nakládáním způsobily druhému újmu na těle, svobodě, cti, majetku nebo výdělku. Rovněž tak měli být trestáni úředníci, učitelé, duchovní nebo zaměstnavatelé, kteří ve svém postavení chtěli vynutit od druhých, nějaké konání, opomenutí nebo snášení.

Stávka nebo výluka zaměstnanců neměla být považována za útlak, pokud nebyla namířena proti jednotlivým zaměstnancům z pohnutek národnostních, náboženských nebo politických. Dále se podle zákona měli trestat rušitelé zákonně svolaných shromáždění, zejména pokud neuposlechli nařízení osob povolaných k vedení shromáždění nebo k zachování pořádku.

²⁴¹ Encyklopedie Brna. Zemská donucovací pracovna [online]. Dostupné z: encyklopedie. Brna.cz

2.8.4. Zákon o zahlazení odsouzení č. 111/1928 Sb. z. a n.

Tímto zákonem byl nahrazen zákon o odčinění odsouzení č. 108/1918 ř.z. Nový zákon o zahlazení odsouzení vznikl v Československé republice zejména z potřeby právní unifikace, neboť institut zahlazení odsouzení, který byl zaveden v posledních měsících monarchie, byl neznámý jak právu uherskému, tak i poté právu platnému na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Tento zákon obsahoval oproti dřívější právní úpravě několik podstatných změn. K nejdůležitějším změnám náležela možnost zahladit i některé odsouzení, u kterých to podle starého zákona nebylo možné.

2.8.5. Zákon č. 31/1929 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují trestní zákony a trestní řády

Na základě tohoto zákona došlo k navýšení peněžité částky rozhodné pro posouzení, zdali trestný čin byl zločin, přečin nebo přestupek, či pro trestní sazbu zpravidla na desetinásobek. Důsledkem zdesetinásobení cenových hranic rozhodných pro kvalifikaci trestných činů proti majetku jako zločinů vzrostla v roce 1929 trestní agenda u okresních soudů mnohem více, než klesla u soudů sborových. Celkový stav agendy byl zhruba o deset procent vyšší než v roce 1928.²⁴²

2.8.6. Zákon č. 115/1937 Sb. z. a n., o vojenském polním trestním řízení²⁴³

Po formální stránce tento zákon představoval návrat k původní úpravě vojenského trestního řádu.²⁴⁴ Po vnější stránce se blížil systematické původního vojenského řádu tak dokonale, že byl do něho nejen zařazen jako jeho XXVII. Hlava, ale i čísla svých paragrafů odpovídal původnímu číslování.²⁴⁵

²⁴² Zločinnost roku 1929. *Právník*. 1931, roč. LXX, s. 583.

²⁴³ K němu blíže viz kapitola této práce 3.4.6. Soud vojenský.

²⁴⁴ LEPŠÍK, J. O vojenském polním trestním řízení. *Právník*. 1938, roč. LXXVII, s. 147 an.

²⁴⁵ KEPERT, J. Vojenské polní trestní řízení. *Všehrd*. 1938, roč. XIX, č. 4, s. 127.

3. Trestní soudnictví v 1. ČSR

3.1. Soudci trestních soudů

Poměry soudnictví na území první Československé republiky upravovala zejména ústavní listina z roku 1920.²⁴⁶ V její páté hlavě byly zakotveny zásady existence výstavby a fungování soudnictví, a dále zásady činnosti soudců a soudů.²⁴⁷

Došlo k oddělení soudnictví od správy a v případě soudců bylo ústavou konstatováno, že osoby, které vykonávají soudcovskou funkci, jsou vázány jen zákonem, čímž se tak stali nezávislími na jiných státních orgánech, úřadech či jiných osobách. Při rozhodování sporu nebyli soudci podřízeni žádnému nadřízenému, služebně ani politicky.²⁴⁸ Vůči ministerstvu spravedlnosti byli soudci v pracovním poměru, to však neznamenalo, že by svému zaměstnavateli odpovídali za své rozhodování, které tvořilo náplň jejich práce. Soudce mohl být k odpovědnosti volán jen v případě, pokud se dopustil porušení zákona.

Soudce rozhodoval o řešení konkrétních sporných nebo jiných otázek samostatně podle svého nejlepšího vědomí a svědomí. Pokud se přiklonil k názoru již dříve známému, záleželo na jeho stanovisku. Za právo v konkrétní souzené věci platilo to, co soudce nalezl, tj. rozhodl. Nezávislost soudce byla zajištěna i materiálně, což mu zaručoval jeho zaměstnanecký poměr. V zájmu nezávislého a spravedlivého rozhodování musel být chráněn proti případným projevům nespokojenosti ze strany státních úředníků a jiných vlivných osob.²⁴⁹

V duchu proklamované nezávislosti jim bylo zaručeno ustanovení do funkce natrvalo.²⁵⁰ Soudci nemohli být tak proti své vůli přeloženi na jiné místo, nemohli být zbaveni svého úřadu ani nemohli být posláni do výslužby. Pouze pro špatný výkon své práce, mohl být soudce disciplinárně stíhán. Toto pak hodnotil

²⁴⁶ Úst. zák. č. 121/1920 Sb. z. a n.

²⁴⁷ Zejména §§ 96 a 98 úst. zák. č. 121/1920 Sb. z. a n.

²⁴⁸ ADAMOVIČ, K. a kol. *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938*. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005, s. 107.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 107.

²⁵⁰ § 99 úst. zák. č. 121/1920 Sb. z. a n.

disciplinární soud, který byl složen z nezávislých soudců, a pouze tento orgán mohl pak rozhodnout po zjištění závažných pochybení konkrétního soudce o jeho přeložení na jiné místo, penzionování či o propuštění z úřadu. Soudci muselo být umožněno se hájit. Řízení u disciplinárního soudu probíhalo ústní formou bez účasti veřejnosti.²⁵¹

Přeložení soudce na jin místo bylo právními předpisy upraveno jen pro řešení přechodného nedostatku soudců ve státě od konce roku 1924 do 1. čtvrtletí roku 1926. Přitom bylo ještě obecnou formulací umožněno přeložení soudce na jiné místo, pokud by jeho ponechání na původním pracovišti ohrožovalo „výkon spravedlnosti“. Šlo o řešení konkrétní situace, ve které by ponechání soudce na dosavadním pracovišti ohrožovalo autoritu soudů atd., pokud se soudce dopustil méně závažného přestupku, např. proti morálce. Další možnost přeložení soudce na jiné místo nastávala po vzniku příbuzenského poměru soudců na jednom pracovišti, neboli sešvagření. Odchod do výslužby, pro který nebyla jinak stanovena věková hranice, byl řešen rovněž disciplinárním soudem s ohledem na zdravotní stav soudce nebo na konkrétní porušení jeho povinností.²⁵²

K dosažení soudcovského úřadu předepisovaly právní předpisy řadu podmínek. Jelikož se jednalo o státní úředníky, kvalifikace soudců vyžadovala splnění podmínek stanovených pro státní úředníky obecně, např. československé státní občanství, tělesné a duševní zdraví, občanskou bezúhonnost. Další podmínkou bylo dosažení věku 24 let, znalost státního, tj. československého jazyka a odborné znalosti, které se zajišťovaly odbornými předepsanými zkouškami.

Základním odborným předpokladem uchazeče o soudcovskou práci bylo absolvování právnického studia na domácí univerzitě, ukončené třemi státními zkouškami. Po nástupu na soud se kandidát připravoval k soudcovské činnosti tři roky a po splnění této doby skládal pak soudcovskou zkoušku. Během přípravné služby se seznamoval se všemi okruhy soudní agendy.

²⁵¹ ADAMOVÁ, K. a kol. *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938*. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005, s. 107-108.

²⁵² Tamtéž, s. 108.

V soudní organizaci se rozlišovali soudci samostatní, jednak soudci pomocní. Samostatný soudce byl do této funkce jmenován složitým úředním postupem. Okresní soudce u okresního soudu byl jmenován ministrem spravedlnosti samosoudcem. Po jmenování samosoudcem mohl soudce působící na okresním stupni zahájit samostatnou rozhodovací činnost v trestních věcech. Pokud pracoval u soudu jiného typu, kde nerozhodoval jako jednotlivec, nýbrž jako člen senátu, uděloval mu ministr spravedlnosti tzv. hlasovací právo.

Vedle soudců z povolání působili v soudnictví první Československé republiky další osoby jako soudci. Tyto osoby vykonávaly tuto funkci dočasně a byly vybírány z řad obyvatelstva. Tito soudci se účastnili rozhodování ve stanovených okruzích soudní agendy. Pro výkon své činnosti museli splňovat méně náročné podmínky než soudci z povolání.

U každého soudu byla zřízena tzv. soudní kancelář. Soudní kancelář zajišťovala administrativní a další potřeby pro řádný chod soudu. Soudní kancelář se zpravidla organizovala samostatně pro trestní a pro civilní věci. V kanceláři se přijímala podání od stran sporu, třídila a zapisovala se do rejstříků. Případy, které byly u kanceláře podány, byly pak předávány jednotlivým soudcům. Rozhodnuté případy přebírala opět zpět, zajišťovala písemné práce s činností soudu nezbytně spojené, soudní obsílky, rozhodnutí, usnesení, archivovala soudní spisy atd.

Vybraní pracovníci soudní kanceláře vykonávali některé jednoduché, často se opakující úkony, kterými pomáhali soudcům v jejich činnosti. Tyto osoby se nazývaly konceptní pomocníci. Působili v méně závažných věcech, především sepisovali jednoduchá soudní usnesení, různé žádosti, prohlášení apod., které u soudu ústně přednášeli účastníci sporů, pokud nevyžadoval příslušný předpis sepsání samotným soudcem. Ve velkém rozsahu vystupovali pomocníci v exekučním řízení.

3.2. Struktura a organizace trestních soudů

Struktura trestních soudů po vzniku první Československé republiky zůstala v zásadě stejná, jak tomu bylo v období monarchie. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi byla recipovaná struktura soudů poněkud jiná. Prvním zákonným opatřením na Slovensku byl zákon č. 64/1918 Sb. z. a n., o mimořádných přechodných

opatření na Slovensku, jehož některá ustanovení se bezprostředně vztahovaly na justiční správu a některá se týkala personálního a územního uspořádání soudů.

Hlavní směrnice organizační činnosti v justici byla vypracována prvním sjezdem slovenských právníků 20. prosince 1918 v Žilině. Sjezdem byl vybrán 24 členný výbor, který měl prověřit justiční personál, sestavit kvalifikační seznam soudců a soudních zaměstnanců a předložit ho ministrovi pro správu Slovenska. Zabezpečení činnosti soudů na Slovensku si představovalo ministerstvo spravedlnosti po personální stránce obdobně jako v Čechách.

Pro organizační zabezpečení nového pořádku v justiční správě na Slovensku byl vydán zákon č. 270/1920 Sb.,²⁵³ kterým se upravily poměry v soudnictví na území bývalého uherského státu. Zákonem bylo zejména stanoveno, že od 1. května 1920 se zaměstnanci bývalého uherského státu v justiční správě podrobují veškerým zákonům a nařízením, kterým se upravují služební poměry státních zaměstnanců v ostatních částech Československé republiky, tzn., že se na ně vztahují bývalé rakouské zákony, platné v Čechách a na Moravě, stejně tak československé zákony vydané po 28. říjnu 1918.

Tím se projevila snaha ČSR postupně spolu se sjednocováním právních předpisů unifikovat soudní organizaci. Skutečných významných změn bylo poměrně málo. Výraznější obměnou bylo snížení počtu trestních soudců a pozměněna byla příslušnost i složení porotních soudů. Ke zmenšení počtu soudců v trestních věcech v českých zemích došlo z důvodu, že řada soudců musela přejít na Slovensko nebo Podkarpatskou Rus. Tím se pak projevily nedostatky kvalifikovaných soudců pro trestní agendu v Čechách. Organizační opatření v trestním soudnictví, kterými vedení státu reagovalo na nedostatek kvalifikovaných trestních soudců, vedla ke zmenšení počtu členů trestních senátů u krajských soudů ze čtyř členů na pouhé tři a u vrchních soudů z pětičlenných senátů také na tříčlenné senáty. Vedle toho byl i u krajských soudů ustanoven pro případy méně závažné trestné činnosti stíhané trestem na svobodě do šesti měsíců pouze samosoudce.²⁵⁴

²⁵³ Ze dne 15. dubna 1920.

²⁵⁴ ADAMOVÁ, K. a kol. *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938*. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005, s. 117.

3.3. Příslušnost trestních soudů

Trestní řízení zpravidla příslušelo tomu soudu, v jehož okrsku byl spáchán trestný čin. Pokud došlo ke spáchání trestného činu v několika okrscích nebo na hranici dvou soudních okresů, anebo bylo-li nejisté, v kterém z několika určitých okresů byl trestný čin páčán, byl příslušný soud, který jako první započal s výkonem vyšetřování.²⁵⁵

V první instanci byly příslušné okresní soudy, které rozhodovaly o nejméně závažných deliktech. Jednalo se zejména o majetkové přestupky krádeže, podvody, zpronevěry, kdy způsobená škoda nepřesahovala částku dvou tisíc korun, a lehčí případy ublížení na těle. Okresní soudy zároveň spolupracovaly v přípravném řízení vedeném pro zločiny a přečiny. Přípravné řízení buď provedly celé, nebo jednotlivé úkony, přičemž pak dále rozhodoval krajský soud. Okresní soudy v trestních věcech prováděly některé úkony právní pomoci pro jiný soud, jako např. výslech svědka. Přípravné řízení bylo na okresní soud delegováno příslušným sborovým soudem zejména z toho důvodu, že okresní soud byl lépe znalý místních poměrů a bylo pro něj snazší zajišťování důkazů.²⁵⁶

Místní příslušnost konkrétního soudu se posuzovala podle místa činu. Podpůrně pak byl soud příslušný podle bydliště nebo podle místa, kde se obviněný zdržoval. Pokud šlo o vyšetřování několika trestných činů zároveň, příp. několika osob podílejících se společně na trestné činnosti současně, probíhalo trestní řízení zpravidla proti všem osobám a všem deliktům u jednoho soudu. Existovaly ale různé výjimky místní příslušnosti, např. tiskové přestupky či urážka prezidenta republiky, které projednávaly pouze okresní soudy v sídle soudů sborových.²⁵⁷

Trestní agendu u okresních soudů zpravidla vyřizoval jeden soudce, u větších soudů bylo samosoudců více. Jako veřejný žalobce u okresních soudů vystupoval tzv. funkcionář státního zastupitelství, který nemusel mít ukončené právnické vzdělání. Na něj dohlížel státní zástupce sídlící při krajském soudu.

²⁵⁵ § 51 zákona č. 119/1873 ř.z., trestního řádu československého.

²⁵⁶ ADAMOVÁ, K. a kol. *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938*. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005, s. 118.

²⁵⁷ Tamtéž.

Krajské soudy byly v první instanci příslušné pro posuzování zločinů a přečinů, pokud některé z nich nebyly jako výjimka přiděleny jiným typům soudů. Místní příslušnost krajských soudů byla určena stejně jako u soudů okresních. Krajské soudy měly také kompetenci druhé instance v případě rozhodování o stížnostech a odvoláních proti rozhodnutím okresních soudů. Senáty krajského soudu se skládaly ze tří členů. Přípravné řízení u krajských soudů prováděli jednotliví soudci, tzv. vyšetřující soudci. Jako jednotlivci mohli vyšetřovat trestné případy pouze tehdy, jestliže veřejný žalobce navrhoval pro obviněného jako hlavní trest vězení do šesti měsíců. U krajských soudů pracovaly zvláštní komise, např. pro podmíněné propuštění z výkonu trestu. Veřejným žalobcem u krajských soudů byl prokurátor, s kterým spolupracoval potřebný počet státních zástupců.²⁵⁸

Vrchní soudy byly soudní senáty výlučně druhé instance. Zejména rozhodovaly o odvolání proti rozsudkům krajských soudů a jim na roveň postavených porotních a kmetských soudů. Odvolání k vrchnímu soudu bylo možné podat pouze proti výroku o trestu.²⁵⁹ Vrchní soudy rozhodovaly také o stížnostech proti usnesením krajských soudů nebo o námitkách proti obžalobě pro nepřislusnost soudu. Funkci veřejného žalobce u vrchních soudů vykonával vrchní prokurátor.²⁶⁰

Nejvyšší soud, zřízený roku 1918 a mající sídlo v Brně, pracoval v senátech, které se skládaly z pěti soudců. Rozhodoval zmateční stížnosti, pokud jejich důvodem bylo porušení předpisů trestního řádu, nebo když u soudu nižší instance bylo nesprávně použito trestního zákona. Nejvyšší soud posuzoval dále zmateční stížnosti, které podával generální prokurátor pro tzv. zachování zákona. Nejvyšší soud mohl nařídit obnovu řízení ve prospěch odsouzeného pro zločin nebo přečin nebo vynést osvobozující rozsudek, pokud byly závažné pochybnosti proti správnosti zjištěných skutečností, na kterých byl rozsudek založen. Nejvyšší soud byl také příslušný pro rozhodování o opravném prostředku proti rozsudku státního soudu a dovolací stížnosti.²⁶¹

²⁵⁸ Tamtéž, s. 119.

²⁵⁹ Např. podmíněný odklad výkonu trestu, výrok o přípustnosti dodání do donucovací pracovny a ztrátě volebního práva a o některých soukromoprávních nárocích.

²⁶⁰ ADAMOVÁ, K. a kol. *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938*. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005, s. 124.

²⁶¹ ADAMOVÁ, K. a kol. *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938*. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005, s. 125.

3. 4. Jednotlivé druhy zvláštních trestních soudů

3.4.1. Soudy porotní²⁶²

3.4.1.1. Složení porotních soudů

Porotní soud se skládal ze soudního dvora a z lavice porotců. Soudní dvůr tvořili tři soudci z povolání, z nichž jeden předsedal, a zapisovatel. Předsedu a náměstka porotního soudu jmenoval prezident vrchního soudu, v jehož obvodu se mělo kont řízení. Jako předsedu porotního soudu mohl ale také povolat některého soudce krajského nebo vrchního soudu. Jmenování se mělo uskutečnit šest týdnů před zahájením hlavního líčení. V případě mimořádného řízení, musel být předseda a náměstek porotního soudu jmenován nejméně čtrnáct dnů před zahájením hlavního líčení. Ostatní členy porotního soudu a dva náhradní soudce z členů krajského nebo okresního soudu jmenoval prezident krajského soudu.

V porotě zasedalo dvanáct porotců vybraných ze seznamu porotců. K všeobecným předpokladům k výkonu funkce porotce náleželo dosažení věku 35 let, znalost čtení a psaní, domovské právo v některé obci Československé republiky a bydliště v obci pobytu alespoň jeden rok.²⁶³

Za nezpůsobilé pro výkon porotce se považovaly osoby trpící tělesnými nebo duševními vadami, osoby, které byly omezeny na svých občanských právech, zejména při zbavení svéprávnosti pro marnotratnictví, pro alkoholismus, konkurs a v některých případech pro trestní řízení a odsouzení, a osoby, které trvale pobíraly chudinské podpory nebo byly za trest zbaveny porotní způsobilosti. Za nezpůsobilé pro výkon porotce se dále považovaly osoby, které využily práva odmítnout úřad porotce, protože dovršily šedesátý rok svého věku a ženy jednou pro vždy. Dále členové zákonodárského sboru po dobu jeho zasedání, starostové obcí a vyšších svazů místní samosprávy, obhájci ve věcech trestních, lékaři a lékárníci a dále každý, kdo již splnil povinnost porotce v jednom volebním období.

²⁶² Vycházím zejména z ADAMOVIČ, K. a kol. *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938*. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005, s. 119-123.

²⁶³ Dle zákona č. 278/1919 Sb. z. a n., o sestavování seznamu porotců. Dle dřívější právní úpravy § 297 an. trestního řádu z roku 1873 byla způsobilost stát se porotcem podmíněna inteligencí a vlastnictvím podle daňového systému.

Do seznamu porotců dále nesměly být zapsány osoby, jejichž postavení bylo neslučitelné s funkcí porotce, z důvodu jejich služební či pracovní závislosti – např. úředníci, dělníci a zřizenci veřejných úřadů a podniků, kromě profesorů a učitelů na vícetřídních školách. Porotci nemohli být duchovní a osoby, které podléhaly vojenskému soudnictví, zaměstnanci soukromých podniků veřejné důležitosti, jako byly soukromé dráhy, podniky říční, námořní a letecké doprav, zaměstnanci elektráren, plynáren a vodovodů.

Jak bylo výše nastíněno,²⁶⁴ podle zákona z roku 1919 v každé obci zvláštní komise, skládající se ze starosty a čtyř osob způsobilých pro funkci porotce, sestavovala prvotní seznamy občanů, kteří splňovali stanovené podmínky pro členství v porotách. Prvotní seznamy se pak veřejně vyvěšovaly na dobu osmi dnů, do které mohl občan funkci porotce odmítnout a všichni občané podávat námítky. Poté komise rozhodla o námítkách, označila osoby, které pokládala za zvlášť způsobilé a předložila seznamy příslušnému okresnímu úřadu. Příslušný okresní úřad pak tyto seznamy postoupil prezidentovi krajského soudu.

Podle prvotních seznamů pak zvláštní komise skládající se ze tří soudců a pěti důvěrníků za předsednictví prezidenta krajského soudu sestavila roční seznamy, do kterých byly zařazeny nejzpůsobilejší osoby. Roční seznam se skládal ze seznamu hlavního a doplňovacího. Oba obsahovaly počet porotců o polovinu větší, než byla předpokládaná potřeba. V obou soupisech musela být alespoň jedna třetina žen.

Roční seznamy byly podkladem pro vytvoření užšího služebního seznamu, pořizovaného losováním pro každé zasedání porotního soudu. Ve služebním seznamu bylo zapsáno třicet šest hlavních porotců, kteří se losovali z hlavního seznamu, a devět náhradních porotců, kteří se losovali z náhradního seznamu.

Před zahájením hlavního líčení probíhalo veřejné zasedání porotního soudu za přítomnosti stran a obeslaných porotců sestavování lavice porotců. Po zahájení vyvolal zapisovatel všech třicet šest pozvaných porotců. Pokud se jich nedostavil plný počet, chybějící porotci byli nahrazeni jinými. Jednotliví porotci mohli být pak

²⁶⁴ Viz zákon č. 278/1919 Sb. z. a n, o sestavování seznamu porotců.

z různých důvodů vyloučení z rozhodování. Jména porotců byla vkládána do tzv. osudí. Předseda porotního soudu oznámil každému účastníkovi, kolik porotců má právo zamítnout. Pokud bylo přítomno více než dvanáct porotců, mohl žalobce a obžalovaný o jednoho porotce více. Po vyjmutí jména porotce z osudí měl nejprve žalobce a po něm obžalovaný právo vyjádřit se, zda porotce přijímá nebo zamítá. Lavice porotců byla sestavena vylosováním dvanáctého porotce nebo v případě, že v osudí zůstalo pouze tolik jmen, kolik bylo třeba k doplnění počtu porotců na celkových dvanáct. Pokud se počítalo s tím, že hlavní líčení bude trvat delší dobu, byl vylosován jeden nebo dva náhradní porotci. Ti pak museli být přítomni celému hlavnímu líčení a nastoupit na místo hlavního porotce, který se celého líčení nemohl účastnit.

3.4.1.2. Příslušnost porotních soudů

Porotní soudy byly příslušné pro zločiny a přečiny, spáchané obsahem tisku, mimo zločinů a přečinů podle zákona č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky, a zločinů a přečinů podle zákona č. 111/1927 Sb. z. a n., o nekalé soutěži, a s výjimkou zločinů utržení na cti a přečinů proti cti, pro které podle zákona č. 124/1924 Sb. z. a n. byly příslušné soudy kmetské.

Dále byly příslušné pro zločiny a přečiny označované jako politické, které byly v trestním zákoně jednotlivě uvedeny, pro zločiny tzv. těžké, na které zákon za každých okolností stanoví trest delší pěti let, nebo pro čin spáchaný za přitěžujících okolností, s nímž trestní zákon takovou trestní sazbu spojuje nebo ji žalobce navrhne v obžalobě a pro jiné trestné činy, spáchané obžalovaným, postaveným před porotní soud pro delikt porotnímu soudu patřící a s kterým byly ve skutkové souvislosti.

3.4.1.3. Řízení před porotním soudem

Porotní soudy pracovaly zpravidla v sídle krajských soudů jednou za tři, výjimečně za dva měsíce. Řádné zasedání porotního soudu nesmělo být ukončeno dříve, než bylo rozhodnuto o všech trestních věcech, ve kterých byla podána řádná obžaloba. Pro hlavní líčení platila až na jisté výjimky stejná pravidla jako pro hlavní líčení u krajského soudu.

Po zahájení hlavního líčení následovala přísaha porotců. Porotci povstali a předseda porotního soudu je vyzval k přísaze předepsanými slovy: „Budete přísahati a slíbíte před Bohem, že chcete důkazy, kteréž uvedeny budou proti obžalovanému i v jeho prospěch, se vsí svědomitou pozorností zkoušeti, že nechcete ničeho, co obžalovanému může býti ku prospěchu nebo na škodu, bez uvážení nechávat, že chcete zákon, jemuž máte platnost zjednati, věrně zachovat, že nechcete o věci, k níž přelíčení se vztahuje, prvé než učiníte výrok, s nikým, leč se svými spoluporotci mluvit, hlasu přízně neb nepřízně, bázně neb radosti z cizích škod žádného sluchu nedávati, nýbrž se nestranně a setrvale, jak se na poctivého a svobodného muže sluší, jedině dle důkazů, obžalovanému ku prospěchu i proti němu uvedených a dle svého na nich se zakládajícího přesvědčení tak rozhodnouti, jak se z toho před Bohem a svým svědomím můžete odpovídati.“ Poté předseda porotního soudu oslovil každého porotce zvlášť a ten odpověděl: „Přísahám, tak mě pomáhej Bůh!“

Hlavní líčení bylo řízeno předsedou porotního soudu. Předseda porotního soudu vyslyšel obžalovaného a ostatní účastníky. Porotci měli právo klást obžalovanému otázky a navrhnout provedení důkazů. Po průvodním řízení formuloval předseda soudu po poradě s ostatními soudci otázky, které pak byly položeny porotě. Hlavní otázka směřovala k tomu, jestli je obžalovaný vinen tím, že spáchal trestní čin, ze kterého byl obžalován. Otázky se formulovaly tak, aby na ně porotci mohli odpovědět slovem ANO nebo NE.

Po přečtení otázek nebylo již možné upustit od obžaloby. Předseda prohlásil hlavní líčení za skončené a odevzdal porotcům napsané otázky. Poté porotci odešli do poradní místnosti, kde měli připravený obžalovací spis a veškerý spisový materiál, zachycující průběh líčení. Porotci pak mezi sebou zvolili prostou většinou hlasů vrchního porotce. Ten pak před začátkem porady přečetl poučení, které se týkalo výroku porotců o vině nebo nevině obžalovaného a které muselo být v porotní místnosti vyvěšeno v několika exemplářích.

Znění poučení bylo následující: „Zákon nežádá na porotcích, aby vydávali počet z příčin svého přesvědčení. Neustanovuje jim žádných určitých pravidel, dle kterých by se mělo rozhodovat, jestli je některý důkaz úplný a dostatečný. Zákon vybízí je toliko, aby bedlivě a svědomitě zkoušeli všechny průvody ku prospěchu

obžalovaného i proti němu uvedené a potom se tázali sami sebe, jaký účinek na ně měly důkazy v hlavním přelíčení proti obžalovanému přivedené, též důvody, jimiž se hájil. Jediné dle přesvědčení, jehož nabyli, uváživše průvody, mají učiniti svůj výrok o vině neb nevině obžalovaného. Přitom mají mít neustále na zřeteli, že ve své poradě přestati mají na otázkách, které se jim daly o skutcích, na nichž se obžaloba zakládá, anebo které jsou s ní spojeny. Ne porotcové, nýbrž soudcové jsou k tomu ustanoveni, by vyřkli, který trest dle zákona stihne obžalovaného, bude-li nalezeno, že je vinen. Porotcové mají tedy výrok svůj učiniti, nehledíce k tomu, jaké následky dle zákona bude míti.“

Než se porotci pak usnesli na výroku, nesměli vycházet z porotní místnosti. Stejně tak za nimi nemohl nikdo jít, pokud neměl písemný souhlas předsedy soudu. V případě porušení tohoto zákazu ze stran porotce, byl pak porotce odsouzen k pokutě, jiné osobě hrozil tres vězení na dvacet čtyři hodin. Pokud měli porotci pochybnosti nebo nejasnosti o otázkách nebo svém dalším postupu, požádal vrchní porotce písemně předsedu porotního soudu, aby se dostavil do porotní místnosti. Předseda v doprovodu zapisovatele, žalobce a obhájce pak podal porotcům příslušná vysvětlení a sepsal o tom protokol.

Po skončení porady následovalo hlasování porotců o položených otázkách. V místnosti, kromě porotců nesměl být při hlasování nikdo jiný přítomný pod sankcí neplatnosti hlasování. O každé otázce se hlasovalo zvlášť. Vrchní porotce se tázal každého porotce zvlášť, sám hlasoval poslední. Porotci odpovídali slovem ANO nebo NE. K výroku poroty, že je obžalovaný vinen, bylo zapotřebí nejméně dvou třetin hlasů, při hlasování o dalších otázkách stačila prostá většina hlasů. Při rovnosti hlasů rozhodovalo mínění pro obžalovaného příznivější. Po sečtení hlasů vrchní porotce sepsal a podepsal porotní výrok.

Poté se porotci odebrali do soudní síně a vrchní porotce oznámil výsledek. Pokud byl výrok nejasný nebo neúplný, byli porotci soudem vyzváni, aby po nové poradě svůj výrok opravili. Pokud porota rozhodla jednomyslně o vině obžalovaného a soud se domníval, že se porotci mýlili, odkázal věc k rozhodnutí jiné porotě. Pokud soud přijal výrok poroty, předvolal předseda obžalovaného do jednací síně, aby mu zapisovatel přečetl výrok. Pokud výrok zněl nevinen, zprostil soud rozsudkem obžalovaného viny. Pokud rozsudek zněl vinen, navrhl žalobce

trest a ostatní účastníci řízení se k tomu vyjádřili. Poté se soud odebral k poradě a rozhodl o výši trestu. Předseda pak rozsudek vyhlásil veřejně. Proti rozsudku porotního soudu bylo možné se odvolat nebo podat zmateční stížnost.

3.4.2. Soudy kmetské

Soudy kmetské fungovaly u krajských soudů od roku 1924 a rozhodovaly o zločinu utržení na cti a pro přečiny urážky na cti. Jejich senáty se skládaly ze tří soudců z povolání a dvou kmetů. Volba kmetů – přísedících se prováděla obdobným způsobem a ze společných seznamů jako volba členů porotních soudů. Jako kmeti však mohli být zvoleni občané starší čtyřiceti pěti let, kteří bydleli v obci svého pobytu nejméně dva roky.

3.4.3. Soud státní

Státní soud byl zřízen roku 1923. Státní soud rozhodoval o některých velmi závažných zločinech obsažených v zákoně na ochranu republiky, jako byl útok na život ústavních činitelů, některé případy úkladů o republiku, prorady, zrady státního tajemství, tělesného poškození ústavních činitelů a osobování si moci ústavních činitelů.²⁶⁵

3.4.4. Soud stanný

Rozdíly v úpravách stanného práva v jednotlivých částech nového československého státu byly minimální.²⁶⁶ Oblast trestního práva byla za první Československé republiky mimo jiné typická pro omezování trestu smrti. Dle návrhu nového trestního zákona z roku 1926 měl být zachován jen pro institut stanného práva po vzoru rakouské úpravy.²⁶⁷

Jak bylo již výše nastíněno, ten nakonec nebyl přijat. Trest smrti byl fakticky omezen milostmi prezidenta republiky a zákonem o ukládání trestu smrti a

²⁶⁵ K němu blíže viz kapitola této práce 2.2. Zákon č. 51/1923 Sb. z. a n., o státním soudě.

²⁶⁶ LEPŠÍK, J. Úkoly právního sjednocení v našem vojenském trestním právu. *Právní obzor*. 1937, roč. 20, č. 13, s. 506.

²⁶⁷ KÖSSLER, M. Todesstrafe und Standrecht. *Prager juristische Zeitschrift*. 1926, roč. 6, č. 5, s. 139.

doživotním trestu. Zákon o ukládání trestu smrti dle § 8 neměl ale až na několik drobností na stanné řízení vliv.

Na základě zákona z roku 1922,²⁶⁸ došlo k přenesení pravomoci k vyhlášení stanného práva na Slovensku a Podkarpatské Rusi na vládu. Pokud hrozilo nebezpečí z prodlení, mohl stanné právo vyhlásit ministr s plnou mocí pro správu Slovenska nebo guvernér Podkarpatské Rusi. O vyhlášení stanného práva bylo nutné neprodleně informovat Národní shromáždění nebo Stálý výbor. Jakmile jeden z těchto orgánů o to požádal, musela vláda stanné právo zrušit. Takto bylo postupováno i v Čechách.²⁶⁹

Stanný soud představoval zvláštní typ soudu pro situaci vyhlášeného stanného práva,²⁷⁰ zejména v případech vzbouření, pokud ostatní zákonné prostředky nestačily k potlačení vzpour, nebo když se v některých okresech rozmohly ve zvlášť nebezpečné míře těžké trestné činy jako vražda, loupež, zhářství nebo zločin veřejného násilí.²⁷¹

Po vyhlášení stanného práva se stanným soudem stal příslušný krajský soud v obvodu, v němž bylo stanné právo vyhlášeno.²⁷² Tento soud měl rozhodovat o veškerých činech spáchaných po vyhlášení stanného práva. Pokud pachatel spáchal více činů hned v několika obvodech, byl příslušný stanný soud, před kterým byl dotýčný postaven nebo v co nejkratší době mohl být postaven.

Stanné řízení mělo přednost před již započatým řádným řízením. Pokud však bylo stanné řízení na návrh státního zástupce z důvodu vhodnosti přesunuto k řádnému soudu, nemohlo již být u stanného soudu pro týž čin opakovaně zahájeno.

²⁶⁸ Zákon č. 168/1922 Sb. z. a n., kterým se částečně zrušuje zák. čl. LXIII z roku 1912 o výjimečných opatřeních a mění se některá ustanovení o stanném právu.

²⁶⁹ LEPŠÍK, J. *Stanné právo: jeho vznik a vývoj*. Praha: Knihovna Sborníku věd právních a státních, 1945, s. 66.

²⁷⁰ Srv. Hlava XXV., §§ 429-446 zákona č. 119/1873 ř.z., trestního řádu.

²⁷¹ ADAMOVÁ, K. a kol. *Dějiny českého soudnictví do roku 1938*. Praha: LexisNexis cz s.r.o., 2005, s. 124.

²⁷² Dále níže v textu práce ke stannému soudu vycházím z HÁCHA, E. a kol. *Slovník veřejného práva československého*. Sv. IV. Brno: Polygrafia, 1938, s. 606-608.

Stanný soud zasedal ve čtyřčlenném senátu soudců z povolání, které jmenoval prezident krajského soudu, a k ruce mu byl rovněž zapisovatel. Veřejnou žalobu zastupoval nejčastěji prokurátor krajského soudu. Obviněný musel mít obhájce z úřední povinnosti. Stanný soud mohl zasedat kdekoliv ve svém obvodu, přičemž před soud mohli být postaveni jen ti, kteří byli dopadeni při činu, popř. také ti, jejichž vina měla být snadno prokazatelná. Výjimku tvořily osoby těžce nemocné a těhotné ženy, na kterých nesměl být ze zákona trest smrti vykonán, proto nepodléhaly ani stannému řízení.

Řízení před stanným soudem probíhalo ústně a veřejně. Řízení bylo zahájeno výkladem státního zástupce o skutcích, pro které byl obžalovaný postaven před soud. Na dokazování a výslech mělo být užito obecných předpisů pro řízení krajského soudu. Dokazování a řízení obecně se omezovalo jen na činy, které podléhaly stannému právu, k jiným přihlíženo nebylo. Po skončení dokazování měl obžalovaný zpravidla právo posledního slova.

Soud mohl dospět k několika rozhodnutím: jednohlasný odsuzující rozsudek znějící na trest smrti; odsuzující rozsudek znějící na těžký žalář od pěti do dvaceti let, který byl obligatorně ukládán osobám mladším dvaceti let, a podle uvážení osobám na činu méně účastněným, stačilo-li odsouzení hlavních viníků k trestu smrti k odstrašujícímu příkladu; odkázání věci k řádnému řízení pro nepříslušnost stanného soudu, nejednomyslnost při hlasování o trestu smrti či nedodržení třídní lhůty pro odsouzení, přičemž současně s tímto rozsudkem rozhodl soud usnesením též o vazbě; většinově schválený zprošťující rozsudek, přičemž bylo zpravidla současně nařízeno propuštění z vazby.

O řízení se vedl protokol, který byl na konci podepsán soudci a zapisovatelem. Řízení mělo být skončeno do tří dnů a trest samotný vykonán nejpozději do tří hodin po vynesení rozsudku. Opravný prostředek proti rozhodnutí stanného soudu nebyl přípustný.

Bylo-li stanné právo zrušeno, překlopila se všechna započatá řízení před stanným soudem do řízení řádného. Stejně tak bylo učiněno i v případech, kdy bylo řízení sice skončeno, ale trest ještě nevykonán.

3.4.5. Soudy mládeže

Ke zřízení těchto soudů došlo roku 1931. Soudy mládeže rozhodovaly o trestních jednáních mladistvých osob starších 14 let a mladších 18 let věku, a některé trestné činy rodičů, opatrovníků a dozorců spáchané proti dětem a mladistvým, které měli v opatrování nebo pod dohledem. Soudy mládeže činily také opatření v zájmu dětí, které se ve věku od 12 let dopustily porušení ustanovení trestního zákona.²⁷³

3.4.6. Soud vojenský

Na základě zákona č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého došlo také k recepci předpisů v oblasti branné moci. Recipováno bylo jak vojenské trestní právo hmotné, které bylo zakotveno ve vojenském trestním zákoně č. 19/1855 ř.z., ve znění změn a doplňků, tak vojenské právo procesní, které představoval vojenský trestní řád č. 131/1912 ř.z. a zákonný článek č. XXXIII/1912.

Oblast vojenského trestního práva se přizpůsobovala potřebám nového československého státu průběžně od jeho samotného vzniku. Urychlený postup si vyžádala situace, k níž po vzniku Československé republiky došlo ve vojenském soudnictví. Rozvrat soudů v Čechách i na Moravě, kde podstatnou část justičního personálu tvořili důstojníci polské, německé a maďarské národnosti, vedl k zastavení soudní agendy a stagnaci vyšetřování.²⁷⁴ Během prvního roku existence Československé republiky přibylo vojenským soudům 91 447 trestních spisů, z nichž bylo ve stejném období vyřízeno 64 515.²⁷⁵

Na základě účinnosti zákona č. 9/1918 Sb. z. a n. byly položeny právní základy soustavy vojenských soudů. Zákonem byl odstraněn rozdíl mezi soudy společného vojska a zeměbrany, zrušena právní účinnost dosavadní vojenské přísahy a její účinky nahrazeny zařazením do branné moci. Zákonem však nebyla

²⁷³ K soudům mládeže blíže viz kapitola této práce 2.4. Zákon č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží.

²⁷⁴ MALÝ, K., SOUKUP, L. (eds.). *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Sv. 2. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2010, s. 845.

²⁷⁵ Srv. VÚA-VHA, MNO, Prezidium, inv.č. 11281, karta 673, sign. 68 1/19.

řešena otázka, podle jakých trestních řádů mají nově organizované vojenské soudy postupovat.

Proto došlo ke schválení novelizace vojenského trestního řádu, provedené zákonem č. 89/1918 Sb. z. a n., kterou mimo jiné byl zrušen institut příslušného velitele a jeho oprávnění přenesena na veřejného žalobce, stanoven způsob řešení kompetenčních sporů mezi orgány vojenské justice, určeno obsazení a složení soudů či zrušen čl. LX., který upravoval polní trestní řízení.

Touto novelou bylo dosaženo situace, kdy pozměněný vojenský trestní řád byl v tehdejší době označován za jeden z nejnovějších a nejmodernějších v Evropě, jelikož představoval kompilaci předpisů, které platily v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, včetně obecného trestního uherského řádu z roku 1896 platného na Slovensku a Podkarpatské Rusi.²⁷⁶

Na základě prováděcí instrukce k zákonu č. 89/1918 Sb. z. a n. postupovaly vojenské soudy v počátečním období existence Československé republiky jen podle zákon č. 131/1912 ř. z. na celém území našeho státu, tj. i na území Slovenska a Podkarpatské Rusi, a to i přesto že nedošlo k rozšíření jeho platnosti. Až soudní praxe přispěla ke sjednocení postupu, které rozhodla ve prospěch obou zeměbraneckých úprav, a její volba byla následně nepřímo potvrzena příslušnými odkazy v pozdějších zákonech, kdy byl vedle zákona č. 131/1912 ř.z. citován i zákonný článek XXXIII/1912.²⁷⁷

Vojenské trestní soudy byly odděleny od obecných trestních soudů, a byly spravovány Ministerstvem národní obrany. Vnitřní chod, organizace a fungování vojenských soudů a prokuratur bylo upraveno služebními instrukcemi, jednacími řády a prováděcími pokyny ministerstvem na základě příslušných vládních nařízení.

²⁷⁶ Sr. MALÝ, K., SOUKUP, L. (eds.). *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Sv. 2. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2010, s. 846.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 859.

Vojenské soudy byly kompetentní pro trestní řízení vůči osobám,²⁷⁸ které byly ve služebním a obdobném poměru k branné moci. Vojenské soudy tvořily soudy brigádní, soudy divizní a nejvyšší vojenský soud. Obvody vojenských soudů, jakož i vojenských prokuratur, byly stanoveny dle uspořádání obvodů civilních soudů. Právo zřizovat a zrušovat brigádní a divizní soudy a rozhodovat o sídle Nejvyššího vojenského soudu náleželo prezidentovi republiky s výjimkou platnosti polního řízení, kdy příslušelo ministrovi národní obrany.

V případě polního řízení byly mimo výše uvedené stanovovány další odchylky od řízení v době míru. Vojenský trestní řád článkem LX zákon č. 89/1918 Sb. z. a n. zrušil celou úpravu polního řízení a nahradil strohým zmocňujícím ustanovením pro žalobce v poli, umožňujícím v méně závažných případech odkládat konání hlavního přelíčení. Tento stav nebylo možno pokládat za dostačující, a proto došlo k předložení osnovy nového zákona o vojenském polním trestním řízení, která obsahovala četné odchylky od úpravy vojenského trestního řádu.

Zákonem o vojenském polním trestním řízení č. 115/1937 Sb. z. a n. byla stanovena působnost, která byla teritoriálně omezena na tzv. oblast polních soudů. Mimo ni se počítalo s příslušností řádných vojenských soudů. Pokud by se ale vojenské řádné soudy nacházely v oblasti uplatnění polního řízení, musely by buď území opustit, nebo se přeměnit v polní soudy. Toto neplatilo pro Nejvyšší vojenský soud. Výjimečně mohlo být polní řízení zavedeno i mimo pole, příp. tehdy, kdy pole dosud nebylo vyhlášeno. V tomto případě se jednalo o mimořádné polní řízení. Pro jeho uplatnění stanovil zákon obligatorně rozhodnutí pověřených ústavních činitelů²⁷⁹ o zřízení oblasti polních soudů a muselo být přesně specifikováno území a časový okamžik.²⁸⁰

Organizace polního soudnictví byla postavena na zásadě maximální decentralizace, na jejímž podkladě byly zavedeny tři typy polních soudů – nižší, vyšší a vrchní polní soudy.²⁸¹ Ke každému polnímu soudu byl zákonem stanoven

²⁷⁸ Tj. na vojáky v činné službě, na osoby povolané ke zvláštním úkonům za mobilizace nebo ve válce, na četníky v činné službě, vojenské a četnické gážisty mimo službu a na další osoby.

²⁷⁹ Musel rozhodnout prezident republiky nebo ministr národní obrany.

²⁸⁰ § 453 zákona č. 115/1937 Sb. z. a n.

²⁸¹ § 456 zákona č. 115/1937 Sb. z. a n.

žalobce. U nižšího polního soudu to byl nižší polní prokurátor, u vyššího polního soudu to byl vyšší polní prokurátor a u vrchního soudu to byl vrchní polní prokurátor.²⁸² Zřizování a rušení úřadů polních prokurátorů příslušelo velitelům, kteří byli povoláni zřizovat a rušit polní soudy, u kterých byli polní prokurátoři žalobci.²⁸³

Zákonem byla stanovena působnost těchto soudů a jejich obsazení. Nižší polní soudy mohly konat řízení a rozhodovat o trestných činech, na které je podle trestních sazeb, kterých má být užito, jako hlavní trest určen trest na svobodě nepřevyšující pět let nebo trest peněžní nebo trest odnětí vojenské hodnosti. Nižší polní soud se účastnil vyhledávacího řízení v trestních případech, o kterých příslušelo rozhodovat vyšším polním soudům.²⁸⁴

Vyšší polní soudy rozhodovaly o trestných činech, které nepatřily do příslušnosti nižších polních soudů. Rozhodovaly o odvoláních z rozsudků nižších polních soudů a o stížnostech v případech, ve kterých vojenský trestní řád přikazoval rozhodování diviznímu soudu.²⁸⁵

Vrchní polní soudy rozhodovaly o odvoláních z rozsudků vyšších polních soudů a kromě toho o věcech, které jim byly tímto zákonem zvlášť přikázány.²⁸⁶ Vrchní polní soud rozhodoval, pokud nebylo tímto zákonem stanoveno jinak, po slyšení vrchního polního prokurátora v senátu, který se skládal z předsedy soudu nebo jeho náměstka a z dvou radů.²⁸⁷

Vrchní polní soud se skládal z generála justiční služby jako předsedy, z dalších důstojníků justiční služby jako radů a z administrativního personálu. Pokud toho bylo zapotřebí, měl předseda jednoho nebo více náměstků, kterými byli taktéž důstojníci justiční služby. Přednostou vyššího polního soudu byl plukovník justiční služby, přednostou nižšího polního soudu podplukovník nebo major justiční služby.²⁸⁸

²⁸² § 466 zákona č. 115/1937 Sb. z. a n.

²⁸³ § 467 zákona č. 115/1937 Sb. z. a n.

²⁸⁴ § 458 zákona č. 115/1937 Sb. z. a n.

²⁸⁵ § 459 zákona č. 115/1937 Sb. z. a n.

²⁸⁶ § 460 zákona č. 115/1937 Sb. z. a n.

²⁸⁷ § 465 zákona č. 115/1937 Sb. z. a n.

²⁸⁸ § 461 zákona č. 115/1937 Sb. z. a n.

Brigádní soudy byly kompetentní k rozhodování o přečinech s trestní sazbou maximálně šest měsíců prostého nebo tuhého vězení se ztrátou hodnosti nebo bez této ztráty, nebo pouze trestu na penězích nebo pouze ztráty hodnosti. Dále byly kompetentní ve věcech některých přestupků, přikázaných jim zvláštními zákony. Původní sborové rozhodování bylo odstraněno,²⁸⁹ a nahrazeno zavedením rozhodování samosoudci.

Divizní soudy v první stolici rozhodovaly ostatní přestupky a přečiny a všechny zločiny. Ve druhé instanci posuzovaly odvolání proti rozsudkům a stížnostem brigádních soudů. Divizní soud byl tvořen dvěma justičními důstojníky, z nichž jeden, který byl hodnostně vyšší, předsedal a dva přísedící buď z řad gážistů, nebo z řad mužstva.²⁹⁰

Poslední (nejvyšší) instanci ve vojenském soudnictví tvořil Nejvyšší vojenský soud sídlící v Praze. Nejvyšší vojenský soud projednával opravné prostředky proti rozhodnutí soudů divizních a zmateční stížnosti a o některých zvláštních opravných prostředcích pro celé vojenské soudnictví. Rovněž mu příslušelo řešit kompetenční spory mezi vojenskými soudy vyjma případů, kdy se jednalo o spor dvou brigádních soudů podřízených témuž diviznímu soudu. Jeho senáty tvořili prezident či viceprezident, který předsedal, a čtyři radové nejvyššího vojenského soudu – justiční důstojníci.

3.4.6.1. Vládní nařízení č. 155/1928 Sb. ř. z.

Roku 1928 došlo k vydání vládního nařízení,²⁹¹ ve kterém byly publikovány služební instrukce, jednací řád a prováděcí pokyny pro brigádní a divizní soudy. S účinností od 1. ledna 1929 byly tak stanoveny základní zásady jejich organizace a také upraven styk s orgány veřejné žaloby.

První hlava vládního nařízení č. 155/1928 Sb. z. a n., obsahující služební instrukce, ošetřovala činnost, která souvisela s výkonem funkce předsedy soudu a

²⁸⁹ Na základě zákona č. 89/1918 Sb. z. a n.

²⁹⁰ ADAMOVÁ, K. a kol. *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938*. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005, s. 125.

²⁹¹ Vládní nařízení č. 155/1928 Sb. ř. z.

vyšetřujícího soudce. Přednosta soudu podával návrhy na jmenování soudců a náhradníků komise pro podmíněné propuštění z výkonu trestu a celkově odpovídal za chod soudu.²⁹²

Nařízení dále řešilo velmi podrobně jednotlivé administrativní postupy. Např. způsob, jak je třeba u soudu vyřizovat soudní věc, jak má být veden přehled spisů, jak se mají sepisovat protokoly, jak se mají obesílat obvinění a svědkové, znalci a tlumočníci, nahlížení do spisů, nakládání s předměty vzatými do soudní úschovy, právní pomoc atd.²⁹³

Velmi podrobným způsobem je zde popsán postup při přísaze svědků a soudců. Svědkové vykonávali přísahu jednotlivě. Několik znalců ji mohlo vykonat zároveň. Přísaha se vykonávala opakováním přísežného vzorce.²⁹⁴ Osoby, které vyznávaly křesťanské náboženství, musely při přísaze pozdvihnout palec a dva první prsty pravé ruky a vykonávat ji před krucifixem a před dvěma hořícími svícemi, ledaže by podle předpisů jejich vyznání některá z těchto náležitostí nebyla přípustná, např. u českobratrského vyznání evangelického a u vyznání reformovaného (helvetského) používání kříže a svící.²⁹⁵ Židé si museli při vykonávání přísahy pokrýt hlavu a položit pravou ruku na toru, II. knihu Mojžíšovu, 20. Hlavu, verš 7.²⁹⁶ Příslušníci mohamedánské víry dotvrzovali přísežný vzorec slovem „Vallahi“.²⁹⁷ U osob, kterým náboženské přesvědčení podle jejich udání nedovolovalo vykonat přísahu, a u osob bez náboženského vyznání se na místo přísahy použilo ujištění v tomto znění:²⁹⁸ „Ujišťuji na čest a svědomí, že jsem o všem, nač jsem byl před soudem tázán, vypověděl úplnou a čistou pravdu a že jsem nic nezamlčel“.²⁹⁹

Vykonání přísahy soudců, kteří nebyli soudci z povolání, a náhradních soudců nalézacích (odvolacích) soudů, se činilo bez náboženských formalit. Ti, kteří byli bez náboženského vyznání, přísahali tak, že se z proslovu předsedy

²⁹² Hlava první, I. a II. oddíl vládního nařízení č. 155/1928 Sb. z. a n.

²⁹³ Hlava I., III. oddíl vládního nařízení č. 155/1928 Sb. z. a n.

²⁹⁴ S výjimkou případu § 202 vojenského trestního řádu.

²⁹⁵ Hlava I., III. oddíl, § 20, odst. 2 vládního nařízení č. 155/1928 Sb. z. a n.

²⁹⁶ Hlava I., III. oddíl, § 20, odst. 3 vládního nařízení č. 155/1928 Sb. z. a n.

²⁹⁷ Hlava I., III. oddíl, § 20, odst. 4 vládního nařízení č. 155/1928 Sb. z. a n.

²⁹⁸ A to dle § 201, posl. odst. trestního řádu a § 5 zákona č. 223/1922 Sb. z. a n. ze dne 13. července 1922.

²⁹⁹ Hlava I., III. oddíl, § 20, odst. 5 vládního nařízení č. 155/1928 Sb. z. a n.

vyпустиła slova: „Bohu všemohoucímu a vševědoucímu“ a že přísahu samu vykonali tito soudcové slovem: „Přisáhám“.³⁰⁰

Při vykonání přísahy nebo při ujistění místo přísahy museli všichni přítomní povstat a chovat se tiše tak, jak toho žádala důstojnost tohoto úkonu.³⁰¹

V dalším oddíle hlavy první byl stanoven postup soudu při jednotlivých vyhledávacích úkonech.³⁰² Zabývá se otázkou výsledku obviněného, výsledku svědků, otázkou ohledání, zabavením, domovní a osobní prohlídky atd. Další oddíl se týkal podání obžaloby,³⁰³ následný hlavního přelíčení a jeho přípravy, způsobu sepsání rozsudků a usnesení, poučení o opravných prostředcích, protokolu o hlavním přelíčení a poradního protokolu, přerušeni a odročení hlavního přelíčení,³⁰⁴ další se věnoval opravným prostředkům a obnově, jaká opatření činí soud 1. Stolice o opravných prostředcích, řízení u divizních soudů o odvolání proti rozsudkům brigádních soudů a o stížnostech na vazbu,³⁰⁵ další oddíl pojednával o opatřeních soudu, kdy rozhodnutí nabylo právní moci,³⁰⁶ a závěrečné dva oddíly pojednávaly o nákladech soudního řízení a služebním dozoru.³⁰⁷

Druhá hlava, obsahující jednací řád, stanovila podrobné zásady vedení spisové služby od úředních hodin, přes režim používání soudní pečeti až po způsob skartace spisů. V případě úředních hodin, kolik denně bylo třeba úřadovat u brigádních a divizních soudů určovalo ministerstvo národní obrany. Přednosta soudu po dohodě s vojenským prokurátorem stanovil hodiny, ve kterých se měly úřední práce konat, mohl také rozdělit úřední hodiny na dopolední a odpolední s ohledem na místní poměry. K rozvrhu úředních hodin u brigádních soudů bylo zapotřebí schválení přednosta představeného divizního soudu, který se dohodl s vojenským prokurátorem.³⁰⁸

³⁰⁰ Hlava I., III. oddíl, § 20, odst. 6 vládního nařízení č. 155/1928 Sb. z. a n.

³⁰¹ Hlava I., III. oddíl, § 20, odst. 7 vládního nařízení č. 155/1928 Sb. z. a n.

³⁰² Hlava I., IV. oddíl vládního nařízení č. 155/1928 Sb. z. a n.

³⁰³ Hlava I., V. oddíl vládního nařízení č. 155/1928 Sb. z. a n.

³⁰⁴ Hlava I., VI. oddíl vládního nařízení č. 155/1928 Sb. z. a n.

³⁰⁵ Hlava I., VII. oddíl vládního nařízení č. 155/1928 Sb. z. a n.

³⁰⁶ Hlava I., VIII. oddíl vládního nařízení č. 155/1928 Sb. z. a n.

³⁰⁷ Hlava I., IX. a X. oddíl vládního nařízení č. 155/1928 Sb. z. a n.

³⁰⁸ Hlava II., I. oddíl vládního nařízení č. 155/1928 Sb. z. a n.

Soudní pečeť bylo nutné uschovávat podle pokynů přednosta soudu. Soudní pečeti ze zákona se měly opatřovat prvopisy rozsudků a usnesení, ověření, listiny, jimiž byl určen obhájce z moci úřední, úřední potvrzení, vyměření poplatků a všechny dopisy ve styku se zahraničními úřady a úředními orgány.³⁰⁹

V případě vedení rejstříků trestních věcí, musela mít každá věc své rejstříkové číslo. Pokud bylo v některé trestní věci zúčastněno několik obviněných nebo byl některý obviněný viněn z několika trestných činů, opět se dávalo této trestní věci jedno rejstříkové číslo. Pokud došlo ke spojení trestních věcí v jednu, které již byly zapsány do rejstříku, vedla se pak trestní věc pod nejstarším rejstříkovým číslem a ostatní rejstříková čísla měla být přeškrtnuta barevnou tužkou.³¹⁰

Zákon dále pojednával o rejstřících brigádních a divizních soudů. U brigádních soudů bylo nutné vést rejstřík Btr (vzor VI) o všech trestních věcech, v kterých funkcionář vojenského prokurátora požádal o zavedení vyhledávacího řízení nebo učinil trestní návrh a dále rejstřík Bp (vzor VII) pro žádosti jiných soudů a úřadů o právní pomoc (žádosti o výslech svědků, znalců, nebo obviněných, oznámení obžaloby apod.). Brigádní soudy, které nebyly v sídle divizního soudů, vedly mimo výše uvedené ještě rejstřík Bv (vzor VIII) o trestních věcech náležejících do oboru působnosti divizních soudů, v kterých provedení vyhledávacího řízení podle § 143, odst. 1, vojenského trestního řádu bylo odevzdáno brigádnímu soudu.³¹¹

Divizní soudy vedly rejstřík Dtr (vzor IX) o všech trestních věcech, ve kterých vojenský prokurátor požádal, aby vyhledávací řízení bylo u soudu vedeno, nebo ve kterých přímo podal obžalobu a rejstřík Do (vzor X) o odvoláních proti rozsudkům brigádních soudů, dále o stížnostech na usnesení a opatření brigádních soudů, byl-li k rozhodování o těchto stížnostech příslušný divizní soud, o stížnostech na odepření trestního stíhání v trestních věcech přikázaných brigádnímu soudu jakožto soudu první stolice, o žádostech, aby bylo ospravedlněno zmeškání lhůty k podání uvedených opravných prostředků, konečně o stížnostech na

³⁰⁹ Hlava II., I. oddíl, § 51 vládního nařízení č. 155/1928 Sb. z. a n.

³¹⁰ Hlava II., II. oddíl vládního nařízení č. 155/1928 Sb. z. a n.

³¹¹ Hlava II., II. oddíl, § 54 vládního nařízení č. 155/1928 Sb. z. a n.

vyšetřovací vazbu, šlo-li o trestní věc, pro kterou byl brigádní soud příslušný jakožto soud první stolice nebo pro kterou brigádní soud vedl vyhledávací řízení podle § 143, odst. 1 vojenského trestního řádu.³¹²

Hlava druhá ve svém posledním oddílu stanovila úpravu spisů, řešila otázku spisové značky a jednacích čísla, uschování spisů a zničení spisů. Nejvíce pozornosti bylo zaměřeno k otázce zničení spisů. Zde se jednak řešila problematika zničení spisů z doby před 1. červencem 1914 a zničení spisů z doby od 1. července 1914.³¹³

V případě první skupiny spisů se měly zachovat spisy, které byly historicky nebo politicky důležité. Tam kde by o tom byly pochybnosti, bylo třeba požádat vojenský archiv o posudek. Nutno bylo zničit spisy, jakmile tento zákon nabyl účinnosti:

- obsahující pouze dopisování soudu, pokud nebyly součástí trestných spisů, periodická podání a jiné spisy, které nebyly důležité a nebyly uloženy v trestních spisech,
- dále se měly zničit spisy, které se týkaly trestního vyhledávání, pokud šlo o všechny přečiny nebo o zločiny, na které v zákoně nebyl uložen trest na svobodě delší než šest měsíců,
- trestní spisy, které byly skončeny zastavením trestního řízení podle § 196, lit. c, d, f dřívějšího vojenského trestního řádu,
- trestní spisy, které se týkaly mužstva, které bylo obviněno z přečinů nebo zločinů, na které rozsudkem nebyl uložen trest na svobodě delší než šest měsíců, leda že by šlo o zločin, v němž se zúčastnily osoby dosud nevypátrané nebo neznámé, které by mohly pro to být stíhány trestním soudem,
- trestní spisy, které by podle výše uvedeného odstavce nešlo ještě zničit, kde ale byl z milosti povolen výmaz trestu (zahlázení odsouzení), leda že by šlo o zločin, v němž se zúčastnily osoby dosud nevypátrané nebo neznámé, které by mohly pro to být stíhány trestním soudem.

Dále bylo stanoveno, že po třiceti letech počítajíce od úplného vyřízení věci se měly zničit všechny trestní spisy, ve kterých byl vynesena válečným soudem

³¹² Hlava II., II. oddíl, § 55 vládního nařízení č. 155/1928 Sb. z. a n.

³¹³ Hlava II., II. oddíl, § 60 vládního nařízení č. 155/1928 Sb. z. a n.

rozsudek, a všechny trestné spisy, ve kterých bylo vyneseno usnesení, kterým bylo trestní řízení zastaveno z důvodu § 196 zrušeného vojenského trestního řádu v č. 3, litery a) nedotčených. Z těchto spisů se ale musely ponechat přehledy spisů (deníky), zprávy vyšetřujícího soudce přednesené před válečným soudem, soudní výroky a soukromé právní listiny, které byly ve spisech uloženy. Dále nebylo po třiceti letech možné zničit takové trestní spisy, kde šlo o spoluvíníky dosud neznámé nebo nevypátrané, které bylo nutno stíhat pro trestný čin podle zákona trestaného smrtí, ledaže by šlo o zločin, který podle trestního práva Československé republiky nebyl trestný. Po čtyřiceti letech počítajíce od úplného vyřízení věci se měly zničit všechny spisy, pokud zde nebylo příčiny, aby byly zachovány.

V případě druhé skupiny spisů, tj. spisů z doby od 1. července 1914 bylo nutné u brigádních a divizních soudů zničit po deseti letech periodická podání, korespondence a jiné úřední spisy, které nebyly součástí některého trestního spisu, pokud nebylo zvláštního důvodu, aby byly zachovány a dále služební pomůcky a jiné záznamy. Po dvaceti letech měly být u brigádních a divizních soudů zničeny u brigádního soudu všechny spisy rejstříků Btr a u divizního soudu všechny spisy rejstříku Do. Po čtyřiceti letech u brigádního soudu všechny spisy všechny spisy rejstříku Bv a u divizního soudu všechny spisy rejstříku Dtr a u obou soudů dále stvrzenky o vydaných depozitech.

Zákonem zásadně bylo zakázáno zničit trestní spisy, ve kterých byl obžalobou stíhán pachatel pro zločin, na který byl stanoven trest smrti, nebo ve kterých bylo řízení pro takový zločin zavedené zastaveno dle § 239, odst. 1, čís. 3 vojenského trestního řádu. Dále se nesměly např. dle zákona zničit originály listin soukromoprávního obsahu ve spisech uložené, úřední nařízení, výnosy, jednací protokoly, seznamy jmen.

Spisy ukončené před 28. říjnem 1918, které se týkaly trestního řízení vedeného též proti cizím státním příslušníkům, bylo možné zničit pouze se svolením ministerstva národní obrany.

Zničení spisů se mělo provádět pod dozorem přednosty soudu nebo důstojníka justiční služby, kterého přednosta soudu k tomu určil. Pokud byly

důvody zničit trestní spisy, které jinak nebylo dovoleno zničit, bylo zapotřebí si vyžádat ze strany soudu rozhodnutí ministerstva národní obrany.

Třetí hlava, obsahující prováděcí pokyny, stanovila např. zásady rozdělení práce u soudu, dozor přednosty nad vyšetřujícími soudci, realizaci úředního styku vyšetřujícího soudce s veřejným žalobcem, formu předkládání žádostí o Milost Nejvyššímu vojenskému soudu, obsahoval vzory pro činnost soudů atd.

3.4.6.2. Vládní nařízení č. 156/1928 Sb. z. a n.

Roku 1928 bylo také zároveň vydáno vládní nařízení č. 156/1928 Sb. z. a n., kterým se vydává nová služební instrukce a jednací řád pro Nejvyšší vojenský soud. V prvním oddíle nařízení byla stanovena úřední činnost prezidenta a viceprezidenta, tj. jejich postavení a pravomoce.³¹⁴

Prezident Nejvyššího vojenského soudu zastupoval tento úřad navenek a podepisoval spisy, pokud zákon,³¹⁵ nebo toto nařízení nestanovilo něco jiného. Měl dbát na zachování jednacího řádu, a pokud vojenský trestní řád nestanovil výjimky, činil všechna rozhodnutí a vydával nařízení nutná mimo zasedání senátu. Prezident řídil také vnitřní službu u Nejvyššího vojenského soudu. Příslušelo mu rozdělování úřední věci mezi senáty dle zásad stanovených v § 3, tohoto nařízení. Prezident měl dbát na to, aby měl stále přehled o trestních věcech, které došly na Nejvyšší vojenský soud, a zejména měl přihlížet k tomu, aby nalézání práva u tohoto orgán bylo jednotné. Prezidentu dále náleželo, aby upravit kancelářskou službu u Nejvyššího vojenského soudu a aby dozíral na její řádné vykonávání.

Viceprezident měl povinnost podporovat prezidenta Nejvyššího vojenského soudu v jeho úřední činnosti a zastupoval ho v jeho úřadě, jestliže nemohl pro nemoc nebo z jiné příčiny vykonávat svůj úřad nebo byl na dovolené. Pokud nemohl prezident z jakékoliv příčiny dočasně vykonávat svůj úřad a nemohl ho zastupovat viceprezident, neboť sám svého úřadu nevykonával, zastupoval prezidenta v hodnosti nejvyšší (služebně nejstarší) rada Nejvyššího vojenského soudu, který byl způsobilý k úřadu předsedy senátu.

³¹⁴ I. oddíl, § 1 vládního nařízení č. 156/1928 Sb. z. a n.

³¹⁵ § 374 voj. trest. řádu.

V prvním oddíle tohoto nařízení byla dále stanovena úřední činnost předsedů senátů, radů, sekretáře a zapisovatelů. Při ústním líčení a v neveřejném zasedání předsedal senátu prezident nebo viceprezident, a pokud nemohli, v hodnosti nejvyšší (služebně nejstarší) rada senátu. Předsedové senátů přidělovali členům senátů, tzv. zpravodajům, úřední spisy a dále schvalovali koncepty, které zpravodajové jejich senátu sepsali.

Radové nejvyššího vojenského soudu pracovali s úředními spisy, které jim byly přiděleny, činili vhodné návrhy podle obsahu spisů a účastnili se v zasedáních senátů a v ústních líčeních Nejvyššího vojenského soudu jakožto zpravodajové a přísedící. Sekretář a zapisovatelé Nejvyššího vojenského soudu podléhali ve své činnosti prezidentovi a předsedovi senátu, kterému byli přiděleni.

V případě složení senátu se postupovalo tak, že prezident po vyslechnutí viceprezidenta zařazoval jednotlivé rady Nejvyššího vojenského soudu do senátu. Ustanovoval dále předsedy pro senáty a zařazoval rady do senátů. O složení senátů a o každé změně v jejich složení se muselo oznámit generálnímu vojenskému prokurátorovi.

Vládní nařízení dále stanovilo pravidla pro rozdělení úředních prací mezi senáty (§3), pro úřední styk s generálním vojenským prokurátorem (§4), řešil otázku obhajování (§5), přípravy k ústním líčením a senátním zasedáním (§6), návrhů a zpráv (§7), zápisy o poradách a hlasování (§8), sepisování rozsudků a usnesení (§9), náležitosti posudků o rozsudcích, jimiž byl stanoven trest smrti, a postupu při udělení milosti (§10), plenárního rozhodnutí (§11), a přehledu rozhodnutí Nejvyššího vojenského soudu a jejich zveřejňování (§12).

Druhý oddíl vládního nařízení se věnoval jednacímu řádu, který stanovil, že všeobecná ustanovení jedacího řádu platná pro brigádní a divizní soudy se použijí a užití i u nejvyššího vojenského soudu, pokud toto nařízení nestanovilo odchyly. Také ustanovení jedacího řádu pro brigádní a divizní soudy o podatelně se měla užit obdobně. Prezidentovi Nejvyššího vojenského soudu příslušelo, aby ustanovil orgány tohoto úřadu, které měly donášet poštovní zásilky a otevírat úřední spisy důvěrného nebo tajného obsahu adresované Nejvyššímu vojenskému soudu.

Vládní nařízení stanovilo postup zápisu do jednacích protokolů Nejvyššího vojenského soudu. Nařízení, výnosy úřadů apod., osobní věci rotmistrů a osob mužstva, přidělených nejvyššímu vojenskému soudu, občasně výkazy a zprávy, jakož i všechny úřední spisy správní povahy, které neměly důvěrný nebo tajný obsah, pak všechny úřední spisy, které se svým obsahem týkaly oboru soudcovské činnosti Nejvyššího vojenského soudu nebo s ní souvisely, avšak nenáležely do předepsaného rejstříku, bylo nutné zapsat do jednacího protokolu, který vedl orgán podatelny k tomu určený.

Do důvěrného jednacího protokolu vedeného podle nařízení prezidenta Nejvyššího vojenského soudu se zapisovaly osobní věci důstojníků, kteří konali službu u Nejvyššího vojenského soudu, věci kázeňské nebo kárné pravomoci, o kterých příslušelo rozhodovat Nejvyššímu vojenskému soudu, pokud se týkaly důstojníků, a všechny správní věci, které podle všeobecných předpisů nebo podle zvláštních nařízení se pokládaly za důvěrné nebo tajné.

Vládní nařízení obsahovalo také předpisy o rejstříku, úpravě spisů, spisové značky, jednacího čísla a jak se měly odevzdávat spisy ke zpracování, jejich uchovávání a jejich zničení.

3.4.6.3. Vládní nařízení č. 157/1928 Sb. z. a n.

S výše uvedenými vládními nařízeními bylo vydáno ještě vládní nařízení č. 157/1928 Sb. z. a n., kterým se vydává nová služební instrukce a jednací řád pro vojenské prokurátory, jejich funkcionáře a generálního vojenského prokurátora.

V hlavě první, vládního nařízení byly zakotveny služební instrukce pro vojenské prokurátory a pro jejich funkcionáře. Vojenský prokurátor byl veřejným žalobcem u divizního soudu, funkcionář vojenského prokurátora u soudu brigádního. Jejich práva a povinnosti byly upraveny ve vojenském trestním řádu a dalšími prováděcími nařízeními a služební instrukcí uvedenou v tomto vládním nařízení. Vojenský prokurátor a funkcionář vojenského prokurátora byli tímto nařízením označeni za veřejného žalobce.

Veřejný žalobce podával soudu návrhy, přitom měl zvážit jejich zákonitost a účelnost, a vyvarovat se všemu, co nenáleží k podstatě věci nebo co by mohlo být na škodu zákonitému projednání věci nebo vážnosti soudu nebo vojenskému zájmu.

Pokud byl veřejný žalobce na dovolené, nemocen, zaneprázdněn jinými úkony, nepřítomen, vyloučen z účasti v trestním řízení, nebo pokud zemřel, zastupoval ho, pokud ministerstvo národní obrany nestanovilo jinak, jeho náměstek, a pokud jich bylo více, pak ten náměstek v hodnosti nejvyšší (pořadím nejstarší).

Pokud vojenský prokurátor onemocněl, zemřel nebo byl vyloučen z účasti v trestním řízení a neměl náměstka, oznámil to přednosta divizního soudu neodkladně ministerstvu národní obrany. Pokud se takové okolnosti vyskytly u funkcionáře vojenského prokurátora, který neměl náměstka, učinil přednosta brigádního soudu oznámení vojenskému prokurátoru.

Nařízením byly dále stanoveny zásady úřadování, urychlení úředních úkonů a zacházení s obviněným a jinými osobami.

Druhý oddíl hlavy první – povšechná nařízení o projednání trestních věcí řeší problematiku udání, a postoupení trestního oznámení ke kázeňskému vyřízení, zproštění služby a uvalení vyšetřovací vazby. V případě uvalení vyšetřovací vazby ze strany veřejného žalobce na obviněného, musel veřejný žalobce dbát ustanovení vojenského trestního řádu.³¹⁶ Rozkaz uvalující vazbu musel dodat soudu bez průtahu, aby jej oznámil uvězněnému. Zároveň veřejný žalobce musel o uvalení vazby zpravit vojenskou věznicí, uvést trestný čin obviněnému za vinu mu dávaný a upozornit na bezpečnostní opatření, kterých bylo třeba, a pokud obviněný nebyl ještě ve věznicí, požádal představené velitelství, aby ho tam dopravilo. Pokud nebyl obviněný vojenskou osobou v činné službě, musel veřejný žalobce opatřit, aby tam obviněný byl dopraven policejním nebo jiným bezpečnostním úřadem, a přiložil k tomu cíli opis rozkazu o uvalení vazby. Ve zprávě o uvalení vazby zaslané vojenské věznicí musel také veřejný žalobce oznámit, zda vyhledávací řízení vede sám nebo soud (§8).

³¹⁶ A to § 177, odst. 1, voj. trest. řádu.

Třetí oddíl se zabýval přípravou vyhledávacího řízení, otázkou vyloučení trestních věcí a ukončení vyhledávacího řízení, právní pomocí, obesláním, posláním nebo postavením obviněných, svědků, znalců a tlumočnicků a určením soudních svědků a důstojníků jako zapisovatelů, poplatky svědků, znalců a tlumočnicků, výslechu obviněného, zabavení, nakládání s předměty vzatými do úschovy, zpráv a návrhů poškozené osoby soukromého žalobce, obviněného a jeho obhájce, nahlížení do spisu atd.

Čtvrtý oddíl hlavy první stanovil kdy, jak a proč je třeba vznést obžalobu, kdy lze upustit od obžaloby před hlavním přelíčením. Pátý oddíl řešil problematiku hlavního přelíčení, zejména kdy se podává návrh na vyloučení veřejnosti při hlavním přelíčení, kdy lze upustit od obžaloby při hlavním přelíčení, ohlášení opravných prostředků. Šestý oddíl řešil opatření po pravomocném rozsudku, odklad a přerušení výkonu trestu, návrhy na udělení milosti. Sedmý oddíl řešil jak postupovat v řízeních proti osobám nepřítomným a uprchlým.

Osmý oddíl hlavy první zakotvil dozor nad veřejnými žalobci. Všeobecný služební dozor nad činností veřejných žalobců příslušel ministerstvu národní obrany. Přímý služební dozor nad funkcionáři vojenských prokurátorů vykonávali představení vojenští prokurátoři, nad vojenskými prokurátory generální vojenský prokurátor. Generální vojenský prokurátor dohlížel také na úřední činnost funkcionářů vojenských prokurátorů.

Přímý služební dozor se vykonával udílením potřebných pokynů a poučení. Úřad, kterému byl svěřen dozor, mohl si dát předložit od jednotlivých veřejných žalobců podléhajících jeho dozoru určitý počet spisů, aby zkoumal, jak jsou úřední práce vykonávány.

V druhé hlavě vládního nařízení byl stanoven jednacím řád pro vojenské prokurátory a jejich funkcionáře. Je zde stanoveno, jak se mají určovat úřední hodiny veřejných žalobců, zřízení podatelny veřejného žalobce, jak mají být sepsovány jednacím protokoly, jak mají být vedeny rejstříky trestních oznámení, seznamy a záznamy, jak mají být uchovávány spisy a jak mají být spisy zničeny.

V případě zničení spisů byly podrobně stanoveny pokyny podle délky roků. Po deseti letech měly být zničeny spisy, které se vztahovaly na trestní věci uschované u soudu, jakož i trestní oznámení, která byla odložena, aniž bylo zavedeno trestní řízení. Dále periodická podání, korespondence a jiné úřední spisy, které nebyly součástí některého trestního spisu, pokud nebylo zvláštního důvodu, aby byly zachovány a služební pomůcky a jiné záznamy.

Po dvaceti letech u funkcionáře vojenského prokurátora měly být zničeny všechny spisy o zatímním pátrání a vyhledávání i se zápisníky k nim příslušející. Po čtyřiceti letech u vojenského prokurátora všechny spisy o zatímním pátrání a vyhledávání i se zápisníky k nim příslušející. Po šedesáti letech u vojenského prokurátora spisy o trestních věcech, ve kterých řízení bylo odloženo, a v němž již nebylo pokračování nebo, v němž byli pachatelé neznámí.

Dále bylo stanoveno, jaké spisy nebylo možné zničit. Bylo zakázáno zničit trestní spisy, ve kterých bylo odloženo trestní oznámení pro zločin, na který byl stanoven trest smrti z důvodů uvedených v § 239, odst. 1, čís. 3 vojenského trestního řádu s příslušnými zápisníky; originály listin soukromoprávního obsahu ve spisech uložené; úřední nařízení, výnosy pod., rejstříky, jednacích protokoly a seznamy jmen.

Třetí a poslední hlava vládního nařízení stanovila služební instrukce a jednacích řád pro generálního vojenského prokurátora. Generální prokurátor měl právo nahlížet do spisů všech vojenských soudů. Při líčeních Nejvyššího vojenského soudu náleželo generálnímu vojenskému prokurátorovi místo u stolu vpravo od stolu soudců.

Pokud byl generální prokurátor na dovolené, nemocen, jinak zaměstnán, nepřítomen nebo vyloučen z vykonávání úřadu nebo pokud zemřel, přecházela jeho oprávnění, nenařídilo-li ministerstvo národní obrany výjimečně věc jinak, na nejvyššího v hodnosti (nejstaršího pořadím) z jeho náměstků.

O ustanovených líčeních a zasedáních Nejvyššího vojenského soudu se u generálního prokurátora vedl záznam. Vyřízené spisy zůstávající u generálního prokurátora se uchovávaly seřazeny podle pořadí čísel jednacích protokolů, složeny

podle ročníků ve svazky a přehledně seznamenány. Vyřízené spisy uschované u generálního vojenského prokurátora se zničily, pokud nebylo ze zvláštních důvodů účelné je dále uchovávat a to po dvaceti letech. Nesměly se zničit úřední nařízení, výnosy apod., jednací protokoly a seznamy jmen, leda že by ministerstvo národní obrany nařídilo je zničit.

3.4.6.4. K otázce postavení vojenských soudců³¹⁷

Nezávislost vojenských soudců byla zajištěna ústavou i zákonem.³¹⁸ Personálu vojenské justiční služby, konkrétněji jejich členění do skupin, přijímání do praxe, stanovení vzájemné podřízenosti, doplňování a překládání řešil třetí díl Org-XVII. Důstojníci justiční služby, stejně jako důstojníci kancelářské služby, měli působnost stanovenou služebním a funkčním přidělením, který se uskutečňoval na základě rozdělení dle hodnosti a branného poměru.

Postavení vojenských soudců se významně dotkl zákon č. 23/1932 Sb. z. a n., o překládání vojenských soudců, kteří dosáhli určitého věku nebo nebyli schopni plnit úřední a služební povinnosti, do výslužby a o zproštění jich od vykonávání služby pro trestní řízení.

Účelem přejetí tohoto právního předpisu bylo dovršení polední části programu vytyčeného zákonem č. 89/1918 Sb. z. a n. a zároveň také provedení čl. 99 ústavní listiny z roku 1920, alespoň pro oblast vojenského soudnictví. Jednalo se tedy o úpravu překládání vojenských soudců do výslužby z důvodu dosažení určitého věku či pro neschopnost plnit služební a úřední povinnosti a jejich prozatímní zproštění služby z důvodu vedení trestního řízení vůči jejich osobám.

Dle důvodové zprávy se poukazovalo na to, že vojenské zájmy vyžadují, aby ve službě zůstávali pouze soudci tělesně a duševně nejzdatnější, z kteréhož důvodu považovala úpravu jejich penzionování za prvořadou a nezbytnou. Jako věk rozhodný pro přeložení vojenských soudců do výslužby, navrhovala osnova šedesát let s důrazem na obligatornost úpravy. Nepřípustnost fakultativní povahy penzionování byla odůvodněna tím, že v takovém případě by byli soudci po

³¹⁷ Vycházím z MALÝ, K., SOUKUP, L. (eds.). *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Sv. 2. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2010, s. 863-864.

³¹⁸ § 98 úst. zák. č. 121/ 1920 Sb. z. a n.a § 26 voj. trest. řádu.

dosažení stanoveného věku ad nutum amovibiles, a tím by došlo k ohrožení důvěry veřejnosti v jejich nezávislost.

Přeložení vojenských soudců do výslužby z důvodu pravomocného disciplinárního nálezu bylo již upraveno zákonem č. 46/1868 ř.z. Ten obsahoval ustanovení týkající se soudcovského disciplinárního řízení i překládání soudců do výslužby pro neschopnost plnit úřední povinnosti. Oproti tomu institut přeložení do výslužby z důvodu služební nezpůsobilosti soudce dosud úpravu postrádal.

Zákon č. 23/1932 Sb. z. a n. přinesl také legální definici pojmu „vojenští soudci“,³¹⁹ kterými se měli rozumět důstojníci justiční služby, kteří konali službu soudce u některého vojenského soudu. Zákonem byla také původně požadovaná maximální věková hranice – dosažení 60 let – rozhodná pro přeložení do výslužby prodloužena o pět let.

³¹⁹ § 6 zákona č. 23/1932 Sb. z. a n.

Závěr

Po vzniku Československé republiky roku 1918 v oblasti trestního práva zaznamenáváme snahy o jeho kodifikaci a unifikaci na základě vypracování jednotlivých osnov trestního zákona, přinášejících mimo jiné celou řadu nových institutů. Postupně byly tak vypracovány dvě osnovy trestního zákona, tzv. profesorská z roku 1926 a úřednická z roku 1937. Navíc roku 1929 byl publikován i návrh nového trestního řádu.

Avšak k přijetí nových trestněprávních kodexů nakonec nedošlo (především s poukazem na finanční dopad reformy trestního práva, nutnost řešit jiné naléhavější zákonodárné problémy, nedostatek financí a nutnost úspor po vypuknutí hospodářské světové krize v roce 1929, atd.) a tak ve sledovaném období se setkáváme s dualismem trestního práva, vyplývajícím z platnosti dvou trestních zákoníků. Nepřehlednost a roztříštěnost trestního práva se projevila i vydáním celé řady vedlejších zákonů a vládních nařízení, které měly trestněprávní povahu.

Bezesporu nejvýznamnějším počinem v československém trestním právu byl zákon č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky, který umožnil stíhat činy, které nebyly v přejetých trestních zákonech obsaženy. Přinesl řadu nových skutkových podstat, zvýšil trestní sazby a zpřisnil zásady ukládání trestů. K řízení o trestních činech, které zákon na ochranu republiky upravoval, byl pak zákonem č. 51/1923 Sb. z. a n. zřízen státní soud.

Dále došlo k přijetí řady speciálních zákonů, jako byl zákon č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží. V případě tohoto zákona se jednalo na tehdejší dobu o velmi moderní právní předpis, zavádějící mimo jiné pojem mladistvého, trestní čin mladistvého byl nazýván proviněním.

Zákon v sobě spojoval ustanovení trestního práva hmotného i procesního. Z procesního hlediska bylo zajímavé, že u okresních soudů tato provinění soudili zvláštní soudci, u krajských soudů zvláštní dvoučlenné senáty a při trestném činu, který by jinak patřil před porotu, se dále přibíraly ještě dva přísedící z řad laiků, kteří vytvářeli dohromady tzv. senáty mládeže.

Ve sledovaném období byla jak odbornou, tak laickou veřejností velmi diskutována otázka trestu smrti a jeho ukládání. K této problematice byla uspořádána i celá řada anket, ze kterých vyplývalo, že odborná veřejnost se stavěla proti trestu smrti (i když i zde se názorovost jistým způsobem lišila), zatímco veřejné mínění se spíše klanělo k jeho zachování.

Způsob ukládání trestu smrti a doživotních trestů řešil pak zákon přijatý roku 1934, zákon č. 91/1934 Sb. z. a n. Tento zákon přinesl zmírňující ustanovení, umožňující za polehčujících okolností nahradit trest smrti 15 až 30letým vězením, podle zákona na ochranu republiky doživotím. K propuštění z výkonu doživotního trestu však dle zákona na ochranu republiky mohlo dojít jen v případě, že odsouzený skutečně odpykal alespoň 20 let. Vedle toho významnou roli hrálo v období první Československé republiky udílení milosti ze strany prezidenta republiky, jak je i v práci podrobně popsáno.

Také v oblasti soudnictví první Československé republiky došlo k řadě změn. Opět se i zde projevila dvojkolejnost právních řádů, kdy v českých zemích se uplatňovaly rakouské právní předpisy a na Slovensku a Podkarpatské Rusi platily předpisy uherské. Tato situace byla v organizaci soudnictví odstraněna až zákonem z roku 1928, kdy došlo ke sjednocení justičního aparátu na celém území československého státu.

Za první Československé republiky se setkáváme s trestními soudy řádnými (okresní, krajské, vrchní a Nejvyšší soud) a zvláštními. Existovaly zde např. soudy porotní, kmetské, státní soud, soud stanný, soudy mládeže, vojenské soudy. Státní soud, který byl ustaven v sídle Nejvyššího soudu v Brně, konal trestní řízení o zločinech podle zákona na ochranu republiky. Roku 1935 jeho působnost byla přenesena na vrchní soudy.

Porotní soudy se podle platné úpravy skládaly ze dvou sborů. První sbor tvořilo dvanáct porotců. Tento sbor rozhodoval o vině. Druhý sbor byl složen ze tří soudců z povolání, kteří rozhodovali o výši trestu. Porotní soudy rozhodovaly o těžkých trestních činech, obecně kriminálních, a o trestných činech politických.

Samostatnou organizaci mělo soudnictví vojenské. Nejvyšší instancí byl Nejvyšší vojenský soud se sídlem v Praze, jehož působnost se vztahovala na všechny osoby podrobené vojenské trestní soudní pravomoci. Tomuto soudu byly podřízeny soudy divizní a brigádní.

Resumé

After the establishment of the Czechoslovak Republic in 1918, the area of criminal law witnessed efforts to codify and unify it on the basis of developing individual outlines of criminal code, bringing inter alia a number of new institutes. Gradually, two outlines of the Criminal Code were drawn up, the “Professors’ Outline” of 1926 and the “Clerks’ Outline” of 1937. In addition, in 1929 a draft of a new Criminal Procedure Code was also published.

However, in the end, the adoption of new criminal codes did not take place (especially with reference to the financial impact of the reform of criminal law, to the need to address other more urgent legislative problems, to the lack of finance and need for savings after the outbreak of the 1929 world economic crisis etc.), and therefore, in the entire period studied, we encounter a dualism of criminal law resulting from the validity of two criminal codes. The lack of clarity and fragmentation of criminal law also resulted in the publication of a number of secondary laws and governmental regulations featuring criminal law issues.

Undoubtedly the most significant act in Czechoslovak criminal law was Act on the Protection of the Republic (No. 50/1923 Sb. z. a n.) which provided for the prosecution of acts not contained in the criminal codes taken over from previous era. It brought about a number of new bodies of crimes, increased punishment rates and tightened the principles of punishment. The proceedings on crimes regulated by the Act on the Protection of the Republic were to be held before the “state court”, established by the Act No. 51/1923 Sb. z. a n.

In addition, a number of other special acts were adopted, some of which are also featured in this thesis – e.g. the Act on Juvenile Criminal Justice (No. 48/1931 Sb. z. a n.). In its times, this act was a very modern piece of legislation, introducing inter alia the term “juvenile” (mladistvý), as well as a special term for crimes committed by juveniles – “offence” (provinění).

The latter Act combined provisions of substantive and procedural criminal law. From the procedural point of view, it was interesting that at district courts these

offenses were dealt with by special judges, at regional courts by special two-member chambers, and in case of crimes that would otherwise be dealt with in front of a jury, two lay associates were joined in, thus forming “youth senates”.

In the period under study, the issue of the death penalty and its imposition was highly discussed by both professionals and lay public. A number of surveys were held on this issue, showing that the professional community opposed the death penalty (although even here opinions differed somewhat), while public opinion was more inclined to maintain it.

The mode of imposing the death penalty and life sentences was dealt with by the 1934 Act No. 91/1934 Sb. z. a n. This Act introduced a mitigating provision enabling, under mitigating circumstances, to replace the death penalty by 15 to 30 years of imprisonment, for crimes under the Act on the Protection of the Republic by life sentence. However, in case of a life sentence delivered under the Act on the Protection of the Republic, release from imprisonment was only allowed if the convict had served at least 20 years. In addition, during the first Czechoslovak republic an important role was played by the power of the President of the Republic to pardon, as described in detail in the thesis.

The judiciary of the first Czechoslovak republic also witnessed a number of changes. Here as well, there was a twin track of legal systems, with the ex-Austrian legislation applied in the Czech lands and the ex-Hungarian legislation applied in Slovakia and in Carpathian Ruthenia. This situation in the organization of justice was only eliminated by a 1928 Act unifying the judicial system throughout the territory of the Czechoslovak state.

In the first Czechoslovak republic, we can encounter both regular and special criminal courts. For example, there were jury courts, doyen courts, the state court, the martial court, youth courts, military courts. And the issues of judges and their status, structure of criminal courts, their organization and competence were also dealt with by the new Czechoslovak state.

Seznam literatury a pramenů

ADAMOVIČ, K. a kol. *Dějiny českého soudnictví od počátků české státnosti do roku 1938*. Praha: LexisNexis, 2005.

ADAMOVIČ, K., LOJEK, A., SCHELLE, K., TAUCHEN, J. *Velké dějiny zemí Koruny české. Právo*. Praha: Paseka, 2017.

ČAPEK, K. *Hovory s T.G.M.* Praha: Fragment, 2009.

ČERNÝ, J. Může zdejší příslušník v cizině beztrestně hanobiti čsl. republiku? *Soudcovské listy*. 1928, roč. 8.

EČER, R. Hlavní intence zákona o mladistvých. *Soudcovské listy*. 1932, roč. 13.

HÁCHA, E. a kol. *Slovník veřejného práva československého*. Sv. IV. Brno: Polygrafia, 1938.

HOUSER, J. K dějinám teroristického zákona na ochranu republiky. *Právník*. 1992.

CHALUPNÝ, E., KYPR, O. (eds.). *O trestu smrti*. Praha: Sociální služba, 1923.

JÁNOŠÍKOVÁ, P., KNOLL, V., RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010.

KALLAB, J. Budoucí trestní zákoník československý. *Lidové noviny*. 1928, roč. 36, č. 394.

KALLAB, J. Československý trestní zákoník. *Lidové noviny*. 1921, roč. 29, č. 257.

KALLAB, J. Zabezpečovací opatření v budoucím trestním zákoníku. *Lidové noviny*. 1921, roč. 29, č. 423.

KALLAB, J. Prof. dr. August Miřička sedmdesátníkem. *Časopis pro právní a státní vědu*. 1934, roč. XVII.

KALLAB, J. *Zákon na ochranu republiky*. *Lidové noviny*. 1923, roč. 31, č. 10.

KALLAB, J. Občanská svoboda a ochrana republiky. *Lidové noviny*. 1923, roč. 31, č. 44.

KALLAB, J. *Zákon na ochranu republiky*. *Lidové noviny*. 1923, roč. 31, č. 78.

KALLAB, J. Učebnice trestního řízení platného v Čechách a v zemi Moravskoslezské. Brno: Nákladem Čs. akademického spolku Právník, 1930.

KALLAB, J. *O trestním soudnictví nad mládeží. Stručný výklad zákona*. In Studijní příručka knihovny Čs. akademického spolku „Právník“. Brno 1934.

KALLAB, J. *Stručný výklad zákona z 11. března 1931: č. 48 Sb. z. a n. o trestním soudnictví nad mládeží*. Brno: Československý akademický spolek Právník, 1931.

KALLAB, J. První poprava v republice. *Lidové noviny*. 1923, roč. 31, č. 14.

KALLAB, J. O trestu smrti. *Časopis pro právní a státní vědu*. 1923, roč. 6.

KEPERT, J. Vojenské polní trestní řízení. *Všehrd*. 1938, roč. XIX, č. 4.

KLIMEK, A. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. XIII. 1918-1929. Praha: Paseka, 2000.

KOHOUT, M. Recepce rakousko-uherského tiskového práva a snahy o jeho novelizaci v období tzv. první republiky. *Právo: časopis pro právní teorii a praxi*. Praha: Ústav práva a právní vědy, 2009, roč. II, č. 3.

- KÖSSLER, M. Todesstrafe und Standrecht. *Prager juristische Zeitschrift*. 1926, roč. 6, č. 5.
- LEPŠÍK, J. Úkoly právního sjednocení v našem vojenském trestním právu. *Právní obzor*. 1937, č. 13.
- LEPŠÍK, J. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. Praha: Fr. Borový, 1923.
- LEPŠÍK, J. O vojenském polním trestním řízení. *Právník*. 1938, roč. LXXVII.
- LEPŠÍK, J. *Stanné právo: jeho vznik a vývoj*. Praha: Knihovna Sborníku věd právních a státních, 1945.
- LIŠKA, O. a kol. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918 – 1989*. 2. opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006.
- LORENZ, M. *Die Dreiteilung der Schuldformen und ihre Auswertung in den tschechoslowakischen Strafgesetzentwürfen von 1926. Eine dogmatisch-kritische Untersuchung*. Prag: Heinr. Mercy Sohn, 1930.
- MALÝ, K., SOUKUP, L. (eds.). *Československé právo a právní věda v meziválečném období (1918-1938) a jejich místo ve střední Evropě*. Sv. 2. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2010.
- MILOTA, A. Prof. Dr. August Miřička. (K jeho 70. narozeninám.) *Věstník Československé společnosti pro právo trestní*. 1933, roč. IX, č. 3.
- MILOTA, A. *Zákon na ochranu republiky*. Kroměříž: J. Gusek, 1923.
- MILOTA, A. *Zákon na ochranu republiky*. Kroměříž, J. Gusek, 1930.
- MILOTA, A. Trest smrti. *Všehrd*. 1926/1927, roč. 8, č. 8.

MIŘIČKA, A. Osnova československého zákona trestního. *Právník*. 1922, roč. LXI.

MIŘIČKA, A. Formy trestné viny v osnovách. *Časopis pro právní a státní vědu*. 1921, roč. IV.

MIŘIČKA, A. *Trestní řízení*. Praha: Všeherd, 1923.

MIŘIČKA, A. *Trestní právo procesní*. Praha-Smíchov: Spolek československých právníků Všeherd, 1932.

MIŘIČKA, A., SCHULZ, O. *O trestním soudnictví nad mládeží*. Praha: Československý kompas a.s., 1932.

MIŘIČKA, A. K šedesátinám profesora Miloty. *Věstník Čs. společnosti pro právo trestní*. 1937, roč. 13, č. 1.

MIŘIČKA, A. *Péče o mládež soudně stíhanou: z cyklu přednášek „O dítěti ochrany a péče potřebnému“*. Brno: Česká zemská péče o mládež, 1923.

MIŘIČKA, A. *Trestní právo hmotné. Část obecná i zvláštní*. Praha: TYPUS, 1934.

MIŘIČKA, A. O úkolech trestního zákonodárce. *Právník*. 1931, roč. 70.

O trestním soudnictví nad mládeží: zákon ze dne 11. března 1931 č. 48 Sb. z. a n. s důvodovými zprávami, prováděcími nařízeními a souvisejícími zákony. Praha: Československý kompas, 1932.

PEROUTKA, F. *Budování státu III-IV. (1920-1922)*. Praha: Akademie věd ČR, 2003.

PINTERA, R. K zákonu o mladistvých č. 48/1931 Sb. zák. a nař. *Soudcovské listy*. 1932, roč. 13.

Předmluva k Zatímnímu návrhu obecné části trestního zákona. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1921, nákladem vlastním.

Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. I. Osnovy. Vyдалa komise pro reformu československého trestního zákona. Praha: nákladem ministerstva spravedlnosti, 1926.

Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. II., Odůvodnění osnov. Nákladem ministerstva spravedlnosti. Praha 1926.

SMRČKA, J. Zákon o mladistvých provinilcích v praxi. *Soudcovské listy.* 1932, roč. 13.

SOLNAŘ, V. Osnova trestního zákona: několik poznámek k obecné části osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech z r. 1925. *Právník.* 1926, roč. 65.

SOUKUP, L. Zákon na ochranu republiky a svoboda tisku v ČSR. *Právněhistorické studie* 26. 1984.

SOUKUP, L. Zákon o tiskových urážkách z r. 1924. *Právněhistorické studie.* 1986, Sv. 27.

ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář.* 2. vyd. Praha: C.H.Beck, 2007.

STORCH, F. Trest smrti v osnově českoslov. Zákona trestního z r. 1921. *Právník.* 1922, roč. 61.

ŠUBRT, M. *Trestněprávní odpovědnost a ochrana mládeže.* Praha: policejní akademie České republiky v Praze, 2010.

VÁLKOVÁ, H., ŠÁMAL, P., SOTOLÁŘ, A. Restorativní justice a česká reforma trestního práva mládeže. In: KARABEC, Z. (ed.). *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003.

VOJÁČEK, L. Politický teror a zákonodárství první ČSR. In: DANČÁK, B., ŠIMIČEK, V. (eds.). *Bezpečnost České republiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2002.

WIERER, R. Úklady o republiku. *Všehrd*. 1928, roč. 9, č. 5.

Zatímní návrh obecné části trestního zákona. Vydalo Ministerstvo spravedlnosti Československé republiky. Nákladem ministerstva spravedlnosti, 1921.

ZELINKA, J. Teror. *Právník*. 1921, roč. 60.

ZEZULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno: MU, 1997.

Zákon č. 278/1919 Sb. z. a n., o sestavování seznamu porotců

Zákon č. 309/1921 Sb. z. a n., proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních

Zákon č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky

Zákon č. 51/1923 Sb. z. a n., o státním soudě

Zákon č. 124/1924 Sb., o změně příslušnosti trestních soudů a odpovědnosti za obsah tiskopisu ve věcech křivého obvinění, utrhaní a urážek na cti

Zákon č. 178/1924 Sb. z. a n., o úplatkářství a proti porušování úředního tajemství

Zákon o zahlazení odsouzení č. 111/1928 Sb. z. a n.

Zákon č. 31/1929 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují trestní zákony a trestní řády

Zákon č. 102/1929 Sb. z. a n., o donucovacích pracovních a policejním dozoru

Zákon č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží

Zákon č. 123/1931 Sb. z. a n., o státním vězení

Zákon č. 108/1933 Sb. z. a n., o ochraně cti

Zákon č. 124/1933 Sb. z. a n., kterým se doplňuje zákon na ochranu republiky

Zákon č. 91/1934 Sb. z. a n., jímž se stanovil způsob ukládání trestu smrti a doživotních trestů

Zákon č. 140/1934 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňují zákon na ochranu republiky a zákony tiskové

Zákon č. 130/1936 Sb. z. a n., jímž se mění a doplňuje zákon na ochranu republiky

Vládní nařízení č. 20/1939 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňuje zákon na ochranu republiky

Vládní nařízení č. 155/1928 Sb. z. a n.

Vládní nařízení č. 156/1928 Sb. z. a n.

Vládní nařízení č. 157/1928 Sb. z. a n.